

**Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Studiegebied Sociaal-Agogisch Werk**

Academiejaar 2016-2017

Wenbeleid in de occasionele kinderopvang

**Praktische en haalbare handvatten voor een wetenschappelijk
onderbouwd wenbeleid**

Bachelorproef aangeboden door

Nancy Goossens

tot het behalen van de graad van

Bachelor in Gezinswetenschappen

Eindproefbegeleider: **Kristien Nys**

ABSTRACT BACHELORPROEF 2016-2017

Opleiding:	Bachelor in de Gezinswetenschappen	
	Voornaam	Naam
Student:	Nancy	Goossens
Bachelorproefbegeleider	Kristien	Nys
Titel bachelorproef	Wenbeleid in de occasionele kinderopvang: Praktische en haalbare handvatten voor een wetenschappelijk onderbouwd wenbeleid.	
Abstract publiceren ☒ Ja ☐ Neen		

Kern- / trefwoorden bachelorproef:

Wennen, kinderopvang, kwetsbare gezinnen, armoede, ouderparticipatie, ontwikkeling

Korte samenvatting bachelorproef:

Op initiatief van en ondersteund door stad Antwerpen startte in 2003 de "Occasionele Kinderopvang Is DroomOpvang"(OKiDO). Deze opvang is ontstaan als buurt- en nabijheidsdienst project naast de andere opvangvormen door onthaalouders, kinderdagverblijven en buitenschoolse kinderopvang. De doelgroep van OKiDO zijn kwetsbare gezinnen. Buiten de functie van occasionele kinderopvang is OKiDO ook een tewerkstellingsproject voor doelgroepmedewerkers in opleiding. Zo combineren deze doelgroepmedewerkers hun opleiding Kinderzorg met hun werk bij OKiDO. Elke OKiDO zet heel erg in op ouderparticipatie en buurtparticipatie. Dat zijn de pijlers van hun lokale dienst buurtgerichte kinderopvang.

De occasionele opvang speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van de kinderen. Door kennis over de verschillende ontwikkelingsfasen van een kind en over bijzondere aandachtspunten voor kwetsbare gezinnen werkt de opvang preventief en ondersteunend. Dat draagt bij tot een kwaliteitsvolle opvang. Volgens het referentiekader van Kind en Gezin maakt wennen deel uit van een kwaliteitsvolle opvang en is het een recht van de ouders en de kinderen. Het starten in de kinderopvang is een ingrijpende gebeurtenis voor kinderen en ouders. Ingrijpende gebeurtenissen brengen angst en stress met zich mee en hebben een invloed op de ontwikkeling van het kind. Dit kan voor een, meestal tijdelijke,

Odisee

Warmoesberg 26, 1000 Brussel

T +32 (0)2-210 12 11

www.odisee.be

terugval in de ontwikkeling zorgen. In het bijzonder voor kwetsbare kinderen (bv. uit migratiegezinnen, in een armoedesituatie) vormt dat een risico. Het is belangrijk daarmee rekening te houden in de opvang.

Wennen kan niet losgekoppeld worden van ouderparticipatie. Ouderparticipatie is belangrijk voor het kind, de ouders en de begeleiders. Voor de medewerkers in de kinderopvang is er een belangrijke rol weggelegd bij het wennen en bij de ouderparticipatie. Indien er een goede samenwerking is tussen de verschillende actoren, verloopt de overgang van thuis naar opvang ook vlotter. Een vlotte samenwerking is een belangrijke basis voor een kwaliteitsvolle kinderopvang. Kwaliteitsvolle kinderopvang kan zo voor een verbindende werking zorgen.

In de occasionele opvang OKiDO zagen we dat de ondersteunende mogelijkheden om te wennen niet altijd in de praktijk worden omgezet. Deze eindproef heeft mij toegelaten om het belang van wennen theoretisch te onderbouwen en om OKiDO een aantal mogelijkheden aan te reiken die hun wenbeleid versterken.

Bij mijn veranderingsvoorstellen heb ik gekozen om te vertrekken vanuit het aanzetten tot empowerment van ouders en kinderbegeleiders. Deze vertalen zich in praktische handvatten zoals:

- Een vast afscheidsritueel aan een familieboom, die dienst doet als ankerpunt voor kind en ouders en zorgt voor vertrouwen, verbondenheid en actieve betrokkenheid van de ouders.
- Een stappenplan dat zorgt voor een visuele overdracht van informatie tussen opvangverantwoordelijke en kinderbegeleiders.
- Het aanstellen van een wenbegeleider en deze actief laten participeren tijdens het intakegesprek en bij de wenmomenten, zorgt voor meer zin tot verantwoordelijkheid bij de betreffende kinderbegeleider en het schept vertrouwen bij ouders en kind. Bovendien zijn alle praktische voorbereidingen getroffen voor de opstart in de opvang waardoor ouders en kind zich welkom voelen.

De voorstellen zijn implementeerbaar in alle kinderdagverblijven, mits het creëren van bewustwording rond het belang van wennen binnen de organisaties en bij de opvangverantwoordelijken. Om hiertoe te komen is er nood aan een professional binnen de organisatie die het thema wennen opneemt, uitdraagt en opvolgt. Wennen is immers geen 'eenmalig' aandachtspunt, maar maakt deel uit van het pedagogische raamwerk van de kinderopvang, één van de vergunningsvoorwaarden voor alle organisatoren van kinderopvang. Het is een cruciaal onderdeel om het welbevinden van het kind in de opvang te bevorderen.

Referentielijst:

- Kind en Gezin. (2014). Een pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang van baby's en peuters. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via <http://www.kindengezin.be/img/pedagogische-raamwerk.pdf>
- Meurs, P. (2014). Ontwikkelingspsychologie: Bachelor in de Gezinswetenschappen. Brussel: Odisee.
- Van Crombrugge, H. (2009). Ouders in soorten. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Vanobbergen, B. (2016). Spelen in zwarte sneeuw. Tiel: Lannoo Campus.

E-mailadres:

nancy.goossens@gmail.com

Inhoud

Inleiding	1
Hoofdstuk 1 Probleemstelling	2
1.1 Kinderopvang in Vlaanderen	2
1.1.1 Soorten kinderopvang.....	2
1.1.2 Voorwaarden	2
1.1.3 Maatschappelijke functies.....	3
1.1.3.1 Economische functie.....	4
1.1.3.2 Pedagogische functie.....	4
1.1.3.3 Sociale functie	4
1.2 Occasionele kinderopvang in stad Antwerpen	4
1.2.1 Occasionele Kinderopvang is DroomOpvang (OKiDO): historiek en samenwerking	4
1.2.2 OKiDO-visie vertaald in de praktijk	5
1.3 Kwetsbare gezinnen	7
1.3.1 Definitie armoede	7
1.3.2 Definitie kwetsbare gezinnen	9
1.3.3 Kwetsbare gezinnen in Vlaanderen	9
1.3.3.1 Provinciaal niveau	9
1.3.3.2 Kwetsbare gezinnen in stad Antwerpen	10
1.4 Wennen	11
1.4.1 Definitie, wettelijk kader en regelgeving	11
1.4.2 Referentiekader vergunningsvoorwaarden	12
1.4.3 Pedagogisch raamwerk.....	12
1.4.4 Wennen in de occasionele kinderopvang: theorie en praktijk	12
1.4.4.1 Theorie	12
1.4.4.2 Praktijk	13
1.5 Veranderingsdoel	14
Hoofdstuk 2 Theoretische analyse vanuit drie invalshoeken	15
2.1 Ontwikkelingsperspectief	15
2.1.1 Ontwikkelingsfasen en beïnvloedende factoren	15
2.1.2 Ontwikkelingsinterferenties	16
2.1.3 We dragen onze kindertijd met ons mee	16
2.1.4 Ontwikkeling volgens Margaret Mahler, Daniel Stern en Robert Emde	17
2.1.4.1 Ontwikkeling van 0 tot 6 maanden	18
2.1.4.2 Ontwikkeling van 6 tot 12 maanden.....	19
2.1.4.3 Ontwikkeling van 12 tot 18 maanden	19
2.1.4.4 Ontwikkeling van 18 tot 24 maanden.....	19
2.1.4.5 Ontwikkeling van 24 tot 36 maanden.....	20
2.1.4.6 Samenvatting	20
2.1.5 Gehechtheid	21
2.1.5.1 Definitie gehechtheid	22

2.1.5.2	Vormen van gehechtheid.....	23
2.1.6	Het belang van wennen in de kinderopvang vanuit ontwikkelingsperspectief en gehechtheid in het bijzonder.....	26
2.1.7	Gehechtheid en wennen vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers.....	27
2.1.7.1	Wennen in de kinderopvang.....	28
2.1.7.2	Stress en angsten in de kinderopvang.....	28
2.1.7.3	Gehechtheid in de kinderopvang.....	29
2.1.7.4	Ouders in de kinderopvang.....	30
2.1.7.5	Samenvatting.....	31
2.2	Pedagogisch perspectief.....	32
2.2.1	Het pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang.....	32
2.2.2	De pedagogische visie en het kwaliteitshandboek van OKiDO.....	33
2.2.3	Professionalisering van de kinderopvang.....	34
2.2.4	Het in kaart brengen van de kwetsbaarheden en de krachten.....	34
2.2.4.1	Kind-, ouder- en gezinsfactoren.....	37
2.2.4.2	Sociale (gezins)factoren.....	39
2.2.4.3	Sociale (buurt)factoren.....	39
2.2.4.4	Sociaal-economische gezinsfactoren.....	39
2.2.4.5	Culturele factoren.....	40
2.2.4.6	Maatschappelijke factoren.....	40
2.2.4.7	Samenvatting.....	40
2.2.5	Het belang van pedagogische kwaliteit in het kader van wennen.....	41
2.2.6	Ouderparticipatie in de kinderopvang.....	41
2.2.7	Ouderparticipatie als onderdeel van wennen bij OKiDO.....	42
2.2.8	Pedagogische visie en ouderparticipatie vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers.....	43
2.2.8.1	Pedagogische visie van de kinderopvangmedewerkers.....	43
2.2.8.2	Reflecties van de kinderopvangmedewerkers over ouderparticipatie.....	46
2.2.8.3	Samenvatting.....	48
2.3	Sociaal perspectief.....	50
2.3.1	Kwetsbare gezinnen, armoede en kinderopvang.....	50
2.3.2	De sociale functie van de kinderopvang.....	51
2.3.3	Sociaal beleid inzake kinderopvang in stad Antwerpen.....	53
2.3.4	Visie op de sociale functie van de kinderopvang vanuit Landelijke Kinderopvang - OKiDO... ..	55
2.3.5	Analyse sociale functie Landelijke Kinderopvang -OKiDO.....	56
2.3.5.1	Product.....	56
2.3.5.2	Doelgroep.....	56
2.3.5.3	Gebruikersgroep.....	57
2.3.5.4	Organisatie.....	57
2.3.5.5	Financiering.....	58
2.3.5.6	Samenvatting.....	58
2.3.6	Wennen als onderdeel van de sociale functie van de kinderopvang.....	59
2.3.7	De sociale functie van de kinderopvang vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers.....	60
2.3.7.1	Visie van de kinderopvangmedewerkers op de sociale functie.....	60
2.3.7.2	Feedback van de medewerkers.....	61

2.3.7.3	Intakegesprekken	62
2.3.7.4	Profielen van de medewerkers	62
2.3.7.5	Samenvatting	63
Hoofdstuk 3	Veranderingsgerichte voorstellen	64
3.1	Wennen: kinderen en ouders welkom!	65
3.1.1	Fysieke en visibele voorstelling van de werking	65
3.1.2	Informatieverstrekking en sensibilisering van ouders	65
3.2	Ondersteuning en versterking van de kinderbegeleiders	66
3.2.1	Stappenplan voor de kinderbegeleiders	66
3.2.2	Empowerment kinderbegeleiders	66
3.3	Afscheid nemen	68
3.4	Bijkomende voorstellen op langere termijn	69
Algemene conclusie	70
Literatuurlijst.....	72
Bijlagen	77

Voorwoord

Ik ben aan de opleiding Gezinswetenschappen begonnen met als doel kwetsbare mensen beter te leren begrijpen en ze zo beter te kunnen helpen. De opleiding zou ook mijn 'back-up plan' zijn, mocht ik ooit van werk moeten veranderen. Tijdens de drie jaren van mijn opleiding is er een andere wereld voor mij opengegaan. Doorheen de verschillende vakken is mijn blik op de wereld verruimd en ben ik doordrongen van de gedachte om de meest kwetsbaren in onze samenleving te willen helpen. Ik ben er meer dan ooit van overtuigd dat mijn plaats in de sociale sector is.

Mijn dank gaat uit naar de docenten van deze opleiding, stuk voor stuk mensen die met hun voeten in het werkveld staan en gedreven hun passie voor hun vak en voor onze samenleving overbrengen naar de studenten.

Vanuit mijn interesse voor het werken met kinderen, koos ik voor praktijkverdieping bij OKiDO Stekelbees Kievit vzw in Antwerpen. Het daarbij aansluitende eindproefthema 'wenbeleid' was een, voor mij voor de hand liggende keuze om mij volledig onder te dompelen in de sector van de kinderopvang en om in contact te komen met kwetsbare gezinnen. Ik wil graag alle OKiDO Kievit medewerkers en de verantwoordelijken bij OKiDO bedanken voor het warme onthaal, hun steun en de medewerking aan mijn eindproef. Zij hebben ervoor gezorgd dat deze eindproef reflecteert wat er op de werkvloer leeft.

Dank aan mijn eindproefbegeleider Kristien Nys die, met kritische blik, de lat hoog legde, waardoor ik nog meer gemotiveerd geraakte om het beste van mezelf te geven en waardoor ik deze eindproef zie als de kroon op mijn studies Gezinswetenschappen en trots ben op het resultaat.

Ik wil mijn familie en vrienden bedanken voor de steun de afgelopen jaren, op welke manier ook. De voorbije drie jaren konden zij vaak niet op mij rekenen en was ik er vaak niet voor hen. Hun steun en begrip hebben mij geholpen om vol te houden. Ook mijn medestudenten hebben mij hierbij geholpen. Bedankt!

Tot slot een bijzonder woord van dank aan mijn man en dochter. Zij hebben mij, dag in dag uit, door dik en dun, gesteund, getroost en aangemoedigd. Zij stonden altijd voor mij klaar en zijn steeds in mij blijven geloven. Zonder jullie was het mij nooit gelukt!

Inleiding

In Vlaanderen is sinds 1 april 2014 het decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters in werking (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.). Dit decreet heeft tot doel voldoende, betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang aan te bieden aan alle ouders. Eén aspect van een kwaliteitsvolle kinderopvang is het wenbeleid. Hierdoor kan er immers in de kinderopvang gewerkt worden aan het welbevinden van de kinderen. In het besluit, voortkomende uit dit decreet, is er sprake van wenbeleid als *"het geleidelijk aan laten verlopen van de overgang van het thuismilieu van het kind naar de kinderopvanglocatie waarbij er extra aandacht is voor de wisselwerking tussen de kinderen, de gezinnen en de kinderbegeleiders en voor de uitwisseling met de gezinnen"* (Vlaamse Overheid, 2014, z.p.). Dit specificeert niet wat dit wenbeleid juist dient in te houden. Dat wil ik onderzoeken: wanneer is er sprake van een wenbeleid dat de kwaliteit van de kinderopvang ten goede komt?

Vanuit mijn praktijkverdieping in de Antwerpse kinderopvang "Occasionele Kinderopvang Is DroomOpvang Stekelbees Kievit" (OKiDO Stekelbees Kievit) leg ik mij toe op het wenbeleid in de occasionele kinderopvang in stad Antwerpen. Het gaat over een tijdelijke, inkomensgerelateerde kinderopvang voor kinderen tot 3 jaar met kwetsbare gezinnen als prioritaire doelgroep. De ouders van deze kinderen starten met een opleiding, beginnen buitenshuis te werken of hebben nood aan flexibele opvang. OKiDO Stekelbees Kievit richt zich hoofdzakelijk tot die ouders waarvan de kinderen (tijdelijk) niet terecht kunnen in de reguliere opvang ("Kinderopvang in Antwerpen: OKiDO", z.d., z.p.).

De kwetsbare gezinnen hebben nood aan extra gezinsondersteuning omdat het voor hen niet altijd vanzelfsprekend is om zichzelf te versterken als ouders. De kinderopvang speelt hierin een belangrijke rol, net als in het vervullen van de rol van veilige gehechtheidsfiguur voor de kinderen (Daniëls, & Geenen, 2013, p.11). Specifiek voor dit type opvang en het meer complexe karakter eigen aan de occasionele kinderopvang, wil ik zoeken naar handvatten inzake wenbeleid en of deze toepasbaar zijn in de praktijk.

Onderbouwd vanuit verschillende invalshoeken formuleer ik aanbevelingen voor een wenselijk, wetenschappelijk onderbouwd én haalbaar wenbeleid voor de occasionele kinderopvang.

Hoofdstuk 1 Probleemstelling

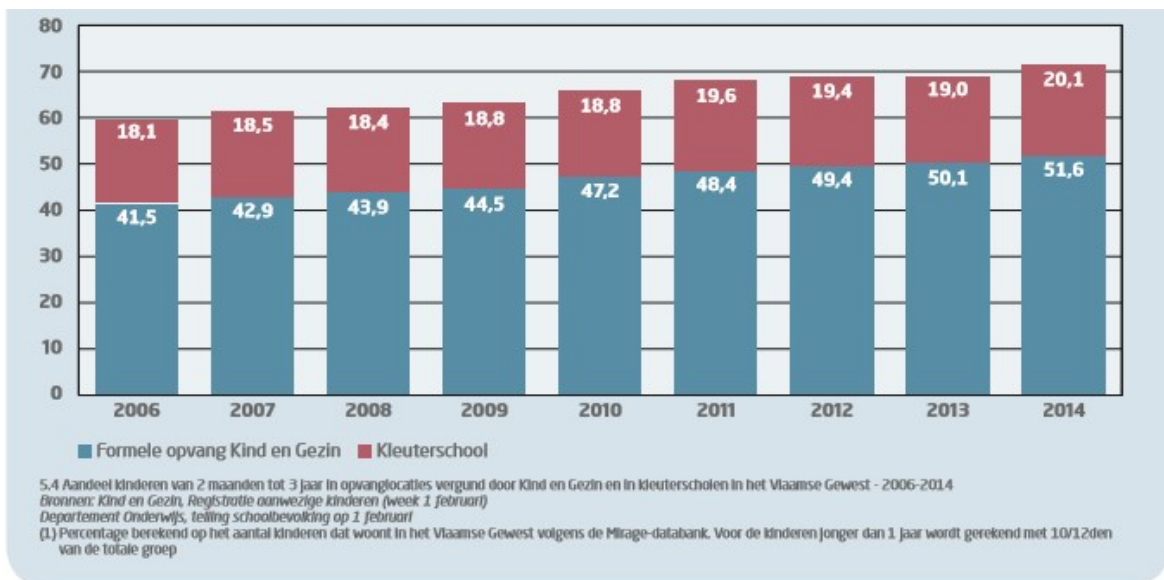
1.1 Kinderopvang in Vlaanderen

1.1.1 Soorten kinderopvang

In Vlaanderen bestaan er drie verschillende vormen van kinderopvang. Eerst is er de kinderopvang door de ouders zelf. Als de ouders dit zelf niet kunnen doen, kan dit gebeuren door informele opvang, vaak door de grootouders. Een derde vorm van kinderopvang is de formele opvang. De formele kinderopvang neemt jaar na jaar toe (tabel 1).

Er bestaan verschillende vormen van georganiseerde formele kinderopvang. Formele kinderopvang is opvang waarbij er tegen betaling aan kinderopvang wordt gedaan. Het grootste aandeel van de kinderopvang bestaat uit groepsopvang (66%). Hier gaat het over opvang vanaf negen kinderen op één locatie. Het aandeel van dit type opvang blijft toenemen. Een kleiner deel van de opvang (34%) gebeurt in gezinsopvang, waar er maximum acht kinderen mogen opgevangen worden. Dit type opvang kent de laatste jaren een neerwaartse trend ten voordele van de groepsopvang (Kind en Gezin, z.p., z.d).

Tabel 1: Evolutie aandeel kinderen jonger dan 3 jaar in formele vergunde opvang en kleuterschool (Kind en Gezin, 2015, p.111)

1.1.2 Voorwaarden

Met het decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters heeft de Vlaamse Overheid (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.) de doelen en vereisten van de kinderopvang in Vlaanderen vastgelegd. Dit decreet is in werking getreden op 1 april 2014. Hierdoor zijn er bepaalde vormvoorwaarden en doelen gedefinieerd waaraan elke formele opvang moet voldoen. Het doel van dit decreet is om

aan alle ouders de mogelijkheid te geven voldoende beroep te kunnen doen op betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang.

Kwaliteitsvol houdt in dat elke opvang zich aan dezelfde vergunningsvoorwaarden dient te houden. Deze liggen vast in het Vergunningsbesluit van de Vlaamse Regering (Vlaamse Overheid, 2013, z.p.). Zo moet iedere organisator aan startvoorwaarden voldoen om een vergunning voor kinderopvang te krijgen en moet iedere opvang aan dezelfde werkingsvoorwaarden voldoen om de vergunning te behouden. Verder moet tegen 2024 iedereen die werkt in de kinderopvang gekwalificeerd zijn. De basis van een kwaliteitsvolle kinderopvang is het pedagogisch raamwerk. Dit is een leidraad voor iedereen die professioneel kinderen opvangt (Kind en Gezin, 2014). Anderzijds wil de overheid ook toezien op de leefbaarheid van de kinderopvang. Hiervoor willen ze voldoende ondersteuning aanbieden aan de organisatoren van de opvang. Dit gebeurt onder andere door subsidiëring van kindplaatsen met een basissubsidie, het uitbreiden van het aantal kinderopvangplaatsen met inkomenstarief, de plussubsidie en het inzetten van pedagogische begeleiding en ondersteuning (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.).

Om voldoende formele opvang te kunnen garanderen, zijn er door de Vlaamse overheid bijkomende gesubsidieerde plaatsen toegekend sinds de invoering van het decreet. Dat maakt dat er in 2016 voor 54.6% van de kinderen in Vlaanderen een opvangplaats beschikbaar is tegenover 51.6% bij aanvang van het decreet. Om de opvang betaalbaar te maken voor alle ouders kent Kind en Gezin aan steeds meer opvangplaatsen het inkomenstarief toe, waarbij de ouders betalen in functie van hun inkomen. Dit bedrag varieert tussen 5.02 euro en 28.83 euro per dag. De rest wordt door de Vlaamse overheid gesubsidieerd. Het minimumtarief is sedert 2015 verhoogd tot 5.02 euro. Vanaf 2017 worden de tarieven geïndexeerd met 1.08% (Kind en Gezin, 2016, z.p.).

Elke stad en gemeente in Vlaanderen is verplicht om het aanbod aan kinderopvang eenvoudig kenbaar te maken. Hiervoor moeten alle steden en gemeenten in de toekomst beschikken over een Lokaal Loket Kinderopvang. Voor de gemeenten waar nog geen Lokaal Loket Kinderopvang is, moet het Lokaal bestuur de organisatie hiervan op zich nemen. Dit loket fungeert als neutraal informatie- en ondersteuningspunt voor wie op zoek is naar kinderopvang (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.). Verder ontwikkelen sommige gemeenten op eigen initiatief een online Kinderopvangzoeker (Kind en Gezin, z.d., z.p.).

1.1.3 Maatschappelijke functies

De kinderopvang heeft drie belangrijke maatschappelijke functies: een economische functie, een pedagogische functie en een sociale functie.

1.1.3.1 Economische functie

De economische functie van de kinderopvang is tweedelig. De kinderopvang zorgt ervoor dat de ouders in staat zijn om te gaan werken terwijl hun kinderen overdag worden opgevangen door kinderbegeleiders. Hierdoor zijn de ouders in staat werk/(bij-)scholing en gezin te combineren. Anderzijds worden er binnen de kinderopvang ook heel wat mensen tewerkgesteld.

1.1.3.2 Pedagogische functie

De kinderbegeleiders staan niet enkel in voor de verzorging van de baby's en peuters, zij hebben ook een belangrijke rol in hun psychische en fysieke ontwikkeling en welbevinden. In de opvang ontmoeten kinderen andere kinderen en leren ze van elkaar en met elkaar omgaan. Ze kunnen in contact komen met andere talen, andere etniciteiten en leren zo de diversiteit van onze samenleving kennen. Ze komen ook in contact met andere volwassenen dan hun ouders of naaste familie. Hun blik op de wereld wordt verruimd en ze doen nieuwe ervaringen op.

1.1.3.3 Sociale functie

De kinderopvang heeft ook een belangrijke sociale functie: ouders komen in contact met elkaar en met de kinderbegeleiders. In de kinderopvang kunnen de ouders terecht met hun vragen rond de opvoeding van hun kinderen. Dit zorgt voor een verbreding van hun sociale netwerk en ondersteuning. Kind en Gezin stelt communicatie met de ouders voorop (Kind en Gezin, z.d., z.p.). Het zal aan de kinderopvang zelf zijn om dit te concretiseren.

Voor kwetsbare gezinnen is kinderopvang vaak een serieuze hap uit hun budget en is hun sociaal netwerk beperkt. Gezien de belangrijke functies van kinderopvang, worden er voor deze kwetsbare gezinnen extra inspanningen geleverd om hun kinderen naar de opvang te brengen. Zoals eerder vermeld onder 1.1.2 speelt de kinderopvang dus ook een rol in armoedebestrijding en sociale uitsluiting (Luyten, 2016, p.167). Deze groep, kwetsbare gezinnen, is de doelgroep van deze eindproef.

1.2 Occasionele kinderopvang in stad Antwerpen

Kwetsbare gezinnen zijn de prioritaire doelgroep van de occasionele kinderopvang in stad Antwerpen.

1.2.1 Occasionele Kinderopvang is DroomOpvang (OKiDO): historiek en samenwerking

Op initiatief van en ondersteund door stad Antwerpen startte in 2003 de "Occasionele Kinderopvang Is DroomOpvang"(OKiDO). OKiDO is ontstaan als buurt- en nabijheidsdienst project naast de andere opvangvormen door onthaalouders, kinderdagverblijven en

buitenschoolse kinderopvang. Vertrekpunt was de studie van Recht-Op Kiel: "Mag ik mijn kinderen meebrengen?". Vzw Recht-Op is een groepswerking in Antwerpen-Kiel waar mensen in armoede het woord nemen en waar bewonersparticipatie en -ondersteuning centraal staat. In 1999 koos de groepswerking om het thema kinderopvang uit te diepen. Ook kwetsbare gezinnen hebben hier recht op en nood aan (Recht-Op vzw, 2000, p.2-7).

De doelgroep van OKiDO zijn kwetsbare gezinnen. De eerste OKiDO in stad Antwerpen werd geopend in 2003 als kleinschalige locatie en in de buurt van kwetsbare gezinnen, op 't Kiel in Antwerpen. In oktober 2016 telt stad Antwerpen tien OKiDO-locaties die allemaal voldoen aan de voorwaarden van Kind en Gezin. Ze worden gesubsidieerd met Antwerpse en Vlaamse middelen. Er is een zeer nauwe samenwerking met het contactpunt Kinderopvang van stad Antwerpen, Werk en Sociale economie voor lokale diensten stad Antwerpen, Kind en Gezin en andere lokale partners (Regie Kinderopvang, 2015, z.p.).

Eén van de grootste organisatoren van Kinderopvang in Vlaanderen is Landelijke Kinderopvang vzw. Zo organiseren ze buitenschoolse kinderopvang, vakantieopvang voor bedrijven en zijn ze verantwoordelijk voor de organisatie van heel wat kinderdagverblijven en onthaalouders. Ze doen dit al meer dan 40 jaar (Landelijke Kinderopvang, 2015, p. 11-13).

Stekelbees vzw, deel uitmakend van Landelijke Kinderopvang vzw, engageert zich sinds 2003 ook voor de organisatie van occasionele kinderopvang voor kwetsbare gezinnen in stad Antwerpen. Momenteel doen ze dit op vier van de tien huidige OKiDO locaties. De organisatie van de zes andere locaties is in handen van Het Lieverdje, Elief, Crèchendo en KOKAV. Tussen deze organisatoren en opvanglocaties is er een nauwe samenwerking. Er wordt, samen met de Regie Kinderopvang van stad Antwerpen, regelmatig aan overleg gedaan via Plangroep Antwerpen en het Lokaal Overleg Kinderopvang. De verantwoordelijken van elke OKiDO werken verder samen met de scholen voor volwassenonderwijs TNA en Encora, de regioverpleegkundigen van Kind en Gezin en het contactpunt Kinderopvang (Landelijke Kinderopvang, 2015, z.p.).

Naar aanleiding van mijn praktijkverdieping bij OKiDO Stekelbees Kievit, neem ik de OKiDO-locaties, georganiseerd vanuit Stekelbees vzw als vertrekpunt voor mijn onderzoek naar het wennen en wenbeleid in de occasionele kinderopvang. De ervaringen en informatie uit die setting vul ik aan met informatie uit interviews.

1.2.2 OKiDO-visie vertaald in de praktijk

Het oorspronkelijke doel van OKiDO is het organiseren van occasionele kinderopvang voor kwetsbare gezinnen met kinderen tussen 0 en 3 jaar. Ze bieden deze opvang aan voor ouders die omwille van een sollicitatie, (bij-)scholing of andere redenen tijdelijk of dringend kinderopvang

nodig hebben en (momenteel) nergens anders terecht kunnen. Het gaat om minicrèches en het betreft opvang van korte duur en/of in afwachting van een plaats in de reguliere kinderopvang. De bedoeling is dat deze kinderen kunnen doorstromen naar de reguliere opvang. Stad Antwerpen stelt als doel dat deze doorstroming naar een reguliere opvang of het kleuteronderwijs binnen de zes maanden na start in de opvang dient te gebeuren. In 2015 stroomden er, vanuit de vier opvanglocaties georganiseerd door Stekelbees vzw, 68.3% van de kinderen die de opvang verlieten, door naar de reguliere opvang of het kleuteronderwijs, na een gemiddeld verblijf van 10.3 maanden.

Om aan de subsidiëeringsvoorwaarden voor plussubsidie te voldoen (Kind en Gezin, 2016, p.1-16) moet 30% van de kinderen in de opvang afkomstig zijn uit een kwetsbaar gezin. In 2015 maakten er 45.28% van de ingeschreven kinderen, verdeeld over de vier OKiDO locaties georganiseerd door Stekelbees vzw, deel uit van een kwetsbaar gezin. Het vooropgestelde minimum wordt hier dus ruim overschreden (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 23 november 2016).

Er wordt bij OKiDO rekening gehouden met de culturele achtergrond van de gezinnen. Een gemiddeld kinderdagverblijf of kinderopvang in Vlaanderen is doorgaans gebaseerd op de Westerse normen van de middenklasse bevolking. Die normen zijn echter niet op iedereen van toepassing. In OKiDO is er een grote culturele verscheidenheid zowel bij de kinderen als bij de kinderbegeleiders. Deze vormen een weerspiegeling van de buurt waarin de opvang zich bevindt. Vandaag is OKiDO uitgegroeid tot een lokale dienst buurtgerichte kinderopvang die veel verder gaat dan kinderopvang alleen. Zo organiseren ze jaarlijks een Sinterklaasfeest en Paasfeest waarop ook alle ouders worden uitgenodigd en actief aan kunnen deelnemen. Een tweetal keer per jaar mogen de kinderen met de kinderbegeleiders op uitstap naar de zoo.

Buiten de functie van occasionele kinderopvang is OKiDO ook een tewerkstellingsproject voor doelgroepmedewerkers in opleiding. Zo combineren deze doelgroepmedewerkers hun opleiding Kinderzorg met hun werk bij OKiDO. Op de werkplek worden ze gecoacht door een mentor, collega's en hun verantwoordelijke. Ze worden aan de hand van hun persoonlijk ontwikkelingsplan begeleid op de werkvloer. Na het behalen van hun diploma kunnen ze dan makkelijker werk vinden in de kinderopvangsector. Een deel stroomt ook intern door binnen OKiDO zelf. In 2015 had OKiDO Stekelbees vzw 10.7 voltijds equivalente posities (VTE) doelgroepmedewerkers in opleiding tegenover 9.75 voltijds equivalente posities (VTE) in het reguliere kader. Dit verspreid over de vier verschillende locaties in stad Antwerpen (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 23 november 2016).

Elke OKiDO zet heel erg in op ouderparticipatie en buurtparticipatie. Dat zijn de pijlers zijn van hun lokale dienst buurtgerichte kinderopvang. OKiDO vindt het belangrijk dat de kinderen de buurt kennen en andersom. Om beiden te integreren, is er onder andere een tweewekelijks bezoek van de kinderen aan het bejaardentehuis in de buurt of de bejaarden komen op bezoek in de kinderopvang. Er wordt dan steeds een gezamenlijke activiteit georganiseerd. De kinderen gaan ook regelmatig op uitstap naar de plaatselijke bibliotheek.

Gezien de doelgroep van de opvang, kwetsbare gezinnen, wordt er heel erg gewerkt aan de laagdrempeligheid. Zo wordt de opvanglocatie gekozen in functie van de kwetsbaarheid van de buurt om zo nabijheid te garanderen. Ook is laagdrempeligheid van het inschrijvingsbeleid een aandachtspunt. Het papierwerk wordt bijvoorbeeld beperkt. Verder gebeurt alle communicatie met de ouders hoofdzakelijk mondeling, met de nodige empathie en zonder te (ver)oordelen. Er worden geen eisen gesteld naar bijvoorbeeld kleding van het kind. De groepen worden bewust kleiner gehouden met meer kinderbegeleiders dan in een reguliere kinderopvang. Hierdoor kan er meer individuele aandacht aan elk kind gegeven worden. Ouders kunnen ook altijd binnenkomen in de opvang en worden uitgenodigd om deel te nemen aan de activiteiten. Er wordt bij breng- en afhaalmomenten ook tijd gemaakt om naar de ouders te luisteren en actief met de ouders in gesprek te gaan. Ouders kunnen bij de kinderbegeleiders en verantwoordelijke terecht met hun opvoedingsvragen. OKiDO is dan ook een ontmoetingsruimte voor en tussen ouders. Door het creëren van laagdrempeligheid kan er een vertrouwensrelatie met en tussen deze kwetsbare ouders opgebouwd worden (Stekelbees, 2016, z.p.).

1.3 Kwetsbare gezinnen

Kwetsbaarheid is een zeer ruim begrip en laat veel ruimte voor interpretatie en invulling. Afbakening en verduidelijking is daarom nodig. Zowel op Europees als op Vlaams beleidsvlak zijn er standaarden afgesproken. Kind en Gezin en alle organisaties die met en voor kinderen werken, gebruiken deze standaarden als leidraad in hun werking rond kwetsbare gezinnen.

1.3.1 Definitie armoede

Armoede heeft vele gezichten en gaat over meer dan financiële tekortkomingen. Algemeen gaat het om mensen waarbij leven overleven wordt, mensen die mentaal zwaar onder druk komen te staan door fragiele levensomstandigheden. Spanning en onzekerheid zijn kenmerkend voor hun leven. Er zijn niet alleen mogelijk materiële beperkingen, maar er is ook een gebrek aan kansen. Het is niet eenvoudig om daaruit te geraken en de kinderen lijden mee onder de druk die deze armoede teweegbrengt (Geenen, & Corveleyn, 2015, p.20).

Europees bestaat er een definitie voor armoede. De drie indicatoren voor het bepalen van armoede zijn:

- armoederisico op basis van inkomen
- ernstige materiële deprivatie
- huishoudens met zeer lage werkintensiteit

Aan de hand van deze indicatoren wordt er een Europese armoede-indicator berekend. Het armoedepercentage geeft het risico weer om in armoede of sociale uitsluiting terecht te komen. Dat wordt weerspiegeld in het begrip kansarmoede. Zo berekent men een armoederisicopercentage gebaseerd op het inkomen. Dit is een objectief gegeven. Het subjectief armoedepercentage en armoederisico geeft weer hoe arm de mensen zich subjectief voelen (Kind en Gezin, 2015, p. 88).

In Vlaanderen leven er 12% van de kinderen tussen 0 en 18 jaar in een gezin met een verhoogd armoederisico. 16% van de kinderen voelen zich subjectief armer dan ze zijn. Nog eens 4% van de kinderen leeft in ernstige materiële deprivatie. Onderstaande tabel laat zien dat de cijfers veel hoger liggen bij éénoudergezinnen en gezinnen met lage werkintensiteit. Dit blijken twee belangrijke indicatoren te zijn voor armoederisico (tabel 2).

Tabel 2: Armoede-indicatoren op kindniveau (Kind en Gezin, 2015, p.88)

	Aandeel kinderen onder de armoederisicogrens ⁽¹⁾	Aandeel kinderen in subjectieve armoede	Aandeel kinderen in ernstige materiële deprivatie
Kinderen 0-18 jaar	12	16	4
Gezinssituatie			
Eenoudergezin	30	37	10
Kind bij koppel met 1 kind	8	13	2
Kind bij koppel met 2 kinderen	5	8	2
Kind bij koppel met 3 of meer kinderen	15	19	3
Werkintensiteit ⁽²⁾			
Zeer lage werkintensiteit	73	61	23
Lage werkintensiteit	52	40	8
Middelmatige werkintensiteit	23	24	5
Hoge werkintensiteit	4	16	2
Zeer hoge werkintensiteit	2	8	1
Herkomst			
Kind in EU-gezin	7	12	3
Kind in niet EU-gezin	37	37	8

4.6 Armoede-indicatoren op kindniveau (kinderen onder de 18 jaar) naar gezinsvorm, werkintensiteit en herkomst - Vlaams Gewest - 2014
Bron: EU-SILC, Algemene Directie Statistiek, bewerking Studietoelicht Vlaamse Regering op basis van de EU-SILC-enquêtes 2012-2014.
(1) Armoedegrens: 60% van het mediaan beschikbaar jaarinkomen per persoon, in België.
(2) Uitgedrukt in aantal maanden waarin de volwassenen in het gezin hebben gewerkt, ongeacht het aantal arbeidsuren, op het totale aantal potentiële maanden

1.3.2 Definitie kwetsbare gezinnen

De Vlaamse Regering heeft deze Europese indicatoren vertaald naar een definitie met vijf groepen van criteria om te bepalen of een gezin beschouwd wordt als een kwetsbaar gezin. Er wordt rekening gehouden met de financiële situatie, de gezinssamenstelling, de gezondheid en de zorgsituatie, het opleidingsniveau en de nood aan kinderopvang om te solliciteren of een beroepsgerichte opleiding te volgen. De gezinnen die aan de verschillende criteria voldoen, beschouwen we als kwetsbare gezinnen (Vlaamse Overheid, 2014, z.p.).

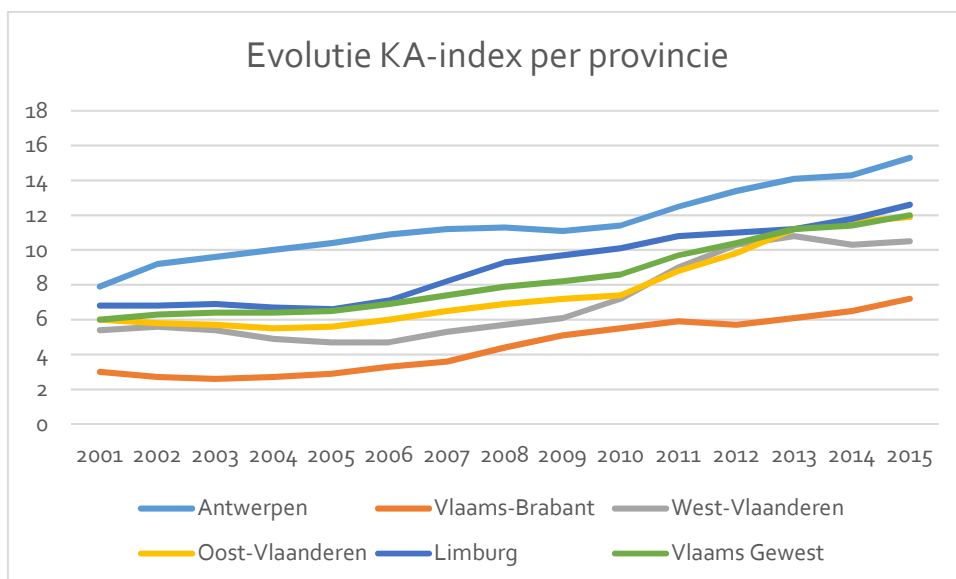
De kinderopvang speelt een belangrijke rol in de opvang van deze kwetsbare gezinnen gezien de belangrijke maatschappelijke functies van kinderopvang en de verhoogde kwetsbaarheid die mensen in armoede lopen op financieel vlak, op gebied van materiële deprivatie en door het risico van sociale uitsluiting. OKiDO (2003, z.p.), die zich prioritair richt naar deze doelgroep, omschrijft kwetsbare gezinnen als: "Mensen in armoede en bij uitbreiding alle kwetsbare gezinnen en/of gezinnen met een levensstijl die afwijkt van wat wij de norm noemen". Hoe zij deze definitie naar de praktijk toe omzetten, komt later in deze eindproef aan bod.

1.3.3 Kwetsbare gezinnen in Vlaanderen

1.3.3.1 Provinciaal niveau

Voor het ganse Vlaamse Gewest is de kansarmoede-index de voorbije jaren sterk gestegen. Er is ook een duidelijk verschil tussen de provincies. De kansarmoede-index voor provincie Antwerpen voor 2015 is met 15,33% het hoogst van alle provincies van het Vlaamse Gewest. Tussen 2014 en 2015 is er zelfs een toename met 1% (tabel 3 en 4).

Tabel 3: Evolutie kansarmoede-index per provincie ("Cijfers en rapporten", z.d., z.p.)

Tabel 4: Kansarmoede-index per provincie (Kind en Gezin, 2015, p.96)

	2013	2014	2015
Antwerpen	14,1	14,3	15,3
Limburg	11,2	11,8	12,6
Oost-Vlaanderen	11,2	11,6	11,9
West-Vlaanderen	10,8	10,3	10,5
Vlaams-Brabant	6,1	6,5	7,2
Vlaams Gewest	11,19	11,38	12,01

4.13 Kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen, naargelang de provincie (percentage)
Bron: Kind en Gezin - Mirage

Omdat Kind en Gezin ook cijfers bijhoudt inzake de nationaliteit van de moeder bij de geboorte van het kind, kan op basis hiervan ook een kansarmoede-index berekend worden per provincie. De kansarmoede-index bij moeders van niet-Belgische origine ligt beduidend hoger dan bij moeders van Belgische origine. Ook hier scoort provincie Antwerpen het hoogst (tabel 5). Naar nationaliteit van de vader zijn er geen cijfers beschikbaar.

Tabel 5: Kansarmoede-index en origine van de moeder per provincie (Kind en Gezin, 2015, p.97)

	Belgische origine	Niet-Belgische origine	Totaal
Antwerpen	5,5	33,7	15,3
Vlaams-Brabant	3,3	17,6	7,2
West-Vlaanderen	6,5	32,3	10,5
Oost-Vlaanderen	5,5	33,2	11,9
Limburg	6,5	29,9	12,6
Vlaams Gewest	5,5	30,1	12,0

1.3.3.2 Kwetsbare gezinnen in stad Antwerpen

Bij verder onderzoek naar kansarmoede bij kinderen op gemeentelijk vlak blijkt dat kansarmoede vaker voorkomt in steden dan in gemeenten. In groot- en centrumsteden liggen de cijfers nog hoger (tabel 6). De kansarmoede-index voor stad Antwerpen, een grootstad, bedraagt 27.1% tegenover 15.3% op provinciaal vlak ("Cijfers en rapporten", 2015).

Tabel 6: Kansarmoede-index naar type gemeente (Kind en Gezin, 2015, p.97)

Type gemeenten volgens VRIND-indeling	Aantal gemeenten	2014	2015
Grootsteden	2	25,3	25,7
Centrumsteden	11	14,4	15,3
Kleinstedelijk provinciaal gebied	25	12,7	14,1
Structuurondersteunende steden	21	10,2	10,8
Grootstedelijke rand	19	6,4	7,6
Regionaalstedelijke rand	20	6,0	7,2
Overgangsgebied	96	6,3	7,0
Stedelijk gebied rond Brussel	13	6,7	6,7
Platteland	101	5,3	5,5
Totaal	308	11,4	12,0

4.15 Kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen, naargelang type gemeente in Vlaams Gewest - 2014-2015 (percentage)
Bron: Kind en Gezin - Mirage

Gezien de hoge kansarmoede-index voor stad Antwerpen, de maatschappelijke functies van de kinderopvang en de visie van OKiDO, zoals beschreven onder punt 1.1.3 en 1.2.2, speelt OKiDO als kinderopvang een belangrijke rol in de ondersteuning van deze gezinnen.

1.4 Wennen

1.4.1 Definitie, wettelijk kader en regelgeving

Zoals in de inleiding vermeld, omschrijft de Vlaamse overheid (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.) wennen als: *"Het geleidelijk aan laten verlopen van de overgang van het thuismilieu van het kind naar de kinderopvanglocatie waarbij er extra aandacht is voor de wisselwerking tussen de kinderen, de gezinnen en de kinderbegeleiders en voor de uitwisseling met de gezinnen"*.

In 2015 heeft de werkgroep "Het Voortgangsoverleg" onder leiding van Kind en Gezin en met vertegenwoordigers uit organisaties, voorstellen gedaan in het kader van de transitie in het kinderopvanglandschap naar aanleiding van het nieuwe decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters om uitvoeringsbesluiten te wijzigen. Zo zijn er wijzigingen goedgekeurd met betrekking tot de definitie van wennen zoals hierboven geciteerd. De definitie zelf werd beperkt tot de kern ervan, namelijk dat er extra aandacht moet zijn. Hoe het wennen wordt ingevuld, wordt overgelaten aan de organisatoren en verantwoordelijken van de kinderopvang. Zo wil de Vlaamse regering ook haar vertrouwen tonen in de organisatoren.

Wennen is een recht van de ouders en de kinderen en maakt deel uit van de vergunningsvoorwaarde van de kinderopvang (Kind en Gezin, 2015, p.2). Als onderdeel van het pedagogisch beleid van de kinderopvang zijn organisatoren verplicht om de mogelijkheid tot wennen aan te bieden aan alle gezinnen met tot doel de overgang van thuis naar de kinderopvang geleidelijk te laten verlopen. Dit recht tot wennen moet opgenomen zijn in het huishoudelijk reglement van de kinderopvang. Organisatoren met meer dan 18 kinderopvangplaatsen moeten een wenprocedure uitschrijven die deel uitmaakt van hun kwaliteitshandboek (Kind en Gezin, 2015, p.12).

1.4.2 Referentiekader vergunningsvoorwaarden

Het referentiekader van Kind en Gezin is een verduidelijking van de doelen van de vergunningsvoorwaarden voor kinderopvang. Het licht ook toe wat het doel van wennen is. Volgens het referentiekader van Kind en Gezin maakt wennen deel uit van een kwaliteitsvolle opvang en heeft wennen het welbevinden van de kinderen én ouders tot doel. Wennen zorgt ervoor dat de kinderbegeleiders het kind beter leren kennen en zo gemakkelijker aan zijn behoeften kunnen voldoen. Wennen is ook belangrijk in de preventie van wiegendood en om stress bij het kind te beperken bij zijn overgang naar de kinderopvang. Tot slot is een goede afstemming (communicatie) met de ouders belangrijk zodat deze actief kunnen participeren en zich versterkt kunnen voelen in de opvoeding van hun kind. De ouders zijn immers de eerste opvoeders van hun. Kind en Gezin geeft voorbeelden tot de mogelijke invulling van de doelstelling. Het is aan elke organisator van kinderopvang om daarmee zelf aan de slag te gaan (Kind en Gezin, z.d., z.p.).

1.4.3 Pedagogisch raamwerk

Het pedagogisch raamwerk is een visietekst over kwaliteitsvolle kinderopvang. Het besteedt aandacht aan het belang van een wenbeleid in de kinderopvang. Het dient om, net zoals het referentiekader, een houvast te bieden rond het werken met kinderen en hun ouders. De kinderbegeleiders kunnen de ouders leren kennen en hun manier van werken toelichten. De wenperiode kan gebruikt worden voor het beantwoorden van vragen en luisteren naar wensen van de ouders met betrekking tot de opvoeding van hun kind. In het pedagogisch raamwerk staat expliciet dat een wenperiode plaatsvindt voor de opvang begint (Kind en Gezin, 2014, p.31).

1.4.4 Wennen in de occasionele kinderopvang: theorie en praktijk

1.4.4.1 Theorie

Vanuit mijn praktijkverdieping onderzoek ik het wenbeleid in de vier OKiDO-locaties georganiseerd vanuit Landelijke Kinderopvang vzw en bij uitbreiding Stekelbees vzw. Landelijke

Kinderopvang vzw heeft een wenbeleid gedocumenteerd in een kwaliteitshandboek. Deze documentatie ligt in het verlengde van de eerder beschreven regelgeving, het referentiekader en het pedagogisch raamwerk zoals hiervoor beschreven. Het wenbeleid maakt deel uit van de pedagogische visie van Landelijke Kinderopvang vzw die tot doel heeft het welbevinden van het kind te stimuleren, het kind verder te helpen ontwikkelen op verschillende domeinen en een aanpak te garanderen op maat van het kind en de groep waar het kind deel van uitmaakt. Het doel van wennen, het eerste kennismakingsgesprek, de omgang met ouders in de kinderopvang en de wenperiode worden hierin beschreven. Het gaat hier om kapstokken waarmee elke verantwoordelijke van elke opvanglocatie aan de slag moet om zo een concrete werkwijze en afspraken voor de locatie uit te werken. Deze dienen als bijlage tot de globale procedure en in de praktijk omgezet te worden.

In het Huishoudelijk reglement van Stekelbees vzw, dat bij inschrijving van de kinderen wordt doorgenomen met de ouders, wordt er ook expliciet verwezen naar de mogelijkheid tot twee wenmomenten.

1.4.4.2 Praktijk

Vanuit mijn praktijkverdieping heb ik geobserveerd dat door de dringendheid van vraag tot opvang een wenperiode vaak praktisch onhaalbaar is. Ik heb vastgesteld dat verschillende ouders niet ingaan op het voorstel om wenmomenten te organiseren. Zo weten ze zelf vaak pas op het laatste ogenblik wanneer hun opleiding start of wanneer ze op sollicitatiegesprek kunnen. Hierdoor kan er geen tijd meer vrijgemaakt worden voor een of meerdere wenmomenten. Andere ouders hebben al meerdere kinderen en gaan ervan uit dat het zonder wenmomenten ook wel zal lukken. De ouders zijn bij het intakegesprek, dat tegelijk het eerste kennismakingsmoment is, vaak niet op de hoogte dat dit eerste gesprek tijd in beslag neemt en ze hebben hiervoor dan ook niet voldoende tijd vrijgemaakt. Hierdoor wordt deze eerste kennismaking beperkt tot de opstelling van een dossier. Tot slot zijn er ouders die niet begrijpen wat wennen precies is en waarom het belangrijk is en er zijn ouders die geen interesse tonen.

Bij start van de opvang en gedurende verschillende dagen stel ik bij deze kinderen vaak lastig gedrag vast zoals huilen, zeuren, driftbuien, scheidingsangst, vreemdenangst, eet- en slaapproblemen. Ook kinderen die slechts sporadisch naar de kinderopvang komen of langere tijd afwezig zijn geweest, vertonen dergelijk lastig gedrag. We kunnen met andere woorden niet eenduidig stellen dat het ontbreken van wenmomenten aan de basis ligt.

1.5 Veranderingsdoel

Door de hoogdringendheid van de opvang wordt het wennen niet altijd in de praktijk omgezet in de occasionele opvang. Ook gaan heel wat ouders niet in op het aanbieden van wennmomenten. Dat kan het welbevinden van de kinderen onder druk zetten. Deze occasionele opvang is er voor kwetsbare gezinnen die net nood hebben aan extra gezinsondersteuning omdat het voor hen niet altijd vanzelfsprekend is om zichzelf te versterken als ouders (Daniëls, & Geenen, 2013, p.11).

Ik wil het belang onderbouwen van een wenbeleid in de praktijk, op maat van ieder gezin om zo tot praktische én haalbare aanbevelingen te komen die inzetbaar zijn in OKiDO en bij uitbreiding in andere kinderopvanglocaties.

Hoofdstuk 2 Theoretische analyse vanuit drie invalshoeken

In dit hoofdstuk analyseer ik het belang van wennen vanuit drie invalshoeken: vanuit ontwikkelingsperspectief, vanuit pedagogisch oogpunt en tot slot vanuit maatschappelijk perspectief. Bij elke invalshoek toets ik de theorie af aan de praktijk.

2.1 **Ontwikkelingsperspectief**

De ontwikkelingspsychologie is de studie van de verschillende ontwikkelingsfasen van de mens. Ontwikkeling doet zich doorheen onze ganse levensloop voor en uit zich in de verschillende ontwikkelingsfasengebonden taken (Meurs, 2014, p.5-7). Ook ontwikkelingsinterferenties dragen bij tot de ontwikkeling van de mens. Beiden zorgen ervoor dat we door de veranderingen in ons leven een eigen identiteit kunnen vormen die dienstdoet als herkenbare zelfkern. De gehechtheid met één of meerdere zorgfiguren speelt eveneens een belangrijke rol.

2.1.1 *Ontwikkelingsfasen en beïnvloedende factoren*

Ieder mens doorloopt tijdens zijn ganse leven verschillende ontwikkelingsfasen. Deze ontstaan uit nieuwe ontwikkelingstaken verbonden met bepaalde levensfasen waarin we ons bevinden. Zo ontwikkelt een kind bijvoorbeeld zeer vroeg een basisvertrouwen. Indien het kind deze fase goed doorloopt, zorgt dit voor veerkracht als het wat moeilijker gaat. Indien dit niet het geval is, heeft dit gevolgen naar de verdere ontwikkeling toe. De basis wordt gelegd waarvan verder opgebouwd wordt tot in de volwassenheid en die doorwerkt de ganse levensloop. De ontwikkelingsfasen verlopen niet altijd lineair en een terugval op zich is niet abnormaal. Kinderen hebben immers tijd nodig om aan de nieuwe ontwikkelingstaken te wennen en hebben soms ook nood aan een rustpauze in hun ontwikkeling. Dit is volkomen normaal. Enkel wanneer de achterstand blijft aanhouden, kan de ontwikkeling in het gedrang komen (Meurs, 2014, p.12-13). Verder, in punt 2.1.4 ga ik dieper in op de ontwikkelingsfasen bij kinderen van 0 tot en met 3 jaar, de doelgroep van OKiDO.

De ontwikkeling in de verschillende fasen wordt door verschillende factoren beïnvloed. Ontwikkeling is een samenhang van biologische, psychologische en sociale factoren en maturatie. Zo heeft zware verwaarlozing (sociale factor) tijdens de kindertijd een impact op de hersenontwikkeling (biologische factor). Een goede moeder-kind relatie, en/of andere goede zorgfiguren voor een kind, optimaliseren immers de hersenontwikkeling. Anderzijds dient probleemgedrag bij opgroeiende kinderen niet alleen bekeken te worden vanuit psychologisch perspectief, maar dient er ook rekening gehouden te worden met omgevingsfactoren (sociale aspect) en een eventuele medische problematiek. Deze verschillende factoren beïnvloeden elkaar

en kunnen de ontwikkeling bevorderen of belemmeren. Hierdoor kunnen we het goed doorlopen van elke ontwikkelingsfase niet als evident beschouwen.

2.1.2 *Ontwikkelingsinterferenties*

We worden ook gedreven tot verandering door ontwikkelingsinterferenties. Ontwikkelingsinterferenties worden gevormd door, meestal pijnlijke, ervaringen die we opdoen tijdens onze levensloop. Het gaat hier om ervaringen die ons dwingen tot verandering. Verandering roept angst op. Angst die ervoor zorgt dat we tijdelijk niet 'optimaal' functioneren. Daarom is het belangrijk om binnen die verandering toch nog steeds een kern van herkenbaarheid terug te vinden om deze goed te kunnen doorstaan. Sociale steun van een betrouwbare omgeving, in de westerse wereld vaak het kerngezin, en culturele kaders dragen hiertoe bij. Vaak volgt er door deze sociale ondersteuning spontaan herstel, soms is er nood aan therapie.

De verschillende ontwikkelingsfasen en de impact van ontwikkelingsinterferenties bespreek ik hierna. Ik koppel dit aan gehechtheid en de mogelijke problematieken als ze niet veilig gebeurt. Nadien breng ik dit alles in verband met het wennen in de kinderopvang.

2.1.3 *We dragen onze kindertijd met ons mee*

In de kindertijd worden de bouwstenen gelegd voor ons leven. De vroege ontwikkeling is dus van groot belang voor later. Een goede vroege ontwikkeling leidt niet tot onkwetsbaarheid maar zorgt wel voor meer veerkracht. Net zoals een vroege probleemontwikkeling niet noodzakelijk tot een stoornis dient te leiden in het latere leven. Er is dan echter wel een verhoogde kwetsbaarheid. Bij latere moeilijkheden worden we immers (vaak) teruggeworpen naar onze vroegere wortels. Kortom, het ontwikkelingsmodel is niet deterministisch: ook kinderen met kwetsuren in hun jonge leven, hebben nog kansen.

Door kennis over de verschillende ontwikkelingsfasen van een kind kan er aan preventie gedaan worden en geïntervenieerd worden wanneer nodig. Aan de hand van onze kinderlijke ervaringen, zowel positieve als kwetsuren, kunnen we creatieve veranderingen bereiken (Meurs, 2014, p.16).

De leeftijd van 0 tot 3 jaar is cruciaal in de ontwikkeling van kinderen. Dit zowel op sociaal-emotioneel en op cognitief vlak als op gebied van taal. Een tekort op een of meerdere van deze domeinen kan een weerslag hebben in de verdere ontwikkeling. Zo is het belangrijk om van bij de geboorte in te zetten op taal omdat die een impact heeft op de socio-emotionele ouder-kind band. Het is in het belang van de ontwikkeling van het kind om betekenis aan taal te geven en aandacht te geven aan het kind.

Bij allochtone kinderen bijvoorbeeld verloopt de sociaal-emotionele ontwikkeling over het algemeen goed, maar treden er al vroeg cognitieve- en taalproblemen op. Die zetten zich verder door in de kleuterschool en lagere school, waardoor er ook op sociaal-emotioneel vlak problemen kunnen optreden. Dat zorgt later voor een verhoogd risico op emotionele en gedragsproblemen.

Kinderen uit kansarme gezinnen scoren zeer slecht op alle ontwikkelingsdomeinen, en dat al vanaf de leeftijd van drie maanden. Bij allochtone gezinnen is dit nog een extra verzwarende factor, bovenop het 'allochtoon zijn'. Hierdoor weegt het risico op (latere) problemen dubbel (Meurs, 2014, p.12). Daarom is het belangrijk om zeer vroeg in te zetten op ontwikkelingsbegeleiding en opvoedingsondersteuning, in het bijzonder bij allochtone en kansarme gezinnen.

2.1.4 *Ontwikkeling volgens Margaret Mahler, Daniel Stern en Robert Emde*

Ik beperk mij tot het bespreken van de ontwikkeling van baby's en jonge kinderen vanuit auteurs uit de psychoanalyse. Dit is een toonaangevende stroming binnen de ontwikkelingspsychologie die gericht is op het betekenis geven van gebeurtenissen uit de kindertijd en de gevolgen hiervan op de ontwikkeling.

Het bestuderen van de verschillende ontwikkelingsfasen van de mens is iets dat al zeer lang gebeurt. Bijzondere aandacht gaat naar de vroegste fasen in de ontwikkeling, namelijk bij baby's en jonge kinderen. Verschillende psychoanalisten hebben elk hun visie van hoe deze ontwikkeling er uitziet. Ondanks de verschillende benaderingen zijn er ook heel wat raakvlakken.

Een belangrijke autoriteit in de psychoanalyse en ontwikkelingspsychologie is Margaret Mahler (1897-1985). Als psychoanalist was zij gespecialiseerd in pediatrie en de ontwikkeling van jonge kinderen. Zo onderzocht en schreef ze tot haar dood over haar bevindingen aan de hand van observaties bij jonge kinderen. Haar theorie ligt aan de basis van de begrippen "vreemdenangst" en "separatieangst" (The Margaret S. Mahler Child Development Foundation, 2014, z.p.). In de volgende punten verduidelijk ik de terminologie en vergelijk ik de theorie van Margaret Mahler met die van twee andere belangrijke psychoanalisten: Daniel Stern en Robert Emde.

Het hiernavolgende deel is gebaseerd op het werk van Patrick Meurs (Meurs, 2014). Zijn inzichten worden beaamd in andere wetenschappelijke literatuur van ondermeer de Universiteit van Tilburg (Oei, 2011, p.463-471) en de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen en de vakgroep Psychoanalyse van de Universiteit van Gent (Universiteit Gent, 2008, z.p.).

2.1.4.1 *Ontwikkeling van 0 tot 6 maanden*

Volgens Mahler is er een verschil tussen de psychologische en biologische geboorte van een kind. Mahler onderscheidt zes subfasen in de eerste drie levensjaren van een kind. De eerste subfase situeert zich in de eerste maand na de geboorte. Tijdens deze fase is het kind op zoek naar ritme in zijn eigen cocon. Tijdens deze periode slaapt het kind veel. Mahler noemt dit de normale autistische fase.

Van de leeftijd van ongeveer één maand tot ongeveer zes maanden, bevindt het kind zich in symbiose met de moeder. Het kind zoekt als het ware een lichamelijke versmelting met de moeder. De moeder heeft een belangrijke rol als zorgfiguur die door sensitief en responsief te reageren op de noden van het kind, samen met het kind de symbiose aangaat. Deze fase van symbiose met de moeder is de basis van de vorming van de innerlijke gehechtheidsrelatie en dient als voorbereiding van de psychologische geboorte van het "ik" die rond zes maanden plaatsvindt. De sociale glimlach waarbij er gericht geglimlacht wordt naar iedereen, maakt ook deel uit van deze fase.

Daniel Stern (1934-2012), psychiater en psychoanalist, gespecialiseerd in ontwikkeling van kinderen, beschrijft ontwikkeling als zelfgevoel. Zelfgevoel zijn manieren van zelfervaring. Het gaat hier om vijf fases in de eerste vier levensjaren. Tijdens de eerste twee maanden ontwikkelt zich het ontluikend zelfgevoel. Het zelfgevoel is er dus nog niet maar is in wording. Van de derde tot de zevende maand ontstaat het kernzelfgevoel, te vergelijken met de symbiotische fase bij Mahler.

Psychiater Robert Emde (°1935) spreekt over dezelfde momenten in de ontwikkeling als Stern maar legt andere accenten. Hij ziet de ontwikkeling als sprongen. Aan een sprong gaat een voorbereiding vooraf alvorens de stap plots genomen wordt. Er gaat dus wennen aan vooraf. Dit kan gepaard gaan met een kleine terugval. Een sprong valt samen met een belangrijke verandering in het leven van het kind en maakt deel uit van een geheel van psychosociale veranderingen. Bij de eerste sprong ligt bij Emde het accent op de sociale glimlach of "engelenlach", gevolgd door het eerste oogcontact tussen moeder en 'ik'. Dit vinden we ook terug in de symbiotische fase van Mahler.

Het separatie-individuatieproces is de volgende fase bij Mahler en staat gelijk aan de psychologische geboorte van het kind. In de hieronder vallende vier ontwikkelingsfasen gaat het kind zich afscheiden van de moeder, uit de symbiose komen, en een eigen individu worden. De periode van separatie-individuatie loopt tot ongeveer drie jaar en is opgedeeld in vier subfasen.

2.1.4.2 Ontwikkeling van 6 tot 12 maanden

Tijdens de subfase van differentiatie (tussen +/- 6-12 maanden) richt het kind zijn aandacht meer naar de buitenwereld en krijgt het kind het gevoel dat hij een eigen 'ik' is. Het kind gaat zich onderscheiden van de moeder. De moeder fungeert hier als referentiepunt, als veilige baken, waar het kind kan naar terug keren tijdens en na zijn exploratie van de buitenwereld. Het is ook tijdens deze subfase dat er rond de leeftijd van acht maanden 'vreemdenangst' ontstaat. Het kind differentieert zich niet langer alleen van de moeder, de zorgfiguur, maar maakt ook verschillen tussen de moeder en andere volwassenen. De voorkeursgehechtheid voor de moeder is duidelijk. Het kind kan tijdelijk niet zo goed andere volwassenen verdragen of aanvaarden dat het aan andere volwassenen wordt toevertrouwd, zoals bijvoorbeeld in de kinderopvang. Ieder kind verschilt in de manier waarop het deze vreemdenangst toont of uit. Na verloop van enkele weken neemt deze vreemdenangst af. Dit neemt niet weg dat dit een moeizame periode kan zijn, zowel voor de moeder, de vader als voor de kinderbegeleiders in de opvang. Het kiekeboespel en later verstoppertje spelen, kunnen het kind helpen om met deze differentiatie om te gaan. Verstoppertje en gevonden (willen) worden is een vorm van controle over de relatie.

2.1.4.3 Ontwikkeling van 12 tot 18 maanden

Rond 1 tot 1.5 jaar komt het kind in de praktiseringsfase. Het kind staat dan letterlijk op eigen benen en verkent de wereld. Het 'emotional refueling', het kunnen bijtanken en terugvallen op de zorgfiguur, is hier heel belangrijk. De zorgfiguren zijn personen waarbij het kind kan 'bijtanken'. Hier gaat men uit van het klassieke tweeoudergezin. De eerste zorgfiguren in het gezin zijn de moeder en de vader. Bij uitbreiding zijn dit de kinderbegeleiders in de opvang. Elk van deze zorgfiguren kan troost bieden, toont interesse in het kind en geeft het kind een plek in hun relatie. Tijdens deze fase leert het kind ook "neen" zeggen, wat een andere vorm is van "ik"-zeggen. Dit is een fase van trots, waar het kind zijn eigen ding doet. Dit heeft nog niets te maken met koppigheid. De benadering van Emde in de tweede en derde sprong leunt aan bij de differentiatie- en praktiseringsfase van Mahler.

Stern gaat verder op manieren van zelfverving en het ontdekken van het subjectief zelfgevoel tussen 7 en 15 maanden. Tijdens deze periode ontdekt het kind dat andere mensen andere gevoelens kunnen hebben dan zichzelf. Hierdoor beleven ze hun eigen zelfverving anders. Zo leren ze zelf op hun beurt empathie ontwikkelen.

2.1.4.4 Ontwikkeling van 18 tot 24 maanden

De eigenlijke koppigheidsfase komt rond de leeftijd van 1.5 tot 2 jaar, tijdens de toenaderingsfase of -crisis. Deze periode van koppigheid is ook gekend als de "peuterpuberteit". Ook Emde deelt

deze theorie. Stern spreekt van een verbaal zelfgevoel, opgebouwd uit kennis en ervaringen. Het kind wordt taalvaardig(er). Deze fase is bij Mahler een reactie op de separatieangst: het kind beseft nu ten volle dat het loskomt van de moeder en heeft het heel moeilijk met nabijheid en afstand. Dit is een moeilijke fase voor het kind dat een groeiende autonomie ervaart maar tegelijk aan de rok van mama wil blijven hangen. Het maakt het kind angstig met heftige reacties tot gevolg. Ook de zorgfiguren voelen deze fase als moeilijk aan: het lijkt alsof ze niets goed kunnen doen voor het kind, wat ze ook proberen. Inzetten op taalontwikkeling en symboolspel helpt om deze fase makkelijker door te komen. Hierdoor kan het kind zich op andere manieren leren uiten en zijn emoties reguleren in het spel met bijvoorbeeld een pop of beer in plaats van zijn woede af te reageren op de zorgfiguren.

2.1.4.5 Ontwikkeling van 24 tot 36 maanden

Naarmate het kind ouder wordt leert het kind om beter met zijn emoties om te gaan. Dit met de hulp van zijn taalontwikkeling, door het symboolspel en met de hulp van ouders die begrip tonen voor de moeilijke fase waar het kind doorgaat. Rond de leeftijd van 3 jaar is het geheugen van het kind in staat om een beeld van iets of iemand bij te houden, ook als dat er niet is. Deze objectpermanentie, die al start rond het einde van het eerste levensjaar, is de voorloper van de objectconstantie en is zeer belangrijk in de ontwikkeling van het kind. Objectconstantie gaat over mensen, over "Ook als mama "neen" zegt ziet ze mij nog graag." Het kind wordt autonomer en is in staat een positief beeld op te roepen en vast te houden van iemand, ook als die persoon hem om dat moment niet geeft wat hij wil, of boos is. De fase van objectconstantieverwerving is cruciaal voor de zelfregulatie van het kind en naar het latere leven toe. Hierdoor gaat het zelfbeeld niet te veel aan het schipperen omwille van wat sommigen zeggen. Als dit toch te vaak gebeurt, spreekt men van probleem van constantie, wat zich in de volwassenheid kan uiten in borderline-problematiek. Mensen met borderline beschikken over te weinig objectconstantie. Het is dus belangrijk dat ieder kind een innerlijke kern van vertrouwen heeft. Aan de ouders/zorgfiguren om te durven opvoeden en het kind niet altijd zijn zin te geven.

Sterns laatste ontwikkelingspunt van zelfgevoel is het narratief-zelf. Dit is het zelf dat het kind in staat stelt zijn eigen leven verder op te bouwen. Stern beschouwt deze verschillende fasen van zelfervaring niet als een statisch iets, maar als verschillende manieren van zelfervaring die het ganse leven blijven doorwerken.

2.1.4.6 Samenvatting

Wat er opgebouwd wordt in de jonge ontwikkeling, wordt meegedragen in het verdere leven. De kindertijd blijft dus doorwerken, is actief. Dit wil echter niet zeggen dat alles van jongs af aan vast

ligt en gedetermineerd wordt. Dit schept mogelijkheden naar de toekomst voor kinderen die een moeilijke start hebben genomen.

Bij de drie theorieën ligt de klemtoon op ontwikkeling als deel van relaties tot anderen waarbinnen het kind zich kan ontwikkelen en zo een identiteit vormen. Van kinds af aan wil iedereen graag gezien worden en staat ieder van ons in relatie tot en met een ander. Het verlangen van erkenning is iets dat wij een leven lang meedragen. We zijn en blijven dus afhankelijk van anderen om ons zelfbeeld te vormen en in stand te houden. Dit contact met anderen bepaalt mee wie we zijn en hoe we ontwikkelen. Een goede basis maakt dat we meer veerkracht hebben om na een tegenslag verder te gaan. De fundamenteen worden in de kindertijd gelegd, het basisvertrouwen wordt daar gevormd. De ouders spelen hierin een belangrijke rol. De moeder is veelal de gehechtheidsfiguur tijdens de symbiose met de baby. Als baby wordt het basisvertrouwen gevormd. Vanaf het tweede levensjaar faciliteren de ouders het kind om uit de symbiose te breken. Hier speelt de vader of een andere zorgfiguur een belangrijke rol. Nadien verruimt de blik van het kind, neemt het meer initiatief en wordt het kind zijn sociale wereld groter. Ook andere zorgfiguren zoals grootouder(s) en kinderbegeleiders kunnen in belangrijke mate bijdragen tot de vorming van de gehechtheid bij jonge kinderen.

In de besproken theorieën is er één constante: een goede vroege ontwikkeling zorgt voor een goede vroege start. Om goed tot ontwikkeling te kunnen komen, is er vooreerst een goede basis nodig. Deze basis wordt gelegd in de eerste levensmaanden en -jaren, startende met een innerlijke gehechtheid (Mahler), kernzelfgevoel (Stern) of sprongen (Emde). De zorgfiguren spelen een belangrijke rol. Op deze basis wordt verder gebouwd, met momenten van terugval en overlap tussen de verschillende fasen. Het gaat immers om ontwikkelingsfasen in het leven, niet over taken die afgehandeld en afgesloten worden. De ontwikkeling is een continuüm waarbij een goede basis, een goede, veilige gehechtheid, wenselijk is om verder op te bouwen. Wat veilige gehechtheid inhoudt en de mogelijke varianten hierop, leg ik in het volgende punt uit.

2.1.5 Gehechtheid

Gehechtheid gaat over de affectieve band die in de jonge kindertijd ontwikkeld wordt tussen het kind en een zorgfiguur, in eerste instantie en veelal de moeder als primaire opvoeder. De gehechtheidstheorie is toe te schrijven aan kinderpsychiater en psychoanalist John Bowlby (1907-1990). Sinds de jaren '90 wordt de gehechtheidstheorie niet beperkt tot de moeder-kind relatie maar is deze verder uitgebreid naar andere en meerdere zorgfiguren. Er wordt verder specifiek gekeken naar gehechtheid bij kinderen die opgroeien in kwetsbare gezinnen. De

gehechtheidstheorie is ook uitgebreid naar volwassenen toe. Voor deze eindproef focus ik mij op de gehechtheidsvormen in de kindertijd.

Vandaag wordt Bowlby's theorie dagelijks toegepast in opvoedingssituaties en in de hulpverlening. Door zich bewust te zijn van de betekenis en het belang van gehechtheid in de kindertijd en de verschillende vormen van gehechtheid, kan hiermee gewerkt worden in het kader van preventie en interventie van een problematische ontwikkeling (Geenen, & Corveleyn, 2015, p.27-28).

2.1.5.1 Definitie gehechtheid

Om over gehechtheid te kunnen spreken, is er één-op-één relatie tussen mensen nodig. Er is een zekere zelfstandigheid nodig om als individu te kunnen functioneren in een groep. Die zelfstandigheid komt tot stand bij de ontwikkeling als kind, tijdens de verschillende ontwikkelingsfasen zoals hiervoor beschreven. In de gehechtheidsontwikkeling bij kinderen zijn er steeds twee personen van belang: het kind en de zorgfiguur. Gehechtheid kan immers alleen ontstaan en groeien vanuit de verbondenheid met een ander: een zorgfiguur, een gehechtheidsfiguur (Delfos, 2014).

Gehechtheid gaat over een evenwicht tussen afstand en nabijheid, een evenwicht tussen op verkenning gaan en aanklampen. Indien dit evenwicht goed is, kunnen we over veilige gehechtheid spreken.

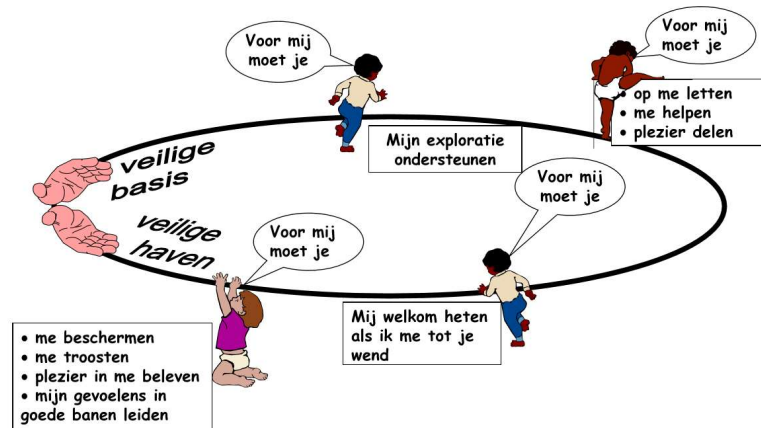
Gehechtheid wordt niet alleen bepaald vanuit de affectieve band met de zorgfiguur. Net zoals bij de andere aspecten van de ontwikkeling (supra, 2.1.1) zijn er ook andere factoren die hier een invloed op hebben. Gehechtheid wordt meebepaald door een samenhang van biologische, psychologische en sociale factoren. Zo heeft het temperament van het kind en zijn lichamelijk en geestelijk welbevinden een invloed op de gehechtheid. Omgevingsfactoren spelen een belangrijke rol: de al dan niet stabiele omgeving waarin een kind opgroeit, de sociale-economische status, de cultuur en ook ontwikkelingsinterferenties (supra, 2.1.2) zijn mee bepalend (Daniëls, & Geenen, 2013, p.21).

De gehechtheid ontstaat tijdens de eerste twaalf maanden na de geboorte van het kind. Dat kan alleen binnen een relatie en aan de hand van ervaringen die het kind opbouwt tijdens zijn ontwikkeling met een zorgfiguur. Het kind slaat beelden van zijn ervaringen op in zijn "intern werkmodel". Dit werkmodel is de manier waaruit de wereld zich aan het kind presenteert. Het gedrag van het kind zoals hiervoor beschreven en de manier waarop het kind de wereld ervaart liggen aan de basis van gehechtheid (Daniëls, & Geenen, 2013, p.22).

2.1.5.2 Vormen van gehechtheid

Er zijn vier vormen/types/cirkels van gehechtheid, waarvan **Type B, de veilige gehechtheid, de basis** vormt. Als er tussen het kind en de zorgfiguur een goed evenwicht is tussen nabijheid en afstand, zoals visueel voorgesteld in figuur 1, is er sprake van veilige gehechtheid. Dit evenwicht kan ontstaan gedurende de verschillende ontwikkelingsfasen tijdens de eerste levensmaanden.

Figuur 1: Cirkel van veilige gehechtheid (Cooper, Hoffman, Marvin & Powell, 1999)

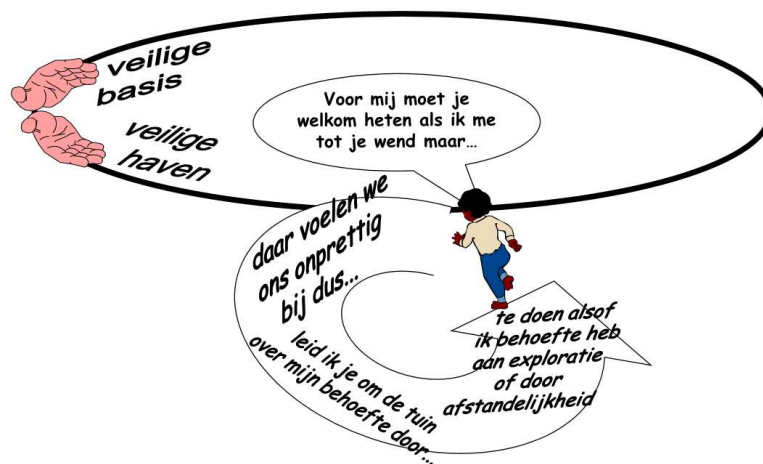
“Een goed evenwicht” wil zeggen dat het kind zowel zijn omgeving kan exploreren als dat het kan terugvallen op de zorgfiguur wanneer dat nodig is. Of dat de zorgfiguur ingrijpt wanneer het nodig is. Deze zorgfiguur fungeert als veilige basis. Het kind weet dat het daarnaar kan refereren. Belangrijk is dat de zorgfiguur aanwezig is, present is en responsief reageert op het kind. De primaire zorgfiguur is in theorie in eerste instantie de moeder. Gezien het om één-op-één relatie gaat, kan het kind ook een veilige gehechtheidsband opbouwen met andere zorgfiguren. Dit kunnen onder andere de vader zijn, de grootouder(s) of één of meerdere begeleiders in de kinderopvang. 66% van de kinderen behoort tot de groep van veilige gehechte kinderen (Meurs, 2014, p.49).

Niet elk kind kan een veilige gehechtheid opbouwen met één of meerdere zorgfiguren. Als dat niet lukt, ontwikkelt er zich **onveilige gehechtheid**. Onveilige gehechtheid kan ook een reactie zijn op een ingrijpende gebeurtenis en/of van tijdelijke aard zijn. Kinderen die onveilig gehecht zijn, gaan zich anders gedragen dan veilige gehechte kinderen. Dat blijkt ook uit de ‘Vreemdentest’ van Bowlby (Bowlby, 1969) en in de dagdagelijkse praktijk. Aangezien gehechtheidsgedrag persoonsgebonden is, is het perfect mogelijk dat het kind naar één zorgfiguur toe wél veilige gehechtheid vertoont en bij een andere niet. Het wordt pas problematisch als het kind geen zorgfiguur ter beschikking heeft om een veilige gehechtheidsband mee op te bouwen. Onveilige

gehechtheid kan zich uiten in drie verschillende vormen: Type A, de vermijdende gehechtheid, Type C, de angstig-ambivalente gehechtheid en Type D, de gedesorganiseerde gehechtheid.

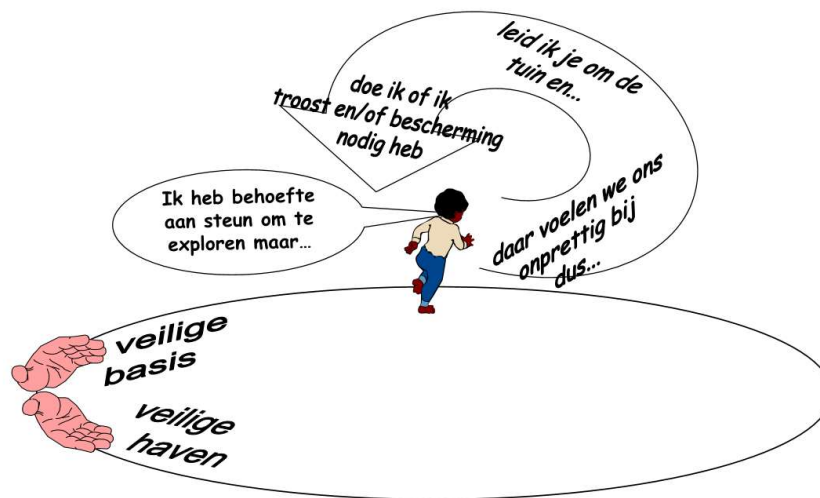
Kinderen die **vermijdend gehecht** gedrag vertonen, gaan vooral de buitenwereld exploreren en houden anderen op **afstand**. Deze kinderen zijn autonoom en (te) vroeg zelfstandig. Het lijkt alsof ze de ouder(s) niet nodig hebben en ze vertonen onverschilligheid. Deze kinderen gaan ervan uit dat ze beter op zichzelf kunnen rekenen dan op een ander. Daardoor kunnen en gaan ze ook niet bijtanken. Ze kiezen ervoor om afstand te houden en handelen vaak heel rationeel. Dit doen ze om zichzelf te beschermen. Ze willen wel graag een gehechtheidsband opbouwen, maar zijn tegelijkertijd bang hiervoor. Hun (afstandelijk) gedrag is stabiel en voorspelbaar omdat ze dit uit 'zelfbehoud' standaard toepassen (Vliegen, 2007, p.15-38). Dit wordt visueel weergegeven in figuur 2.

Figuur 2: Cirkel van beperkte gehechtheid: vermijdende gehechtheid (Cooper, Hoffman, Marvin & Powell, 1999)

Angstig-ambivalent gehechte kinderen (figuur 3) geven hun eigen autonomie op en verwijten dit aan de anderen. Het ambivalente gedrag gaat om een afwisselen van aanklappend gedrag dat heel snel kan omslaan in heftig emotioneel gedrag. De oorzaak van de heftige, vaak negatieve emotionele reacties, is vaak niet op te maken uit de situatie. Meestal gaat het hier om onzekerheid of onveiligheid dat het kind voelt in relatie tot de zorgfiguur. In tegenstelling tot de vermijdende gehechte kinderen die eerder onverschillig lijken, tonen deze kinderen wel degelijk hun emoties en voelen ze alles, ook in hun omgeving. Deze kinderen klampen zich letterlijk en figuurlijk aan de moeder vast en zijn ontroostbaar wanneer de moeder weggaat. Ze verlangen naar autonomie maar zijn bang, net als de vermijdende gehechte kinderen. Zij uiten dit in angstig, aanklappend gedrag. Ook dit type gehechtheid vertoont stabiel, voorspelbaar gedrag (Tavecchio, & van IJzendoorn, 1984, p. 18-25).

Figuur 3: Cirkel van beperkte gehechtheid: angstig-ambivalente gehechtheid (Cooper, Hoffman, Marvin & Powell, 1999)

Zowel bij vermijdende als bij angstig-ambivalente gehechtheid is er sprake van stabiele onveilige patronen en een conflict. Zoals reeds beschreven onder punt 2.1.2 vormt de kindertijd de bouwstenen van de ontwikkeling tot volwassene. Omwille van gebrek aan basisvertrouwen, verwaarlozing, grote tegenslagen of trauma's in de vroege kindertijd, kunnen er kwetsbaarheden ontstaan. Deze kwetsuren kunnen ervoor zorgen dat de ontwikkeling van de autonomie van het kind in het gedrang komt, dat er een conflict ontstaat. Er is dan wel een stabiele zelfkern ontwikkeld, maar deze wordt verdrongen. Een conflict in de ontwikkeling of 'developmental conflict' laat wel toe om in de kinderbegeleiding en de hulpverlening hiermee aan de slag te gaan. De basis, de bouwstenen, zijn immers wel gelegd (Meurs, 2014, p. 16).

Bij kinderen met **gedesorganiseerde gehechtheid** is er sprake van 'geen enkel punt van rust' (figuur 4). Ze zijn zeer onvoorspelbaar in hun schommelend gedrag: het ene moment gaan ze emotioneel uit de bol, het andere moment lijken ze te bevriezen: ze verstijven, gaan vertraagd bewegen en lijken verward. Dat alles zonder (duidelijke) redenen. Het kind, noch de zorgfiguren, hebben enig idee wat ze moeten doen om tot rust te komen. Deze vorm van gehechtheid, gebaseerd op angst, komt vaak voor uit relationele kwetsuren, zoals het overlijden of het 'verdwijnen' van een ouder door bijvoorbeeld een echtscheiding. Bij deze vorm van onveilige gehechtheid heeft het kind een fundamenteel gemis in menselijke relaties. Hier is er sprake van een defect doordat de fundamenten, de bouwstenen, ontbreken of vernield zijn geweest (Geenen, & Corveleyn, 2015, p.31-32). Bij dit type gehechtheid is er dan ook vaker sprake van een stoornis. Dit type is ook het sterkst, maar niet noodzakelijk, verbonden met de psychopathologie. Onveilige gehechtheid komt voor bij 30 à 35% van de kinderen. Een gehechtheidsstoornis slechts bij 1 à 2 % (Meurs, 2014,

p. 49). Zowel aan gedesorganiseerde gehechtheid als aan een gehechtheidsstoornis kan gewerkt worden, mits veel engagement naar therapie toe. Trauma's kunnen niet ongedaan gemaakt worden, maar er kan aan gewerkt worden. Ze blijven echter een kwetsbaarheid, we dragen onze kindertijd immers met ons mee (zie ook, 2.1.3).

Figuur 4: Cirkel van desorganisatie: gedesorganiseerde gehechtheid (Cooper, Hoffman, Marvin & Powell, 1999)

2.1.6 Het belang van wennen in de kinderopvang vanuit ontwikkelingsperspectief en gehechtheid in het bijzonder

Veel jonge kinderen brengen heel wat tijd door in de kinderopvang. Aangezien een goede jonge ontwikkeling voor een stevige(re) basis zorgt voor de verdere ontwikkeling in het latere leven, is het aangewezen dat op al de ontwikkelingsdomeinen wordt ingezet, ook in de kinderopvang. Niet alleen de ouders maar ook de kinderbegeleiders hebben een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen. Bij kinderen uit een kwetsbare thuissituatie, kan de kinderopvang een preventieve of interveniërende rol spelen naar ontwikkelingsproblemen of gehechtheidsproblematiek. Onder een kwetsbare thuissituatie valt onder andere kansarmoede, éénoudergezinnen of gezinnen waar er niet voldoende presentie is of onvoldoende responsief gereageerd wordt op de kinderen (supra, 1.3.2).

Het responsief en sensitief reageren van de zorgfiguur en het present aanwezig zijn voor het kind vormen de basis voor een goede ontwikkeling en voor een veilige gehechtheid zoals beschreven onder punt 2.1.5.2. Kinderen die opgroeien in een moeilijke thuissituatie, waar deze basis niet aanwezig is, kennen een kwetsbare start. Dat geeft een verhoogde kans op ontwikkelingsproblemen en vormen van onveilige gehechtheid (Daniëls, & Geenen, 2013, p.19).

Gehechtheid is een proces dat geleidelijk groeit, waarbij de eerste levensjaren zeer belangrijk zijn. De eerste zorgfiguur waar het kind zich in theorie aan hecht, is de moeder. Vanaf de leeftijd van 6 tot 12 maanden, richt het kind zijn aandacht ook naar de buitenwereld. De moeder is dan het referentiepunt waarop het kind kan terugvallen en kan gaan bijtanken. Rond de leeftijd van 8 maanden maakt het kind ook het verschil tussen de moeder, andere zorgfiguren en vreemden. De vreemdenangst (supra, 2.1.5.2) zorgt ervoor dat het kind, als het 'verlaten' wordt door de moeder, heel heftig kan reageren. Dit is wat er kan gebeuren bij de start van de kinderopvang. Het kind is immers zijn veilige baken kwijt. Als het kind de objectpermanentie nog niet machtig is, dat is de mogelijkheid om een beeld van iemand bij te houden ook als die er niet is, denkt het kind dat de ouder hem verlaten heeft. Kinderen die niet veilig gehecht zijn aan een zorgfiguur, ervaren deze periode nog heftiger (Lambrechts, & Verhaert, 2015, p.8).

Onderzoek toont aan dat het stressniveau bij start van de opvang bij alle kinderen significant hoger ligt dan normaal (Albers, 2010). Bij kwetsbare kinderen blijft dit verhoogde stressniveau de ganse dag, terwijl het bij andere kinderen overdag afneemt. De al dan niet kwetsbare thuissituatie heeft dus een impact op hoe de kinderen met stress kunnen omgaan.

Het starten in de kinderopvang is een ingrijpende gebeurtenis, niet in het minst voor het kind. Ingrijpende gebeurtenissen brengen angst en stress met zich mee en hebben een invloed op de ontwikkeling. Dit kan voor een, meestal tijdelijke, terugval in de ontwikkeling zorgen, vaak met spontaan herstel. Het is belangrijk daarmee rekening te houden bij start van de opvang.

Gehechtheid is iets dat moet kunnen groeien en tijd nodig heeft. Alvorens een kind zich kan hechten aan een (nieuwe) zorgfiguur in de kinderopvang, moet het eerst kunnen wennen aan de nieuwe situatie. Dat vraagt tijd, voor het ene kind al meer dan voor het andere. Zoals eerder vermeld (supra, 2.1.1), spelen heel wat factoren een rol om zich veilig te kunnen hechten. Niet alleen psychologische factoren, maar ook biologische en sociale factoren, waaronder de thuissituatie. Het is belangrijk dat de kinderbegeleiders er zich van bewust zijn en daarmee aan de slag gaan. Zij kunnen immers (mee) het verschil maken door een veilige basis te bieden, door present te zijn en sensitief en responsief te reageren. Praktische handvatten hiervoor reik ik aan in hoofdstuk 3.

2.1.7 Gehechtheid en wennen vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers

In individuele interviews met kinderbegeleiders en verantwoordelijken van verschillende OKiDO locaties, heb ik informatie verzameld over het inzicht en het belang van een goede jonge ontwikkeling van elk kind. Gehechtheid, dat deel uitmaakt van de jonge ontwikkeling én de rol van de ouders en kinderbegeleiders daarbij, komen aan bod. Ik interviewde drie verantwoordelijken en

acht kinderbegeleiders. Daarnaast maakte ik ook verslag van mijn observaties op de OKiDO-locaties. Ik heb alle antwoorden en mijn observaties tijdens mijn praktijkverdieping verwerkt en onderverdeeld in verschillende categorieën. Om de privacy van de kinderbegeleiders en verantwoordelijken te garanderen, zijn de citaten anoniem. Kinderbegeleiders en verantwoordelijken worden gegroepeerd onder de benaming 'medewerkers'.

2.1.7.1 Wennen in de kinderopvang

Alle medewerkers zijn zich bewust van het belang van wennen en van de moeilijkheden die een start in de kinderopvang voor het kind met zich meebrengt. Ze geven ook aan dat responsief en sensitief reageren (bv. rekening houden met het tempo van het kind) en presentie van een zorgfiguur noodzakelijk is.

- "Wennen is een mooi moment om een kind andere mensen te leren kennen."
- "De overgang van thuis naar de opvang moet zo gemakkelijk mogelijk gemaakt worden voor ouders en kinderen."
- "Hoe wennen gebeurt, hangt af van situatie tot situatie."
- "Het is belangrijk om met nieuwe kinderen kennis te maken."
- "Er moet rekening gehouden worden met de eigenheid van elk kind."
- "Elk kindje moet kunnen wennen op zijn eigen tempo."
- "Wennen heeft tijd nodig."
- "Met de kinderen praten en spelen is belangrijk."
- "... niet over de kinderen praten, maar met..."
- "Wenkindjes moeten meer aandacht krijgen."
- "... al eerder naar de opvang geweest maar moet nu opnieuw wennen op een andere leeftijd."
- "Perfect om te starten voor de leeftijd van acht maanden."
- ".... Geef het gevoel dat het een goede plek is hier..."
- "... voor de meest kwetsbare kinderen goed en liefdevol zorgen..."

Zoals reeds eerder beschreven en om uiteenlopende redenen (supra, 1.4.4.2) worden wennmomenten in de praktijk vaak niet gehouden.

2.1.7.2 Stress en angsten in de kinderopvang

De moeilijkheden die de start voor een kind in de opvang meebrengen, worden vertaald door de medewerkers naar "het ervaren van stress en veel huilen bij de kinderen". Zoals eerder gezien onder punt 2.1.7 is het ervaren van stress normaal bij de aanvang van de opvang. Dat is niet zonder risico voor hun ontwikkeling of lichamelijke welzijn. Zoals eerder vermeld neemt bij kwetsbare

kinderen het stresshormoon niet af gedurende de dag. Het is dan ook belangrijk dat de kinderbegeleiders zich daar van bewust zijn en hierop adequaat reageren. Vanuit de interviews en mijn observaties stel ik vast dat de medewerkers zich hier terdege van bewust zijn en rust, structuur en aandacht voor de kinderen vooropstellen. Dit blijkt niet altijd evident te zijn. Vooral bij volledige bezetting en door de flexibiliteit in de breng- en afhaalmomenten, is het vaak druk in de opvang.

- "Stress is een enorm risico."
- "Een moeilijk kind, een kind dat veel weent, heeft veel troost nodig."
- "Heel wat kindjes hebben last van scheidingsangst, vreemdenangst."
- "Er zijn veel huilers. De kinderen zijn onwennig."
- "Baby's zijn het moeilijkst om bij te staan. Zij eten, slapen en moeten getroost worden"
- "Baby's kunnen niets zeggen."
- "Als er veel kinderen zijn, krijgen ze te weinig individuele aandacht."
- "Hoe eenzaam en bang voelt een kind zich wel?"
- "Structuur aanbrengen is belangrijk."
- "Er is rust nodig voor iedereen ... kinderen hebben veel stress."
- "Rust aan de kinderen brengen ..."
- "Beginnende kindjes hebben rust nodig."
- "In chaos en drukte huilen kinderen en slapen ze niet."

2.1.7.3 *Gehechtheid in de kinderopvang*

De medewerkers weten wat gehechtheid inhoudt. Ze kennen de fundamenten voor een veilige gehechtheid (zie ook punt 2.1.7.1) en weten dat zij als kinderbegeleider daar een rol in kunnen spelen. Om dit op te bouwen is er tijd en aandacht nodig, net zoals bij het wennen.

Kinderen die huilen, vertonen vaak aanklappend gedrag en krijgen over het algemeen ook meer aandacht van de kinderbegeleiders. Dat heeft een positief effect op de gehechtheid. Kinderen die echter elke dag, telkens ze naar de opvang komen, huilen of jammeren, worden vaker genegeerd. Kinderen die in zichzelf gekeerd zijn en eerder vermijdend gedrag vertonen, worden omschreven als "braaf en gemakkelijk", zonder daar bijkomende aandacht aan te schenken. Deze kinderen zijn meer op zichzelf aangewezen.

- "De kinderen hechten zich meer aan kinderbegeleiders die meer uren/dagen in de opvang werken."
- "Kinderen voelen heel goed een kinderbegeleider aan ... Bij die persoon kan ik meer verwachten ... Die troost mij, is bezig met mij."

- “Er moet een klik/band zijn tussen het kind en de kinderbegeleider.”
- “Wennen draait rond gehechtheid.”
- “Er moet veiligheid gecreëerd worden voor de kinderen. Ze komen in een vreemde omgeving met nieuwe mensen. Hieraan moeten ze wennen.”
- “... proberen kinderen een veilig gevoel te geven.”
- “Ik wil een houvast bieden voor de kinderen... De kinderen mogen niet zomaar in de groep gezet worden.”
- “Er is een verschil tussen kinderen die fulltime of parttime komen. Ook met kinderen die niet regelmatig komen.”
- “Als kinderen ziek zijn geweest, moeten we herbeginnen.”

2.1.7.4 Ouders in de kinderopvang

Vanuit ontwikkelings- en gehechtheidsperspectief ligt de focus voor de medewerkers op de kinderen. De rol van de ouders wordt in de interviews vaak beperkt tot het brengen en afhalen van de kinderen. Ouders die even in de opvang blijven bij het brengen of afhalen, worden door sommige medewerkers als ‘lastig’ of ‘controlerend’ omschreven. Anderen onderschrijven het belang van de samenwerking tussen ouders en kinderbegeleiders om het kind én de ouders een goede start te kunnen geven in de opvang.

- “Het is belangrijk om de ouders aan de kinderbegeleiders voor te stellen.”
- “Sommige ouders zetten hun kinderen gewoon af en zijn direct weg.”
- “Kinderen worden gedropt ...”
- “Jullie zijn mijn familie zeggen sommige ouders.”
- “... mama voelt zich thuis in de crèche.”
- “De visie is dat ouders mogen komen wanneer ze willen ... constant gaan en komen ... werkt niet in de praktijk.”
- “We zijn op den duur meer met de ouders bezig dan met de kinderen.”
- “Communicatie met mama is belangrijk.”
- “Er zijn culturele verschillen.”
- “Er moet goed geluisterd worden naar de ouders.”
- “... ouders het gevoel geven dat ze op hun gemak zijn.”
- “... kinderbegeleiders moeten vertrouwen geven aan ouders.”
- “De vertrouwensband met de ouders is belangrijk.”
- “Het is verwarrend voor het kindje dat de mama blijft.”

De medewerkers bevestigen mijn observaties inzake het 'droppen' van sommige kinderen. De ouders zetten hun kindjes aan/over het poortje en vertrekken onmiddellijk. Bij veel van deze kinderen observeer ik heftige reacties: hoge stress, langdurige huilbuien en/of driftbuien. Sommige kinderen zijn geruime tijd overstuur. Uitzonderlijk huilt of zeurt een kindje de hele dag.

2.1.7.5 Samenvatting

Het belang van een goede jonge ontwikkeling is gekend in de kinderopvang, net als het belang van wennen. Deze kennis wordt niet altijd op alle vlakken in de praktijk omgezet. Een verklaring die hiervoor gegeven worden door de medewerkers is de hoge kindbezetting van de opvang waardoor er niet voldoende aandacht kan gegeven worden. De aanwezigheid van de ouders in de opvang wordt weleens als negatief gepercipieerd.

Vanuit pedagogische invalshoek onderbouw ik verder het belang van de rol van de ouders en de ouderbetrokkenheid.

2.2 Pedagogisch perspectief

In het voorgaande hoofdstuk kwam aan bod dat de ontwikkeling van kinderen door verschillende factoren bepaald wordt. Er zijn niet alleen biologische en psychologische factoren, maar er zijn ook omgevingsinvloeden waarvan de opvoeding één aspect is. Opvoeden gebeurt door ouders, opvoeders. Ook familie, kinderbegeleiders, leerkrachten enz. nemen daarin een rol op.

Om een verantwoorde opvoeding te geven, moet er naar kinderen gekeken worden als "mensen in verandering". Deze verandering komt er door een combinatie van ontwikkeling vanuit de natuurlijke veranderingsprocessen: vrijheid, dit is de wil om te veranderen, en veranderen vanuit het "leren". Dit laatste gebeurt in interactie met de ruime omgeving (Van Crombrugge, 2006, p. 23). De rol van deze omgeving, waaronder ook de kinderopvang, is niet te onderschatten. Het is belangrijk dat de kinderbegeleiders een duidelijke visie hebben op wat een verantwoorde opvoeding inhoudt en hiernaar handelen. Dat komt de kwaliteit van de opvang ten goede. Het pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang biedt daartoe mogelijke handvatten.

2.2.1 *Het pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang*

Het decreet voor Kinderopvang van Baby's en Peuters van de Vlaamse Overheid (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.) legt de voorwaarden van de kinderopvang in Vlaanderen vast (supra 1.1.2). Hierin is bepaald dat de basis van een kwaliteitsvolle opvang het pedagogisch raamwerk is. Dit pedagogisch raamwerk is een visietekst, voor alle kinderopvangvoorzieningen, die bepaalt wat kwaliteitsvolle kinderopvang inhoudt. Het heeft tot doel een houvast te bieden aan de praktijk met als betrachting om voor elk kind zoveel mogelijk kansen te creëren. Het is geen opsomming van regels en te volgen afspraken maar een leidraad om in de kinderopvang mee aan de slag te gaan, rekening houdende met alle medewerkers, ouders, kinderen en de sociale omgeving (Kind en Gezin, 2014).

Kwaliteitsvolle kinderopvang speelt een belangrijke pedagogische rol bij jonge kinderen. Onderzoek aan de Universiteit van Gent (Peeters, 2008) wijst op het belang van professionalisering van de kinderopvang in Vlaanderen. Internationale studies van UNICEF (2008), Eurydice (2009) en het Organization of Economic Co-operation and Development (OECD) Starting Strong II (2006) bevestigen dit (Peeters, 2012, p.86).

Van medewerkers in de kinderopvang wordt vanuit het pedagogisch raamwerk verwacht dat zij vanuit een holistische visie werken. De ontwikkeling van het kind wordt gezien als een geheel waarbij er rekening gehouden wordt en ingezet wordt op vier ervaringsgebieden (figuur 5). Dit houdt in dat de ondersteuning van de verschillende ontwikkelings- en pedagogische processen op

elkaar afgestemd wordt en in elkaar overvloeit om een optimale ontplooiing te faciliteren. Het aanbieden van een veilige omgeving en het opbouwen van een vertrouwensband met het kind dragen hiertoe bij. De aanpak naar ieder kind toe is verschillend en afgestemd op de eigenheid van het kind (Kind en Gezin, 2014).

Figuur 5: De vier ervaringsgebieden met sleutelervaringen (Kind en Gezin, 2014)

2.2.2 De pedagogische visie en het kwaliteitshandboek van OKiDO

Eén van de vergunningswaarden voor alle organisatoren van kinderopvang is het uitwerken van een kwaliteitshandboek. Hierin dient onder andere het pedagogische beleid te worden beschreven. Hieronder valt het wennen en de ouderparticipatie (Kind en Gezin, z.d, z.p.).

Het kwaliteitshandboek van OKiDO omvat een pedagogisch beleid, een kwaliteitsbeleid en leerbeleid. Deze zijn gebaseerd op de visie van Landelijke Kinderopvang en het pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang van de Vlaamse Overheid. Het kwaliteitshandboek schetst een gemeenschappelijk referentiekader dat ruimte laat aan de medewerkers voor een eigen aanpak en eigen accenten. Het dient als hulpmiddel om de kwaliteit bespreekbaar te maken.

OKiDO kiest voor een eenvoudige en makkelijke communicatie rond hun pedagogische visie naar medewerkers en ouders toe in de vorm van een "kikkerbekje" (bijlage 1). OKiDO groepeerde zijn pedagogische visie in acht ankers (Landelijke Kinderopvang, 2016, p.1):

- Elk kind is krachtig
- Ouders zijn de eerste opvoeders
- Een warm hart hebben en geven
- Spelend opvoeden
- Samen leven en groeien
- Verschillen geven rijkdom

- Het gewone wordt bijzonder
- Beleef de natuur binnen en buiten

2.2.3 Professionalisering van de kinderopvang

Om deze holistische visie te kunnen realiseren, is er nood aan medewerkers die oog hebben voor de noden van de kinderen, de ouders en de ruime omgeving. Er moet ingezet worden op de kinderen en de ouders. Dit laatste door middel van ouderparticipatie. Hier ga ik verder op in onder punt 2.2.6.

Het is belangrijk dat de kinderbegeleiders de nodige opleidingen en pedagogische ondersteuning krijgen om aan de slag te gaan. Hoe hoger de opleidingsvereisten van de medewerkers, hoe beter de kwaliteit van de opvang. Kennis en ondersteuning van de kinderbegeleiders beperkt zich niet tot het aanleren van technische vaardigheden maar ontstaat door het in relatie staan tot anderen: kinderen, ouders, collega's, buurt en de ruimere omgeving. Dit is een continu leerproces waarbij sociale interactie centraal staat (Van Crombrugge & Van Leeuwen, 2012, p.103).

Dit heeft positieve effecten op de ontwikkeling van de kinderen, en in het bijzonder op deze uit kwetsbare gezinnen. De mogelijkheden om voldoende aandacht, stimulatie en structuur te geven, staan bij kwetsbare gezinnen gemakkelijker onder druk. De kinderopvang heeft, zoals hiervoor beschreven, een belangrijke pedagogische functie met positief effect op lange termijn (Vandenbroeck, 2012, p.51-62).

2.2.4 Het in kaart brengen van de kwetsbaarheden en de krachten

Ieder kind dient gezien en benaderd te worden als een individu. Ervan uitgaand dat ieder kind verschillend is en opgroeit in een andere context, is het belangrijk om bij aanvang van de opvang de kwetsbaarheden en krachten van het kind en zijn ruime omgeving in kaart te brengen. Elke opvoeding verloopt immers niet feilloos. Problemen in de opvoeding kunnen zich voordoen op verschillende niveaus. Het zijn ook niet altijd de ouders die de opvoedingsproblemen (alleen) kunnen oplossen. Vaak ligt de oorzaak of de oplossing van de problemen in de ruimere omgeving van het kind. Voor het zoeken naar oplossingen in opvoedingssituaties moet naar de ruimere context gekeken worden. Door in te zetten op de krachten en het incasseringsvermogen van het kind, de ouders en de omgeving, worden beschermingsfactoren geoptimaliseerd waardoor er naar een balans kan gezocht worden tussen kwetsbaarheden en krachten, verbonden aan opvoedingslevens- en ontwikkelingstaken (supra 2.1.1).

Het **balansmodel van Bakker & Bakker** (figuur 6) laat ons toe in kaart te brengen wat een gezin al dan niet aankan. Ieder gezin, ieder individu is immers verschillend. De uitdaging bestaat erin om

een hefboom te vinden waar de krachten zitten. Het model van Bakker & Bakker laat het gezin toe te groeien en brengt verschillende mogelijkheden naar boven. Dit model wordt courant gebruikt in het kader van gezins- en opvoedingsondersteuning (Bakker, Bakker, van Dijke, & Terpstra, 1998).

Het model is geïnspireerd op het ecologisch model van Bronfenbrenner en het procesmodel van Belsky. Het model van Bronfenbrenner houdt rekening met verschillende niveaus in de menselijke ontwikkeling en zet het kind in het centrum. Bronfenbrenner stelt dat je dient rekening te houden met de verschillende niveaus en je moet kijken op welk je niveau je iets doet. Het procesmodel van Belsky borduurt verder op Bronfenbrenner maar zet niet het kind maar de relatie ouder/kind in het midden. Het model stelt dat verschillende actoren de ouder-kind relatie wederkerig beïnvloeden (Van Crombrugge, 2009, p.71-78).

Bakker & Bakker werken dit verder uit. Zowel bij de ouders als bij de kinderen als in de ruimere context zijn er negatieve en positieve factoren die een rol spelen bij de opvoeding. Allen hebben een invloed op de ontwikkeling en het gedrag van de kinderen én op het gedrag van de ouders. De negatieve factoren worden risicofactoren genoemd en vormen de draaglast. De positieve factoren zijn de beschermende factoren en vormen de draagkracht. Om de verschillende ontwikkelingstaken (Erikson, 1993) goed te kunnen doorlopen, dient er een evenwicht, een balans, tussen draaglast en draagkracht te zijn.

Het balansmodel van Bakker & Bakker is een krachtig werkinstrument om alle factoren op de verschillende niveaus in kaart te brengen en begrijpbaar te maken voor iedereen. Het zet daarenboven aan tot reflectie. De wijze waarop dit in kaart wordt gebracht, wordt gezien als "de ideale oplossing". Deze moet echter met een kritische blik bekeken worden en er moet afgewogen worden wat het "meest haalbare" is in elke specifieke opvoedingssituatie.

Aan de hand van het model breng ik de mogelijke draaglast en mogelijke draagkracht van de kinderen en ouders in de occasionele kinderopvang in kaart en ik bespreek deze factoren hierna.

De verschillende risico- en beschermende factoren zijn per niveau vermeld. Ze werken wel door op andere niveaus. Beschermende factoren op ouder niveau werken bijvoorbeeld ook op kindniveau.

Figuur 6: Bakker & Bakker toegepast op kwetsbare gezinnen in de kinderopvang

Draaglast Risicofactoren	Microsysteem	Draagkracht Beschermende factoren
<ul style="list-style-type: none"> • onveilige gehechtheid • vertraagde ontwikkeling op cognitief, motorisch en communicatief vlak: lage ontwikkelingsscore • socio-emotionele problemen • stress • Sudden Infant Death Syndrome (wiegendood) 	kindfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • veilige gehechtheid • alertheid van de ouders, kinderbegeleiders en andere betrokkenen • stabiele partnerrelatie • positief zelfbeeld
<ul style="list-style-type: none"> • laag opleidingsniveau moeder • stress • psychische problemen • depressieve gevoelens • negatief verleden kindertijd • negatief zelfbeeld 	ouderfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • goede gezondheid • stabiele persoonlijkheid • stabiele partnerrelatie • positieve ouderrol • positief zelfbeeld
<ul style="list-style-type: none"> • permissieve of autoritaire opvoedingsstijl • verwaarlozing • gebrek in communicatie ouder-kind • éénoudergezin • nieuw samengesteld gezin • echtscheiding • negatief gezinsklimaat 	gezinsfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • stabiele partnerrelatie • autoritatieve opvoedingsstijl • gestructureerde opvoeding • positief gezinsklimaat
Risicofactoren	Mesosysteem	Beschermende factoren
<ul style="list-style-type: none"> • kansarmoede - generatiearmoede • isolement • conflicten 	sociale (gezins)factoren	<ul style="list-style-type: none"> • stimulerende omgeving • sterke familiebanden • opvang door familie, vrienden
<ul style="list-style-type: none"> • sociale desintegratie • sociale voorzieningen ongekend 	sociale (buurt)factoren	<ul style="list-style-type: none"> • kinderbegeleiders bekend met armoede • initiatief tot ouderparticipatie vanuit kinderopvang • specifieke sociale en pedagogische ondersteuningsmogelijkheden • steun van de omgeving

		<ul style="list-style-type: none"> • laagdrempelige toegankelijkheid zorg • informele steunbronnen
Risicofactoren	Macrosysteem	Beschermende factoren
<ul style="list-style-type: none"> • armoede • lage opleiding • werkloosheid • leefloon • schulden • ongezonde huisvesting 	sociaal-economische gezinsfactoren	<ul style="list-style-type: none"> • voldoende inkomen • degelijke en gezonde woning • ondersteunende overheidsmaatregelen • opleiding volgen • diploma
<ul style="list-style-type: none"> • weinig of geen aansluiting bij de meest voorkomende cultuur, waarden en gewoontes • behoren tot minderheidsgroep • taalbarrières 	culturele factoren	<ul style="list-style-type: none"> • behoren tot de meest voorkomende cultuur • voertaal kinderopvang Nederlands in functie van de taalontwikkeling van het kind • meertaligheid kinderbegeleiders in functie van de communicatie met de ouders • tegemoetkoming, afstemming van normen en waarden tussen kinderopvang en ouders
<ul style="list-style-type: none"> • economische crisis • hoog werkloosheidscijfer • discriminatie 	maatschappelijke factoren	<ul style="list-style-type: none"> • kinderopvang die open staat voor diversiteit • vraaggestuurde werking kinderopvang • samenwerking tussen kinderopvang en lokaal beleid

2.2.4.1 Kind-, ouder- en gezinsfactoren

Een kind dat opgroeit in een gezin dat leeft in kansarmoede, kent een kwetsbare start. Het loopt een verhoogd risico op onveilige gehechtheid doordat de ouders, omwille van hun precare situatie, vaak te kampen hebben met stress, psychische problemen of depressieve problemen. Hierdoor krijgt het kind niet voldoende aandacht voor zijn noden, wat op zijn beurt tot stress leidt bij het kind. Dit heeft onder meer een verhoogd risico op wiegendood tot gevolg (Kind en Gezin, 2011, z.p.).

Volgens de gehechtheidstheorie van Bowlby hebben kinderen behoefte aan een zorgpersoon, waarbij ze zich veilig voelen. Zoals besproken onder punt 2.1.5.2 kan een kind zich ook aan verschillende personen hechten. De kinderopvang speelt hier een belangrijke rol als beschermende factor.

Als een kind onvoldoende aandacht krijgt van de ouders, mist het kind affectie en kan het kind een negatief zelfbeeld ontwikkelen. Door gebrek aan stimulatie door de ouders, ontbreekt de motivatie bij het kind om bij te leren. Dit kan leiden tot achterstand op verschillende ontwikkelingsdomeinen.

Voor de ouders is de belangrijkste draaglast op pedagogisch vlak dat ze voldoende aandacht en tijd aan hun kind moeten kunnen spenderen. Dit kan voor stress zorgen waardoor het kind als lastig of moeilijk wordt ervaren door de ouders. Mede daardoor kunnen ouders voor een permissieve of autoritaire opvoedingsstijl opteren. De opvoedingsstijl in het gezin bepaalt mee het gedrag van het kind.

Het **model van Baumrind** (Van Crombrugge, 2009, p.58-62) ziet ouderlijk gezag en de daaraan voortkomende opvoedingsstijlen als een combinatie van warmte (liefde) en controle. Het gaat hier volgens Baumrind om het zoeken naar een evenwicht tussen beiden. Baumrind onderscheidt drie opvoedingsstijlen.

Een **permissieve opvoedingsstijl** uit zich onder andere in het gebrek aan opvolging van de ontwikkeling en gebrek aan stimulansen om nieuwe vaardigheden te leren. De ouders geven hier wel warmte aan het kind. Ze zien het kind als zelfsturend, ze laten het kind zijn eigen leven leiden en treden niet op, zelfs niet bij agressief gedrag. Deze kinderen lopen op latere leeftijd een verhoogd risico op probleemgedrag, agressief en impulsief gedrag omdat ze nooit gewend zijn geweest aan controle of structuur. Ze presteren vaak ook minder goed op school door gebrek aan opvolging en sturing van jongs af aan.

Bij een **autoritaire opvoedingsstijl** is de controle hoog en de warmte (liefde) laag. Deze ouders eisen gehoorzaamheid van hun kind en houden niet veel rekening met de eigenheid van het kind. Het gaat hier om een dominante, sturende opvoedingsstijl waarbij het kind geen inspraak heeft. Deze opvoeding is afstandelijker. Deze kinderen tonen over het algemeen weinig probleemgedrag maar zijn vaak vrij teruggetrokken of weinig enthousiast. De kans op depressie op latere leeftijd is ook groter.

Een **autoritatieve opvoedingsstijl** zal het gedrag van het kind ten goede komen, zeker ook bij kwetsbare gezinnen. De ouders hebben oog voor de noden van het kind en zijn ze sturend terwijl ze uitleggen waarom ze beslissingen nemen, rekening houdend met de eigenheid van het kind. Hierdoor verwerft het kind hoge sociale competenties, assertiviteit en onafhankelijkheid.

De meerderheid van de kinderen bij OKiDO komt uit een éénoudergezin, waarbij de moeder alleen instaat voor de opvoeding van het kind. Uit de intakegesprekken komt naar boven dat een deel van de kinderen in een negatief gezinsklimaat leeft waar weinig aandacht is voor het kind. De

communicatie tussen ouder en kind is vaak beperkt en er is een gebrek aan structuur in de opvoeding. Omwille van de beperkte draagkracht van deze ouders, en andere bijkomende factoren die later nog aan bod komen, opteren deze ouders vaak voor een autoritaire of permissieve opvoedingsstijl. Er is hier een belangrijke rol weggelegd voor de kinderopvang om bij te dragen tot het welbevinden van de kinderen en tot de draagkracht van kinderen en ouders.

2.2.4.2 Sociale (gezins)factoren

Alleenstaande moeders zitten vaak in een sociaal isolement. Emotionele en praktische steun en opvang door familie en vrienden kan helpen om uit dit isolement en de kansarmoede te geraken. Zo kunnen deze (occasioneel) bijspringen voor de opvoeding van de kinderen of als hulp in het huishouden. Deze hulp kan echter ook een risico inhouden omdat sommige moeders liever zelf de zorg houden voor hun kinderen. Er kunnen ook familiale conflicten ontstaan, omdat moeders willen gaan werken in plaats van thuis te blijven om voor hun kinderen te zorgen.

2.2.4.3 Sociale (buurt)factoren

De ouders van de kinderen bij OKiDO zijn vaak sociaal gedesintegreerd en niet op de hoogte van de sociale voorzieningen. Betrokkenheid en alertheid van de kinderbegeleiders is nodig om hierover in gesprek te gaan met de ouders indien zij dit wensen. Een empathische, respectvolle houding tegenover de ouders, zonder te oordelen, is aangewezen.

Het is belangrijk dat ieder kind en iedere ouder als individu wordt gezien. Er dient gekeken te worden naar andere factoren die mee het gedrag van het kind bepalen, zoals de gezinsinteractie, sociale ervaringen en interacties met leeftijdsgenoten.

Voor hun behoefte aan emotionele hulp, praktische hulp en informatie kunnen de ouders ook beroep doen op specifieke ondersteuningsmogelijkheden bij OKiDO. OKiDO zet in op ouderparticipatie en buurtparticipatie. Dit zijn de pijlers van hun lokale dienst buurtgerichte kinderopvang. OKiDO vindt het belangrijk dat de kinderen de buurt kennen en andersom. OKiDO is beschikbaar voor sociale en pedagogische ondersteuningsmogelijkheden voor de ouders (supra 1.2.2). Zij willen een laagdrempelige en een informele toegang creëren voor alle ouders om zo nabijheid te garanderen. De betekenis en het belang van ouderparticipatie in de kinderopvang, specifiek naar wennen toe, bespreek ik onder punt 2.2.8.

2.2.4.4 Sociaal-economische gezinsfactoren

Heel wat ouders bij OKiDO leven in armoede en zijn niet of laaggeschoold. Ze hebben vaak een slechte huisvesting en moeten rondkomen met een werkloosheidsuitkering of leefloon. Dankzij

het initiatief van het beleid van Antwerpen stad krijgen zij de mogelijkheid om een opleiding te volgen wat hun kans op de arbeidsmarkt doet stijgen ("Werk en opleiding", z.d., z.p.).

2.2.4.5 Culturele factoren

Baumrind houdt in het definiëren van opvoedingsstijlen geen rekening met het culturele aspect. Nochtans is het belangrijk om hiermee rekening te houden. Zij beschouwt, net als andere Westerse opvoedingsdeskundigen, de autoritatieve opvoedingsstijl als meest gewenst (Van Crombrugge, 2009, p.66).

Niet enkel de beperkte draagkracht van de ouders leidt tot een andere opvoedingsstijl, ook de achterliggende cultuur heeft een impact. In de islamitische opvoeding wordt gehoorzaamheid van het kind vooropgesteld, wat in onze westers denken overeenstemt met een autoritaire opvoeding. Afrikaanse moeders dragen hun kind de ganse dag op hun rug wat nabijheid garandeert, iets wat niet haalbaar is in de opvang. Als deze kinderen naar de kinderopvang komen dan, brengt dit heel wat stress mee voor kind en moeder. OKiDO houdt rekening met de verschillende achtergronden van de gezinnen en zoekt naar een tegemoetkoming om het wennen aan de opvang voor kind en ouders te vergemakkelijken (Landelijke Kinderopvang, 2015, p.11).

Heel wat ouders in de opvang spreken geen of beperkt Nederlands. De voertaal in de kinderopvang met de kinderen is Nederlands met tot doel zo jong mogelijk in te zetten op taal. Dankzij de diversiteit in het team, dat een weerspiegeling is van de buurt waarin de opvang zich bevindt, kan er met de ouders, indien gevraagd, een andere taal gesproken worden. Dit neemt taalbarrières weg en vergroot de draagkracht van de ouders.

2.2.4.6 Maatschappelijke factoren

Het hoge werkloosheidscijfer, in combinatie met de lage opleiding, leven in armoede, de culturele achtergrond en bijhorende stress, zorgen voor een zware draaglast voor deze kwetsbare gezinnen. Vaak krijgen zij te maken met discriminatie. OKiDO wil net mee randvoorwaarden creëren opdat kwetsbare ouders opleiding kunnen volgen of kunnen werken. Door in te zetten op ouderparticipatie en buurtparticipatie, met respect voor diversiteit en focus op kwetsbare gezinnen spelen ze een cruciale rol (supra 1.2.2).

2.2.4.7 Samenvatting

Een "goede" opvoeding is een combinatie van verschillende factoren en kan niet algemeen bepaald worden. Het is belangrijk om er rekening mee te houden dat we niet per se alles in balans kunnen brengen. Aan de hand van observaties en besprekingen kan er in gesprek gegaan worden met de ouders, rekening houdend met de ganse context en dit in het belang van het kind. Niet

enkel focussen op één bepaald aspect, maar op de volledige context en de verschillende domeinen, kan de ontwikkeling ten goede komen.

2.2.5 *Het belang van pedagogische kwaliteit in het kader van wennen*

Door de toepassing van een kwaliteitsbeleid (supra 2.2.3) in de kinderopvang, geënt op het pedagogisch raamwerk van de Vlaamse Overheid, draagt OKiDO een duidelijke visie uit. Dit draagt bij tot het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de ouders en tot een transparant pedagogisch beleid, rekening houdend met de eigenheid van ieder kind en elk gezin.

Wennen is een belangrijke stap in de pedagogische ontwikkeling van het kind. Door eerst wennmomenten met ouders en kind samen te organiseren, krijgen de kinderbegeleiders de kans om de interacties te observeren tussen beiden. Hierdoor krijgen zij een zicht op de opvoedingsstijl van de ouders, de gewoontes en de gedragingen van het kind. Aan de hand van observaties krijgen de kinderbegeleiders een indicatie van de mogelijke gehechtheidsstijl van het kind (supra 2.1.5.2). Tijdens de wennmomenten zien de kinderbegeleiders hoe de ouders met het kind spelen, wat de interesses van het kind zijn en hoe het kind getroost wordt (Lambrechts & Verhaert, 2015, p.26-27). Door de ouders te betrekken bij de overgang naar de kinderopvang, te laten participeren, gaan de ouders hun kind ook met meer vertrouwen aan de opvang toevertrouwen. Ouderparticipatie is dan ook een cruciaal onderdeel van het wennen.

2.2.6 *Ouderparticipatie in de kinderopvang*

Ouderparticipatie heeft tot doel om ouderbetrokkenheid in de opvoeding van het kind te stimuleren. Ouderparticipatie is belangrijk voor het kind, de ouders en de begeleiders. Indien er hier een goede samenwerking is tussen de verschillende actoren, verloopt de overgang van thuis naar opvang ook vlotter. Een vlotte samenwerking zal ook de basis vormen voor een kwalitatieve kinderopvang (VBJK, PBD Stad Gent, 2006, p.5-7).

Om de ouders actief te betrekken bij de opvang van hun kind, is het belangrijk hen als volwaardige partners te zien. Zij zijn de primaire opvoeders van het kind. Het toevertrouwen van hun kind aan vreemden, brengt heel wat bezorgdheden en angsten mee voor de ouders. Door hiermee rekening te houden vanuit de kinderopvang, worden zij begeleid en ondersteund in dit moeilijke proces van loslaten (Stekelbees vzw, 2007, z.p).

Culturele factoren zoals besproken onder punt 2.2.4.5, kunnen het proces van loslaten bemoeilijken. In sommige culturen is het niet vanzelfsprekend dat een moeder haar kind naar de

opvang brengt om te gaan werken of om een opleiding te volgen. Het is belangrijk dat de kinderbegeleiders zich hiervan bewust zijn en hier sensitief op reageren.

Ouderparticipatie is een ruim begrip. Bij ouderparticipatie in de kinderopvang worden de ouders actief betrokken bij de opvoeding van hun kinderen in de opvang. Opvoedingsondersteuning maakt deel uit van ouderparticipatie (Stekelbees vzw, 2007, z.p). Opvoedingsondersteuning is laagdrempelige vraaggestuurde ondersteuning bij opvoedingsvragen. Opvoedingsondersteuning zou voor alle ouders toegankelijk moeten zijn (Nys,2016, p.1-2).

Ouderparticipatie zet in op duidelijke communicatie op regelmatige tijdstippen met de ouders. De ouders kunnen met hun opvoedingsvragen terecht bij de kinderbegeleiders. Regelmatig overleg en terugkoppeling over het dagverloop zorgen ervoor dat de ouders zich betrokken voelen. Ouders worden betrokken door het organiseren van ouder-kind activiteiten, het afficheren van het weekmenu en de dagstructuur van de kinderen. Bij breng- en afhaalmomenten wordt er tijd vrij gemaakt om met de ouders in gesprek te gaan. Bij OKiDO mogen de ouders, bij het brengen en afhalen in de opvang, even blijven als ze dit wensen, en kunnen ze een gesprek hebben met de kinderbegeleiders of met andere ouders. Er is mogelijkheid voor het stellen van opvoedingsvragen en de ouders maken daar ook effectief gebruik van (Stekelbees vzw, 2007, z.p). Door deze contactgelegenheid te bieden, draagt de kinderopvang tegelijkertijd bij aan het opbouwen van een sociaal netwerk bij deze kwetsbare gezinnen (supra 1.1.3.3).

Omdat de doelgroep van OKiDO kwetsbare gezinnen zijn, kunnen de ouders, de OKiDO visie indachtig, bij de opvangverantwoordelijke terecht met hun verhaal rond andere problematieken zoals opleiding, werk, huisvesting, administratie of betaling van de opvang. Een goede kennis van de sociale kaart is een belangrijke tool.

De privacy van de ouders dient steeds gerespecteerd te worden. Gezinnen worden besproken in team, met respect voor de ouders en in gedeeld beroepsgeheim (Belgische Federale Overheidsdiensten, 2017, z.p.). Er dient ook rekening mee gehouden te worden dat niet alle ouders nood hebben aan hoge betrokkenheid. Ook dit dient gerespecteerd te worden door de kinderbegeleiders (Kind en Gezin, z.d., z.p.).

2.2.7 Ouderparticipatie als onderdeel van wennen bij OKiDO

Zoals hiervoor verduidelijkt, zet OKiDO in op ouderparticipatie. Ouderparticipatie is één van de pijlers van de OKiDO-visie en vertaalt zich ook naar het wennen. Iedere locatie mag zelf invulling geven aan ouderparticipatie en wennen, mits het in acht nemen van enkele basisprincipes waarvoor ouderparticipatie (supra 2.2.6) en wennen (supra 1.4) staan.

De basis van de omgangsregels met ouders voor kinderbegeleiders zijn gedocumenteerd (Landelijke Kinderopvang, z.d., p.1-4). De verschillende culturele, religieuze, etnische en sociale achtergronden van de ouders en kinderen moeten gerespecteerd worden. Er wordt ruime tijd voorzien voor het intakegesprek. De eerste indruk van de ouders is heel belangrijk en legt de basis voor een goede start in de opvang. Voor elk kind wordt een individueel opvangplan opgemaakt waarin de opvoedingsgewoontes en omgang met het kind worden genoteerd. Het kind kan voorafgaand aan de opstart in de opvang verschillende keren komen wennen. Door de ouders actief te betrekken bij de wemomenten, voelen ze zich meer gerustgesteld en gehoord. Zij zijn immers de ervaringsdeskundigen want hun kind betreft en het schept vertrouwen dat ze hun bezorgdheden en informatie kunnen uitwisselen. Tijdens breng- en afhaalmomenten wordt er uitgebreid tijd gemaakt voor de ouders zodat er een vertrouwensrelatie wordt opgebouwd (Stekelbees vzw, 2007, z.p.).

2.2.8 Pedagogische visie en ouderparticipatie vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers

Vanuit de diepte-interviews met de kinderbegeleiders en verantwoordelijken, hierna gegroepeerd als 'medewerkers', en vanuit mijn observaties tijdens mijn praktijkverdieping, geef ik inzicht in de visie van de pedagogische rol van de medewerkers en hun perceptie over wat ouderparticipatie inhoudt en hoe het ervaren wordt. De vragen zijn beantwoord met focus op het wennen en het opstarten in de kinderopvang.

2.2.8.1 Pedagogische visie van de kinderopvangmedewerkers

Het belang van een goede pedagogische ondersteuning vanuit de kinderopvang is gekend bij de medewerkers. Zij hechten belang aan het in kaart brengen van de opvoedingsgewoontes van de ouders en aan het inzicht krijgen in de ruimere context. Zij hebben oog en begrip voor culturele verschillen en verschillen in de opvoedingsstijlen. De medewerkers zijn vertrouwd met het werken met mensen in armoede. Ook de thuistaal van het kind heeft ook een invloed op het wennen aan de kinderopvang. De taalbarrières, het weinig of niet aansluiten bij de meest voorkomende cultuur, de verschillende gezinsfactoren en sociaal-economische factoren en het omgaan hiermee vergen flexibiliteit van de medewerkers.

Daartegenover staat dat de medewerkers bij OKiDO een weerspiegeling zijn van de doelgroep in de opvang. De culturele diversiteit en meertaligheid van de medewerkers verhoogt de draagkracht van ouders en kind.

- “Het is belangrijk dat wij thuisgewoontes overnemen.”
- “Als we vragen hebben over slaapgewoontes en voeding wordt dit mondeling doorgegeven.”
- “Bij de intake moet de thuissituatie en eetgewoontes besproken worden. De medewerkers moeten hierover gebriefd worden.”
- “Kindjes moeten wennen aan eten dat verschillend is van thuis, dat ze nog nooit gegeten hebben.”
- “Voor elk kind is er een verschillende aanpak nodig.”
- “Ieder kind is verschillend.”
- “Er is flexibiliteit van de medewerkers nodig om het kind op zijn eigen tempo een plekje te geven binnen de opvang.”
- “Er is flexibiliteit van het personeel nodig.”
- “We moeten allemaal in dezelfde structuur en met dezelfde visie werken.”
- “Kinderbegeleiders moeten zich empathisch opstellen.”
- “De drempel om naar hier te komen is groot, zowel voor de mama als het kindje. De kinderen zijn altijd bij mama. Het is voor iedereen moeilijk, het is cultuurgebonden.”
- “Er zijn culturele verschillen.
- “De taal is een probleem.”

De verzamelde informatie rond de gezinnen wordt in gedeeld beroepsgeheim (supra 2.2.7) in team besproken. De medewerkers vinden dit belangrijk. Doordat er verschillende medewerkers deeltijds werken, verloopt de informatiedoorstroom niet altijd even gemakkelijk.

ZiKo, het zelfevaluatie-instrument voor de opvanglocatie, is gekend in de opvang maar wordt momenteel niet gebruikt wegens tijdsgebrek. ZiKo-Vo, het kindvolgsysteem, wordt door de kinderbegeleiders op regelmatige tijdstippen ingevuld en besproken, ook met de ouders (Kind en Gezin, z.d., z.p.).

- “De nieuwe kinderen moeten op het teamoverleg besproken worden.”
- “Medewerkers die deeltijds werken, krijgen moeilijker informatie door.”
- “ZiKo en ZiKo-Vo worden gebruikt voor zelfevaluatie van de locatie en als kind volgsysteem.”

Een steeds terugkerend thema in de interviews is de nood aan rust in de kinderopvang. Dit gaat over rust in het algemeen, over rust tijdens het middagdutje tot rust specifiek bij baby's.

Baby's slapen de ganse dag in een ruimte waar permanent toezicht is, dit in het kader van wiegendood-preventie (2.2.5.1). De overgang van thuis naar de kinderopvang brengt immers veel stress mee voor de kinderen. Bij kinderen uit kwetsbare gezinnen houdt deze stress de ganse dag aan (supra 2.1.6). Bij oudere kinderen is er toezicht tijdens het middagdutje.

- "Baby's mogen tot zes maanden niet boven slapen. Hoe krijgen ze dan rust?"
- "Er moet 's middags rust zijn."
- "Baby's zijn het moeilijkst om bij te staan. Die eten, slapen en moet je troosten. Ze hebben meer aandacht nodig."

OKiDO Kievit beschikt over een snoezelruimte. De medewerkers zijn enthousiast over een dergelijke ruimte waar de kinderen tot rust kunnen komen. Door een toename van het aantal kindplaatsen sinds september 2016 is deze ruimte echter omgevormd tot permanente slaapruiimte, waardoor er niet meer aan snoezelen gedaan wordt. Er wordt op de locatie naar een oplossing gezocht.

- "We moeten tijd voorzien voor kinderen alleen. Hiervoor hebben we de snoezelruimte. We moeten dit ook met de weners doen"
- "De snoezelhoek en de poppenkast zijn leuk."
- "We moeten de snoezelruimte meer gebruiken."
- "We moeten met hoeken werken."
- "In kleine groepjes werken zoals in de kleuterklas is nodig."
- "Deze kinderen hebben meer zorg nodig."

De medewerkers weten dat structuur voor elk kind belangrijk is. Velen opteren voor vaste begeleiders per groep. Sommigen vinden dit alleen bij de baby's nodig. In de praktijk wordt er een gebrek aan structuur ervaren bij de kinderen en in de werking.

- "Het is hier een ander soort kinderen. Ze kennen geen regels, structuur."
- "Er moet structuur zijn."
- "Het aanbieden van structuur en activiteiten helpt."
- "Er is een slaap- eet- en dagstructuur voor de kinderen."
- "We zouden de dag altijd met alle kinderen samen moeten beginnen. Zo kunnen ze met elkaar kennis maken."
- "Soms krijgt een kindje een vaste begeleider als het start in de opvang."

- “We zouden één of twee vaste medewerkers bij de starters moeten zetten. En dan de kindjes regelmatig in de groep zetten om ze zo te integreren.”
- “Er moeten vaste kinderbegeleiders bij de nieuwe kindjes.”
- “Baby’s hebben vaste begeleiders nodig.”
- “Vaste kinderbegeleiders per groep is beter voor de kinderen.”

2.2.8.2 *Reflecties van de kinderopvangmedewerkers over ouderparticipatie*

De medewerkers van OKiDO zijn zich terdege bewust van de OKiDO visie naar ouderparticipatie toe, zoals beschreven onder punt 2.2.8. Zij zeggen dat OKiDO hierin verder gaat dan een ‘gewone kinderopvang’. Niet alle medewerkers ervaren dit als positief.

- “Wij zijn meer dan een gewone crèche.”
- “Wij hebben een heel speciale doelgroep.”
- “De visie van OKiDO is dat ouders mogen komen wanneer ze willen. Het is hier dus soms open deur en dat zorgt voor stress, geen rust.”

OKiDO verwacht dat hun visie op ouderparticipatie naar de praktijk wordt omgezet en wordt uitgedragen door alle medewerkers. Alle medewerkers zijn het erover eens dat de ouders hun kind in vertrouwen moeten kunnen achterlaten en dat zij, als medewerkers, hieraan moeten bijdragen.

Naar wennen toe vinden ze het belangrijk dat de ouders betrokken worden bij het wennen en dat ze de werking van de opvang leren kennen. Alle medewerkers geven aan dat de wenperiode in de praktijk te kort is. Over de invulling van het wennen zijn er verschillende visies. De meerderheid van de medewerkers legt de nadruk op praktische handvatten, die aansluiten bij de pedagogische visie en zich vertalen naar pedagogische praktijken. Hier beperkt het ‘luisteren naar ouders’ voor de medewerkers zich tot het uitwisselen van praktische informatie. Een medewerker stelt voor om een vaste kinderbegeleider verantwoordelijk te maken bij ieder kind vanaf de intake in plaats van het kind onmiddellijk in de groep te plaatsen.

- “Ouders kunnen vooraf 30 minuten met hun kindje rondkijken.”
- “De wenperiode moet langer gemaakt worden dan één dag.”
- “Enkele uurtjes wennen is te weinig.”
- “Er is te weinig tijd voor wennen waardoor de ouders de deur niet met een gerust hart kunnen dichtdoen.”
- “De werking van de opvang moet aan de ouders uitgelegd worden.”
- “De ouders willen de werking van onze opvang zien.”

- “Wij geven een rondleiding aan nieuwe kindjes en hun ouders.”
- “Er moet iemand verantwoordelijk zijn voor een kind dat binnenkomt. Die persoon moet mama en kindje begeleiden. Bij de intake, de wendag, de rondleiding.”
- “De mama kan een eerste keer blijven om het kindje eten te geven.”
- “Je moet goed luisteren naar de ouders.”
- “Wij bieden de ouders aan om te bellen.”
- “Je moet de ouders leren kennen die achter het kind staan.”
- “Ouders zijn bang.”
- “Het is belangrijk om de ouders gerust te stellen.”
- “Ouders zijn onze klanten. Zij zijn tevreden als ze hun kind met een gerust gevoel bij ons kunnen achterlaten.”

Ondanks dat de medewerkers zich bewust zijn van de vraag tot aanmoediging van ouderparticipatie vanuit OKiDO en het belang van ouderparticipatie bij het wennen, ervaren sommige medewerkers de ‘te lange’ aanwezigheid van de ouders in de kinderopvang als een storende factor voor de werking van de opvang en als een bron van ergernis. Ik observeer dit niet in het gedrag van de medewerkers naar de ouders toe. De invulling van wat ‘te lang’ is, is de subjectieve ervaring van bepaalde medewerkers en uiteindelijk maar heel beperkt in tijd. Zij behouden hier hun professionaliteit. Het gaat hier om een mind-set van sommige medewerkers.

- “Sommige ouders blijven uren hangen, waardoor ik het gevoel heb dat ze mij controleren.”
- “Als je aan ouders verschillende keren toelaat dat ze in de opvang blijven hangen, wordt dat een gewoonte.”
- “De ouders blijven te lang zitten. Dit is verwarrend voor het kindje.”
- “Het stoort de hele groep als de ouders lang blijven zitten.”
- “Er is geen vaste structuur: de ouders lopen binnen en buiten.”
- “We zijn hier meer voor de kinderen dan voor de ouders.”
- “Je wilt toch dat je kind alle aandacht krijgt en niet dat je nog eens aandacht moet hebben voor de ouders?”

Alle medewerkers vinden uitwisseling van informatie en communicatie met de ouders belangrijk. Ze zijn zich bewust dat iedere ouder anders is. Het gesprek met de ouders gaat meestal over praktische zaken rond de verzorging. Omwille van de taalbarrières gebeurt alle communicatie mondeling. Ik observeer dat de verantwoordelijke van de opvang een belangrijk rol speelt bij de breng- en afhaalmomenten als brugfiguur tussen de ouders en de opvang. Zij biedt de

mogelijkheid aan om in gesprek te gaan. Hierdoor wordt er een vertrouwensband opgebouwd met de ouders. Ik observeer dat de ouders hierdoor meer geneigd zijn tot een gesprek dat verder gaat dan een uitwisseling van praktische informatie. Ze blijven hierdoor ook regelmatig wat langer in de opvang om hun kindje zelf eten te geven voor vertrek, om met hun kindje te spelen of om te praten met andere ouders. Dit moedigt de kinderbegeleiders aan om in dialoog te gaan met de ouders.

- "Feedback naar ouders is belangrijk."
- "Sommige ouders zijn gevoeliger aan feedback."
- "Ik ben trots op wat ik kan betekenen voor de ouders."
- "Het praten met ouders gaat vooral over praktische zaken, vraag naar pampers bijvoorbeeld. Of bijvoorbeeld wanneer het kindje gevallen is."
- "Je moet tijd maken voor ouders, je moet ze hun verhaal laten doen."
- "De organisatie ondersteunt de ouders moreel en praktisch."
- "De informatie rond opvoedingsproblemen van ouders wordt met de kinderbegeleiders gedeeld. Dit zorgt voor een menselijke aanpak."
- "Het breng- en afhaalmoment is heel belangrijk."
- "Er gebeurt een zes-weken-evaluatie bij het breng- of afhaalmoment."
- "Empathie is cruciaal als je de ouder wil begrijpen. Je mag geen vooroordelen hebben."
- "Een tasje koffie aanbieden helpt."
- "De ouders moeten betrokken worden."
- "Er moet doorgegeven worden aan de mama hoe het kind zich voelt."
- "Er moet goed info uitgewisseld worden met de ouders en dit moet doorgegeven worden aan de anderen."
- "Mama's die in armoede leven zijn vaak blij dat ze hun kind naar de crèche kunnen brengen."
- "Er zijn taalbarrières."
- "Een heen-en-weer-schriftje werkt hier niet omwille van de taal."

2.2.8.3 *Samenvatting*

Het in kaart brengen van de draaglast en draagkracht van kind en ouders gebeurt aan de hand van het intakegesprek door de verantwoordelijke van de kinderopvang. Deze informatie wordt gedeeld met de kinderbegeleiders. De medewerkers zijn zich bewust dat er een evenwicht moet gezocht worden tussen het aanbieden van structuur en flexibiliteit bij het pedagogisch handelen.

Er is vraag naar structuur in de kinderopvang door de medewerkers. Suggesties worden gemaakt voor het werken met vaste kinderbegeleiders per kind, bij de starters of per groep. Het ontbreken van de mogelijk tot snoezelen wordt als een gemis ervaren.

In het kader van wennen, ervaar ik, aan de hand van de gesprekken met de medewerkers en mijn observaties, een gebrek aan draagkracht naar ouderparticipatie toe. Dit is gerelateerd aan het perspectief van de medewerkers die de focus leggen op de 'werking' van de opvang, wat zij vertalen naar aandacht geven aan de kinderen. De ouders zijn de primaire opvoeders van het kind en hun betrokkenheid tot het kind, in de overgang van thuis naar de opvang, dient door het ganse team aangemoedigd te worden. Dit blijft een spanningsveld bij de medewerkers. Momenteel ligt (het zwaartepunt van) deze verantwoordelijkheid (hoofdzakelijk) bij de opvangverantwoordelijke.

2.3 Sociaal perspectief

2.3.1 Kwetsbare gezinnen, armoede en kinderopvang

In deel 1.3 besprak ik verschillende definities van kwetsbare gezinnen en armoede die gehanteerd worden op Europees en Vlaams niveau. Naast deze definities spreekt men beleidsmatig nog over kinderarmoede. Verder berekent Kind en Gezin het kansarmoederisico op kindniveau. Hiermee meten zij hoeveel kinderen er geboren worden in een kansarm gezin (tabel 2 in punt 1.3.1). Met een kansarm gezin bedoelen zij een gezin arm aan kansen.

Of het nu armoede is berekend op basis van het inkomen, omwille van materiële deprivatie, door lage werkintensiteit of door de gezinssamenstelling, armoede is armoede, onder welke vorm ook. Er is steeds een gebrek aan middelen, vaak financieel. Deze financiële tekortkomingen kunnen ontstaan door verschillende factoren: te hoge huur, geen of een laag inkomen, gezondheidskosten enz. Ook het ontbreken van een goed sociaal netwerk bij de ouders, wat vaak voorkomt bij mensen die het financieel moeilijk hebben, verzwakt verder hun positie.

Armoede zorgt voor sociale uitsluiting op verschillende domeinen in onze samenleving. Sociale uitsluiting betekent dat er een scheiding tot stand komt tussen mensen in armoede en de rest van de samenleving. Deze kloof doet zich onder meer voor op niveau van werk, vrijetijdsbesteding, gezondheid en huisvesting. Hierdoor ervaren mensen in armoede een gebrek aan erkenning en waardering (Van der Straeten, 2016, p.20-21).

De impact van armoede in het gezin kent ook gevolgen op de schoolloopbaan van de kinderen en op hun sociale leven. Ze worden vaak uitgesloten van activiteiten omwille van de te hoge kost en ze worden vaker gepest (Vanobbergen, 2016, p.29-31).

Kinderen die in armoede worden geboren, lopen een verhoogd risico op een verder leven in armoede. Ze lopen risico op generatiearmoede. Er is sprake van generatiearmoede, wanneer het leven in armoede van generatie op generatie wordt doorgegeven (Geenen, & Corveleyn, 2010, p.20). Zij maken een moeilijker start en dragen deze kwetsbaarheid in zich mee. Daarbij komt dat kinderen uit kansarme gezinnen op vlak van ontwikkeling zeer slecht scoren (supra 2.1.3) en vaak een zwaardere draaglast dan draagkracht hebben op pedagogische vlak (figuur 6 in punt 2.2.4). Bij allochtone gezinnen die leven in armoede, is dit een extra verzwarende factor, bovenop het 'allochtoon zijn'. Hierdoor weegt het risico op (latere) problemen dubbel (Meurs, 2014, p.12). Dit heeft een impact op hun schoolloopbaan en op hun verdere leven.

Beleidsmatig wordt er vaak enkel naar kinderen in armoede gekeken en gesproken over kinderen in armoede, niet over de ouders. Michel Vandebroek, professor aan de Universiteit van Gent,

stelt dat kinderarmoede niet losgekoppeld kan worden van hun ouders in armoede. Kinderen die in armoede leven, hebben namelijk ouders in armoede. Door uitsluitend te focussen op de kinderen, wordt het gezin uit het oog verloren. Armoede speelt zich in de eerste plaats af in het gezin. Er dient dus rekening gehouden te worden met de positie van de ouders, maar ook met de bredere context zoals de buurt en de ruimere samenleving (Vanobbergen, 2016, p.43-44).

Omdat armoede bij kinderen wel degelijk bestaat en specifieke kenmerken heeft, is het belangrijk om deze specifieke positie van de kinderen niet uit het oog te verliezen. Het leven in armoede heeft een invloed op de algehele ontwikkeling van de kinderen. Kinderen ervaren armoede dubbel: niet enkel bij zichzelf, maar ook binnen het gezin. Financiële problemen binnen het gezin zorgen immers voor stress in het gezin die reflecteert op de kinderen (Vanobbergen, 2016, p.45-48).

Om als gezin uit armoede te geraken, speelt het hebben van werk een belangrijke rol. Het vinden van toegankelijke, betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang is cruciaal. Voor kwetsbare gezinnen is kinderopvang vaak een serieuze hap uit hun budget. Anderzijds dient er rekening mee gehouden te worden dat het, om onder meer culturele redenen, niet voor iedere ouder even evident is om zijn kind naar een kinderopvang te brengen (Formesyn et al., 2017, p.132-136).

Kwaliteitsvolle kinderopvang kan voor een verbindende werking zorgen. Er worden voor kwetsbare gezinnen extra inspanningen geleverd om de kinderen toegang tot de kinderopvang te geven. Dit om ondersteuning te bieden aan deze gezinnen en om kinderarmoede tegen te gaan (Vlaamse Regering, 2014, p.43). De kinderopvang speelt immers een rol in armoedebestrijding en sociale uitsluiting (Luyten, 2016, p.167). Dit maakt deel uit van de sociale functie van de kinderopvang.

Het recentste tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en uitsluiting besteedt aandacht aan de rol van de publieke diensten bij armoedebestrijding. De kinderopvang maakt deel uit van deze publieke diensten. Verschillende actoren vanop het werkveld hebben meegewerkt aan analyses om, aan de hand van de uitkomst, aanbevelingen te formuleren naar het beleid toe om kinderopvang als basisrecht aan te bieden aan elk gezin en het in te zetten als een belangrijk instrument in de strijd tegen armoede (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2016, p.68).

2.3.2 De sociale functie van de kinderopvang

Beleidsmatig zijn er de laatste jaren inspanningen geleverd voor het verbinden van de sociale, economische en pedagogische functie van de kinderopvang. Er is een wisselwerking tussen deze drie functies en deze zijn alle drie noodzakelijk om tot een kwaliteitsvolle kinderopvang te komen. (Brants, z.d., p.13).

Reeds sinds de jaren 2000 krijgt de sociale functie van de kinderopvang meer aandacht, daar waar er voordien hoofdzakelijk werd ingezet op het pedagogische en economische luik (Kind en Gezin, 2009, p.1). Er is de voorbije jaren bijzondere aandacht besteed aan de toegankelijkheid van de kinderopvang wat het kernthema is van de sociale functie van de kinderopvang.

De prioriteitscriteria die, vanuit de sociale functie binnen de kinderopvang, gehanteerd worden voor het inschrijvingsbeleid, geven voorrang aan kinderen met werkende ouders. Daarnaast krijgen ouders die om pedagogische of sociale redenen (tijdelijk) niet voor hun kind kunnen zorgen, voorrang. Net zoals ouders met een laag inkomen en éénoudergezinnen. Zichtbaarheid en verbondenheid met de buurt waarin de opvang zich bevindt, is belangrijk om tot sociale cohesie te komen. Inzetten op buurtgerichte werking maakt hiervan deel uit.

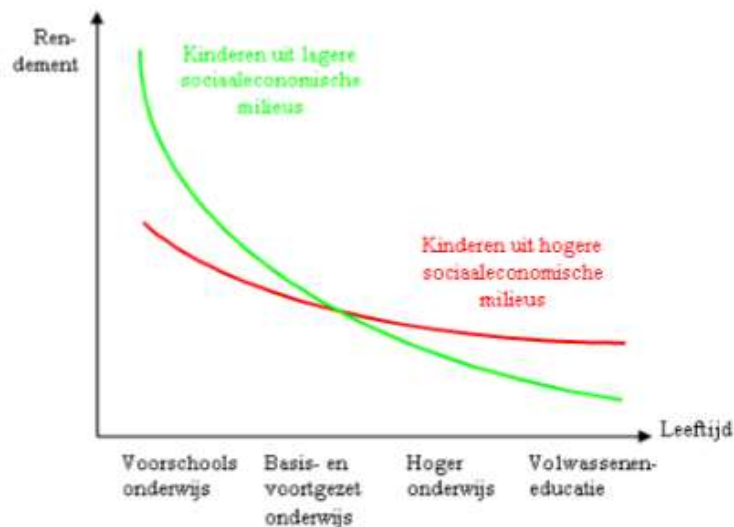
De sociale functie van de kinderopvang (supra 1.1.3) heeft verschillende invullingen. Zo moet de kinderopvang gemakkelijk bereikbaar zijn voor alle ouders. Laagdrempeligheid naar inschrijvingsbeleid toe maakt hier deel van uit. Verder worden ouders als gelijkwaardige partners beschouwd, ongeacht hun sociale achtergrond en met respect voor diversiteit.

Een ander aspect van de sociale functie van kinderopvang is ouderparticipatie, zoals besproken vanuit pedagogisch perspectief (supra 2.2.6).

Vanuit de Europese Unie werden er in 2011 voorstellen gedaan om beleidsmatig te werken rond de toegankelijkheid van voorschools onderwijs voor alle jonge kinderen. Kinderopvang is daar een onderdeel van (Vlaamse Onderwijsraad, 2011, p.1).

Vanuit Vlaams beleid werd er beslist dat de Raad Basisonderwijs advies kan geven over Opvang en Onderwijs van Jonge Kinderen (OOJK). OOJK is de vertaling van Early Childhood Education and Care (ECEC), voorschoolse voorzieningen voor kinderen tussen 0 en 6 jaar. Dit programma ondersteunt initiatieven en diensten aan jonge kinderen, die hen helpen om te ontwikkelen in een veilige en stimulerende omgeving. Verder ondersteunen zij ook programma's en diensten die inzetten op ouderbetrokkenheid. Het Vlaams decreet kinderopvang (supra, 1.1.2) dient als basis voor de aanbevelingen. Langetermijnstudies tonen aan dat OOJK-initiatieven een blijvende positieve impact hebben op de kinderen en de gezinnen. Hoe vroeger de investeringen gebeuren, dit wil zeggen hoe jonger de leeftijd van de kinderen, hoe groter het rendement. Bijzondere aandacht gaat er naar kinderen die opgroeien in kwetsbare gezinssituaties en armoede. Hier is de positieve impact het grootst (Vlaamse Onderwijsraad, 2011, p. 3-4). OOJK wil kwalitatief voorschools onderwijs ontwikkelen en ondersteunen. Zo kan er gewerkt worden aan het vereenvoudigen van de overgang van opvang naar onderwijs, wat de ontwikkeling van de kinderen ten goede komt (Pak, & Vandekerckhove, 2016, p.3-4).

Figuur 7: Rendement van investeringen op verschillende onderwijsniveaus (Vlaamse Onderwijsraad, 2011, p.4)

Het volstaat echter niet om enkel op de kinderen in armoede te focussen. Er is nood aan een structureel globaal beleid, ondersteuning en maatregelen op verschillende domeinen om armoede aan te pakken. De ouders mogen hierbij niet uit het oog verloren worden.

Het 'European Quality Framework voor OOK' geeft een overzicht van de uitgangspunten van OOK (bijlage 3). Om deze te verwezenlijken is er een aanpak op verschillende domeinen nodig, in samenwerking met de verschillende actoren: kinderen, ouders, beleid en de ruime samenleving. Het is belangrijk dat deze uitgangspunten worden uitgedragen naar het lokaal beleid en de verschillende organisaties, waaronder de kinderopvang.

2.3.3 Sociaal beleid inzake kinderopvang in stad Antwerpen

Gezien de belangrijke sociale functie van de kinderopvang en de impact van de kinderopvang op andere domeinen in onze samenleving, worden er voor kwetsbare gezinnen extra inspanningen geleverd om hun kinderen naar de opvang te brengen. Kwetsbare gezinnen en met name gezinnen in kansarmoede komen vaker voor in steden dan in gemeenten. In centrumsteden, waaronder Antwerpen, liggen de cijfers nog hoger. Voor 2015 bedraagt de kansarmoede-index voor stad Antwerpen 27.1% tegenover 15.3% voor de provincie Antwerpen en 12% voor het ganse Vlaamse Gewest. Deze cijfers stijgen ieder jaar ("Cijfers en Rapporten", 2015).

Het lokale bestuur van stad Antwerpen speelt een regierol in de Kinderopvang. Zoals wettelijk bepaald is er door hen een Lokaal Overleg Kinderopvang (LOK) opgericht. Het LOK is een verplichte adviesraad inzake gezinsbeleid en bestaat uit vertegenwoordigers uit alle lagen van de

samenleving die bij kinderopvang betrokken zijn. Zo zijn er vertegenwoordigers van de verschillende kinderopvangen, de scholen, het lokale bestuur van stad Antwerpen en de ouders. Er is ook een vertegenwoordiging van Kind en Gezin. Het LOK is een forum dat advies geeft naar het lokale bestuur toe en samen met hen naar oplossingen zoekt (coproductie). Zo wordt er bijvoorbeeld bij elke uitbreidingsronde voor het toekennen van bijkomende subsidieplaatsen door het Lokaal Bestuur om het advies gevraagd aan het LOK. Het LOK van stad Antwerpen komt verschillende keren per jaar samen (Antwerpen, 2014, z.p.).

De plangroep OKiDO is een participatieve aanpak waarbij de gebruikers meebeslissen en de gezamenlijk genomen beslissingen uitvoeren over de verschillende OKiDO locaties heen. Deze plangroep komt drie tot vier keer per jaar samen en pleegt overleg met een afvaardiging van de Regie Kinderopvang en de dienst Werk en Sociale Economie van stad Antwerpen. De plangroep heeft een adviserende rol in de ontwikkeling van de elektronische Kinderopvangzoeker voor stad Antwerpen. De plangroep krijgt ook de mogelijkheid om de Kinderopvangzoeker uit te testen voor implementatie en de werking ervan te evalueren.

Zowel stad Antwerpen als Stekelbees vzw informeren ouders over de verschillende mogelijkheden van kinderopvang in stad Antwerpen. Ze doen dit onder andere door het verspreiden van brochures uitgegeven door de Regie Kinderopvang van de stad en Stekelbees vzw, de website van stad Antwerpen en publiciteit op de tram. Stekelbees vzw heeft een brochure speciaal gericht naar ouders die occasionele kinderopvang zoeken. Om al dit alles te coördineren, organiseert het lokale bestuur van stad Antwerpen een Contactpunt Kinderopvang. Dit is bedoeld om gezinnen snel en juiste informatie te geven over beschikbare opvangplaatsen. Naar de toekomst toe wil stad Antwerpen deze zoektocht digitaliseren met een Kinderopvangzoeker. Ouders zijn echter niet verplicht om deze dienst te gebruiken. Ze kunnen ook rechtstreeks de kinderopvang contacteren (Antwerpen, 2014, z.d.).

Tot slot kunnen we stellen dat Stekelbees vzw als zelfsturende organisatie mee bijdraagt aan het gezinsbeleid. Ze krijgt de ondersteuning van stad Antwerpen om binnen haar eigen werking bij te dragen aan de occasionele kinderopvang in de stad. Hiervoor dient ze het beleidskader van de stad te respecteren (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 24 november 2016). Hoe Landelijke Kinderopvang de invulling van de sociale functie van de kinderopvang ziet binnen hun organisatie, bespreek ik hierna.

2.3.4 Visie op de sociale functie van de kinderopvang vanuit Landelijke Kinderopvang - OKiDO

Landelijke Kinderopvang vertaalt zijn sociaal beleid in 'De sociale functie van kinderopvang. Visie, achtergrond en werkwijzen' (Landelijke Kinderopvang, z.d., p.1-8). Deze visie ligt in het verlengde van het European Quality Framework voor OOJK (bijlage 3).

Landelijke Kinderopvang wil **toegankelijke, betaalbare en kwaliteitsvolle opvang voor alle kinderen** met tot doel bij te dragen aan hun algehele ontwikkeling. Zijn doen dit met respect voor diversiteit en rekening houdend met de culturele achtergrond en de thuissituatie. Zo willen ze drempelverlagend werken opdat de ouders gemakkelijk de weg naar de opvang kunnen vinden. Om kwetsbare gezinnen toegang te geven tot de kinderopvang, is het belangrijk om de prijs laag te houden en heeft Kind en Gezin een voorrangbeleid bepaald (Kind en Gezin, 2016, p.1-16), wat ik onder punt 2.3.6.5 toelicht en wat door Landelijke Kinderopvang wordt toegepast.

Als vertrekpunt in de kinderopvang, kiest Landelijke Kinderopvang voor de **dialogo met de ouders**, die, net als in de pedagogische visie van de organisatie, als primaire opvoeders naar voren worden geschoven. De zorg en verantwoordelijkheid voor het kind is immers een gedeelde zorg, waarbij het opbouwen van een vertrouwensband met de ouders belangrijk is voor het welbevinden van het kind. Dit gebeurt door respectvol in gesprek te gaan met de ouders en in te zetten op duidelijke communicatie.

Ieder kind en elke ouder krijgt een **warm welkom** in de opvang, ongeacht zijn culturele, sociale of economische achtergrond. Landelijke Kinderopvang wil er zijn voor elk kind. De opvang is een moment van ontmoeting.

Als kinderopvang wordt er geïnvesteerd in professionele **medewerkers** met een hart voor kinderen en met oog voor de noden van kind en ouders. Dit vertaalt zich naar het in de praktijk omzetten van de pedagogische visie van Landelijke Kinderopvang (supra, 2.2.2).

Landelijke Kinderopvang investeert in het **welbevinden van zijn medewerkers** door oog te hebben voor de draagkracht van elk van hen. In het bijzonder wordt er gewaakt over een goede werk-privé balans en is er bijzondere aandacht voor medewerkers met armoederisico.

Tot slot beoogt de organisatie een **partnership** met onder andere scholen, OCMW en Huizen van het Kind om zo samen een ondersteunend netwerk te bieden aan kind en ouders. Deze samenwerking zorgt er eveneens voor dat de medewerkers zich gesteund en erkend voelen en dat er informatie uitgewisseld wordt.

2.3.5 Analyse sociale functie Landelijke Kinderopvang -OKiDO

Met de analyse aan de hand van de beleidsdimensies (Luyten, 2016, p.72-78) ga ik specifiek in op de sociale functie van de kinderopvang bij OKiDO Kievit, de locatie waar ik mijn praktijkverdieping heb gedaan en één van de vier OKiDO locaties van Landelijke Kinderopvang vzw. De organisatie van de zes andere locaties in stad Antwerpen is in handen van Het Lieverdje, Elief, Crèchendo en KOKAV. Tussen deze organisatoren en opvanglocaties is er een nauwe samenwerking en wordt dezelfde aanpak vooropgesteld (supra 2.3.3).

2.3.5.1 Product

Stekelbees vzw, deel uitmakend van Landelijke Kinderopvang vzw, biedt als OKiDO op vier locaties in Antwerpen kwalitatieve kinderopvang aan, voor kinderen tussen 0 en 3 jaar. Dit in de buurt van kwetsbare gezinnen om zo netwerkversterkend te kunnen werken. OKiDO is een inkomensgerelateerde kinderopvang en doet zo aan financiële tegemoetkoming naar zijn cliënten toe. De opvang dient te voldoen aan de vergunningsvoorwaarden van Kind en Gezin (Kind en Gezin, z.d., z.p.).

OKiDO Kievit biedt een bijkomende dienst aan door te werken met doelgroepmedewerkers. Het gaat hier om medewerkers uit kansengroepen die een opleiding tot kinderbegeleider combineren met hun werk bij OKiDO. Ze worden gecoacht en opgevolgd op de werkvloer door gekwalificeerde kinderbegeleiders en de opvangverantwoordelijke. De bedoeling is dat ze na het behalen van hun diploma kunnen doorstromen naar de arbeidsmarkt of intern bij OKiDO aan de slag kunnen. Vacatures voor het reguliere kader binnen Stekelbees vzw worden dan ook opengesteld naar de doelgroepmedewerkers (Stekelbees, 2016, z.p.).

2.3.5.2 Doelgroep

De prioritaire doelgroep bij OKiDO Kievit zijn kwetsbare gezinnen. Concreet houdt dit in dat er 17 kindplaatsen dienen ingericht te worden die aan de vergunningsvoorwaarden trap 3 van Kind en Gezin moeten voldoen. Dit zijn plaatsen voor ouders met kinderen die recht hebben op een basissubsidie, een subsidie voor inkomenstarief én een plussubsidie. De basissubsidie (trap 1) is een forfaitaire tegemoetkoming voor de kinderopvang, toegekend door Kind en Gezin. Door het toepassen van het inkomenstarief (trap 2) betalen de ouders in functie van hun inkomen. Een attest inkomenstarief kan hiervoor opgevraagd worden via de website van Kind en Gezin. Ook het voorrangbeleid van Kind en Gezin moet gerespecteerd worden. Zo moet minimum 20% van de kinderen in de opvang tot de voorrangsgroep behoren. Tot slot richt de opvang zich tot ouders die ook in aanmerking komen voor een plussubsidie (trap 3). Het betreft hier gezinnen die niet alleen

financiële moeilijkheden hebben maar ook op andere vlakken kwetsbaar zijn. Dit kan zijn omwille van gezondheidsproblemen, het volgen van een opleiding, werkloosheid of de gezinssamenstelling. In de opvang moet 30% van de kinderen deel uit maken van deze groep (Kind en Gezin, 2016, p.1-16).

OKiDO Kievit moet verder een minimale bezetting van 80% nastreven. In het kader van werken met tewerkstelling van medewerkers uit kwetsbare groepen dienen er tenminste twee doelgroepmedewerkers werkzaam te zijn op de locatie, die onder toezicht staan van een gekwalificeerde begeleider (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 24 november 2016).

2.3.5.3 Gebruikersgroep

Er zijn 17 kindplaatsen in OKiDO Kievit. In 2015 maakten er 93 gezinnen gebruik van de opvang. De bezettingsgraad van de locatie bedroeg 112%. Dit cijfer ligt hoger dan het vooropgestelde doel van 80%. De bezettingsgraad is het percentage kinderen dat voor opvang ingeschreven.

De prestatiegraad in 2015 bedroeg echter slechts 77%. De prestatiegraad is het percentage kinderen effectief naar de opvang is geweest. De lage prestatiecijfers zijn deels te verklaren door de zeer lage prestaties tijdens de zomermaanden en schoolvakanties. Heel wat cliënten volgen een opleiding die in de zomervakantie wordt onderbroken waardoor ze hun kind niet naar de opvang brengen. Tijdens de wintermaanden heeft ziekte van de kinderen ook een invloed op de prestaties. Verder haken er ook klanten af of komen ze zeer onregelmatig. Heel wat opleidingen van ouders vinden in de voormiddag plaats waardoor er in de namiddag minder kinderen zijn. Deze plaatsen worden dan regelmatig maar niet volledig ingevuld door niet-doelgroep kinderen (Stekelbees vzw, 2014, p.1-8).

Van de ingeschreven kinderen voldeden er 66.66% aan de voorrangregels van Kind en Gezin. 48.38% van deze kinderen maakten deel uit van de groep van kwetsbare gezinnen (Stekelbees vzw, 2016). De vooropgestelde minima worden hier dus ruim overschreden. In 2015 had OKiDO Kievit 2.5 doelgroepmedewerkers in opleiding tegenover 3 voltijds equivalente posities (VTE) in het reguliere kader. Eén doelgroepmedewerker heeft op dit moment de opleiding afgerond, twee opleidingen zijn nog lopende (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 24 november 2016).

2.3.5.4 Organisatie

De regie van de kinderopvang in Antwerpen is in handen van stad Antwerpen. De uitvoerder van de occasionele kinderopvang OKiDO Kievit is Stekelbees vzw. Het team bij OKiDO Kievit bestaat uit 5.5 VTE verdeeld over 3 VTE-medewerkers en 2.5 VTE doelgroepmedewerkers. OKiDO Kievit doet ook dienst als stageplaats voor verschillende opleidingen, gaande van de opleiding

Kinderzorg tot Bachelor Pedagogie van het Jonge Kind, Toegepaste Psychologie en Gezinswetenschappen. Al de medewerkers rapporteren aan de verantwoordelijke van de opvanglocatie, die op haar beurt onder supervisie staat van de Regiomanager van Stekelbees vzw, verantwoordelijke voor alle OKiDO locaties uitgebaat door Stekelbees vzw in stad Antwerpen. In het kader van de toelage van de stad Antwerpen is er een samenwerkingskader gedefinieerd in lijn met de beleidsvisie van de stad. Er dient een regelmatige gegevensuitwisseling te gebeuren aan de hand van rapporteringen. Om de occasionele werking te kunnen behouden, is het belangrijk dat stad Antwerpen er alles aan doet om een subsidiëring trap 3 voor Kievit te kunnen behouden bij Kind en Gezin en erom moet streven om een occasionele werking te kunnen behouden (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 24 november 2016).

2.3.5.5 *Financiering*

De totale kost voor OKiDO Kievit voor 2015 bedroeg 318.718,69 euro. Jaarlijks ontvangt Stekelbees vzw voor de uitvoering een toelage van 157.000 euro van stad Antwerpen. Hiertegenover staat dat OKiDO Kievit hiervoor 17 kindplaatsen moet garanderen volgens de vergunningsvoorwaarden trap 3 zoals besproken onder punt 3.2 (Vandewaerde, persoonlijke communicatie, 24 november 2016). Kind en Gezin kent hier bovenop toelagen toe voor trap 1 en 2 zoals bepaald in het decreet voor de kinderopvang van baby's en peuters van 20 april 2012 (Vlaamse Overheid, 2012, z.p.). Verder ontvangt Stekelbees vzw Federale en Vlaamse loonsubsidies voor het aanstellen van doelgroepmedewerkers. Vanuit het stedenfonds is er een toelage voorzien die per kwartaal wordt betaald. Om deze subsidies te ontvangen dient Stekelbees vzw aan het begin van ieder kwartaal een financieel plan, een ondertekende overeenkomst en het afrekeningsdossier van het vorige jaar te bezorgen aan de afdeling fondsen van stad Antwerpen. Er dient aan stad Antwerpen ook een goedgekeurd jaarverslag van Stekelbees vzw en de begroting van het volgende jaar te worden bezorgd (Vlaamse Regering, 2014, z.p.).

2.3.5.6 *Samenvatting*

Gezien de hoge kansarmoede-index in stad Antwerpen (27.1%), zoals besproken onder punt 1.3.3.2, is er nood aan kinderopvang voor de kinderen van kwetsbare gezinnen. Omwille van vooroordelen, angst, culturele redenen of een plaatsingsverleden is het voor deze ouders vaak moeilijk om de stap naar de opvang te zetten. Blijvend inzetten op laagdrempelige communicatie naar de ouders toe, gerichte doorverwijzing en nauwe samenwerking tussen de verschillende diensten van stad Antwerpen (OCMW, dienst Inburgering, Contactpunt Kinderopvang, dienst

Werk en Sociale economie), de scholen en de verschillende opvanglocaties is nodig om deze gezinnen de weg naar de opvang te helpen vinden.

OKiDO Kievit haalt de bezettingsgraad van 80% maar haalt dit percentage niet in prestaties. Vooral in de namiddag is de bezetting en prestatie laag, terwijl er in de voormiddag regelmatig onvoldoende plaatsen ter beschikking zijn.

In OKiDO Kievit voldoet 66.66% van de gezinnen aan de voorrangregels van Kind en Gezin. Dit is drie keer meer dan het vooropgestelde doel van 20%. Verder behoort 48.38% van de kinderen tot een kwetsbaar gezin, daar waar het doel 30% is. De vooropgestelde doelen worden dus ruim overschreden.

Door de jaarlijkse toename van het aantal kwetsbare gezinnen, wordt er een uitbreiding van het aantal gesubsidieerde kindplaatsen vooropgesteld. De aangereikte financiële middelen door Kind en Gezin nemen niet evenredig toe. Hierdoor komt de vooropgestelde kwaliteit in het gedrang.

2.3.6 *Wennen als onderdeel van de sociale functie van de kinderopvang*

Een hartelijke ontvangst van alle kinderen en alle ouders, vanaf het begin in de kinderopvang, zorgt ervoor dat de start van de opvang laagdrempelig kan gebeuren. Zowel ouders als kind voelen zich meer welkom door een positieve benadering. Verder draagt dit bij tot het uitbouwen van het sociaal netwerk van de ouders en het participeren aan de samenleving (supra, 2.3.2).

Door in dialoog te treden met de ouders tijdens het intakegesprek en dit niet te beperken tot het afhandelen van een vragenlijst, is er persoonlijk contact. Tijdens de wenenmomenten kan er een vertrouwensband opgebouwd worden met de ouders en kunnen problemen besproken worden. Het uitgangspunt is dat de ouders de primaire opvoeders zijn van het kind en dat ze hun eigen kind het best kennen (supra, 2.2.6).

Het bespreekbaar maken van de financieel kost voor de opvang met de ouders, nog voor opstart, zorgt ervoor dat mogelijke bezorgheden hieromtrent kunnen uitgeklaard worden en dat de financiële stress bij de ouders kan beperkt worden.

Het opstarten in de opvang is voor de ouders vaak een emotioneel moment. Door de ouders uitgebreid de kans te geven om de opvang te leren kennen, kan het vertrouwen tussen kinderopvangmedewerkers en ouders opgebouwd worden, waardoor de ouders zich beter gaan voelen en geruster kunnen gaan werken of een opleiding kunnen gaan volgen (Lambrechts, & Verhaert, 2015, p.12).

Kinderopvangmedewerkers met kennis en inzicht in diversiteit en armoede, kunnen ervoor zorgen dat kwetsbare ouders zich, bij het intakegesprek en tijdens het wenen, ondersteund voelen in

plaats van gestigmatiseerd. Kwetsbare ouders, vaak met een andere culturele achtergrond en een andere moedertaal ervaren de opvang als extra zwaar. Het blijvend uitwisselen van informatie en het geruststellen van de ouders, maakt onderdeel uit van het wenenproces.

Het actief betrekken van de ouders, in de vorm van ouderparticipatie, levert een belangrijke bijdrage voor de sociale cohesie. Ze gaan immers actief participeren en actief deel uitmaken van de samenleving. Zo ervaren ze een gevoel van waardering en erkenning in hun ouder-zijn. Verder komen ze tijdens het wennen in contact met andere ouders, waardoor hun sociaal netwerk uitbreidt (Landelijke Kinderopvang, z.d., p.6).

Ook voor de kinderen is, zoals eerder besproken, de opstart in de opvang een moment van stress en verandering. Daarbovenop brengen ouders hun eigen emoties over op hun kinderen. Als de kinderen voelen dat de ouders zich meer ontspannen en betrokken voelen, heeft dit ook een invloed op het welbevinden van het kind.

2.3.7 De sociale functie van de kinderopvang vanuit het perspectief van de kinderopvangmedewerkers

Aan de hand van diepte-interviews met de medewerkers en mijn observaties tijdens mijn praktijkverdieping, geef ik inzicht in hun visie omtrent de sociale functie van de kinderopvang en hun invulling hiervan op de werkvloer. De vragen zijn, zoals steeds, beantwoord met focus op het wennen en het opstarten in de kinderopvang.

Wat betreft de sociale functie van de kinderopvang heb ik vanuit deze invalshoek veel meer geobserveerd dan wel input gekregen vanuit de interviews met de medewerkers. Deels omdat ze de visie van de organisatie hierop als een evidentie beschouwen, deels omdat ze, vanuit hun beleving, hier minder actief zelf mee aan de slag gaan.

2.3.7.1 Visie van de kinderopvangmedewerkers op de sociale functie

De medewerkers binnen OKiDO zijn op de hoogte van de sociale functie van de kinderopvang en zijn zich bewust van de kwetsbare doelgroep van de opvang. Zij ervaren de omgang met deze ouders als 'deel van hun werk' en 'normaal'. Ik observeer naar de ouders toe geen stigmatisering door de medewerkers maar warme betrokkenheid. Slechts in enkele specifieke situaties wordt er weinig begrip getoond voor ouders die de breng- en afhaalmomenten niet strikt respecteren.

De ouders worden niet veroordeeld door de medewerkers, ondanks de vaak zeer zware rugzakken die de ouders meedragen. Ik heb oprechte bezorgdheid en empathie kunnen observeren. Alle medewerkers dragen de kinderen en de ouders een warm hart toe.

2.3.7.2 *Feedback van de medewerkers*

De medewerkers staan op de werkvloer in hun professionaliteit, heel bewust van de visie van OKiDO. Ze zijn er zich terdege van bewust dat zij een verschil kunnen maken naar de kinderen en ouders toe en dat dit verder gaat dan het aanleren van vaardigheden. Ze weten dat zij niet alle problemen van de ouders kunnen oplossen, maar dat ze wel een luisterend oor kunnen bieden en hen kunnen doorverwijzen naar de juiste instanties, zonder hen te veroordelen. Ze zijn er zich van bewust dat wennen in de opvang verder gaat dan het kind alleen. De ouders worden actief betrokken.

- "Ouder en kind moeten tijd en ruimte krijgen om te wennen."
- "Er is flexibiliteit nodig in de opvang om zowel ouder als kindje te helpen om zijn plekje te vinden."
- "Kinderen en mama's moeten hier kunnen openbloeien."
- "Ouders moeten zich op hun gemak voelen."
- "Wij moeten de ouders geruststellen."
- "Ouders kunnen hun verhaal doen."
- "Naar ouders toe moeten er ook regels en grenzen zijn."
- "Er worden activiteiten met ouders georganiseerd."
- "Je kan niet de halve wereld helpen."
- "De organisatie ondersteunt ouders moreel en praktisch."
- "Commentaar geven op de hygiëne van het kindje is delicaat."
- "Culturele verschillen moeten aan de ouders gevraagd worden."
- "Je moet proberen de ouders een veilig gevoel te geven."
- "Het is belangrijk om te praten met de ouders. Soms is dit maar 10 minuten nodig, soms enkele uren."
- "Contact met de ouders is belangrijk."
- "Wennen en opvang gaan verder dan het kind alleen."
- "We proberen om te gaan met de kinderen zoals thuis."
- "Studies alleen zijn niet voldoende om te weten hoe je met kinderen moet omgaan."

Medewerkers hebben het soms moeilijk om aandacht en tijd aan de ouders te besteden. Ze ervaren soms een gebrek aan wederkerigheid. Anderzijds kunnen zij niet altijd het nodige begrip voor de ouders opbrengen.

- "Mama's die niet werken, brengen hun kinderen toch naar de crèche."
- "Sommige ouders doen moeilijk."

- “Bovenop de verzorging, moeten we aandacht aan de ouders geven. Dat is moeilijk.”
- “Ouders vragen niet naar wat hun kind gegeten heeft.”

2.3.7.3 *Intakegesprekken*

De intakegesprekken, die de start vormen van de opstart en het wennen, worden uitgevoerd door de opvangverantwoordelijken. Hiervoor wordt ruim de tijd genomen. Indien nodig wordt er Engels of Frans gepraat met de ouders. Indien de ouders geen Nederlands, Engels of Frans kennen en enkel Arabisch spreken, wordt er gevraagd aan één van de medewerkers om op te treden als vertaler.

De ouders worden gerespecteerd in hun ouder-zijn en worden actief bij de opvoeding van hun kind in de opvang betrokken. Hun gewoontes en die van het kind worden gedocumenteerd. Voor de opstart wordt deze informatie met het team gedeeld.

Ik heb vastgesteld dat de ouders de intakegesprekken als positief en aangenaam ervaren. Ik observeerde onzekerheid en onwetendheid rond de werking van de kinderopvang bij de ouders. Bij ieder intakegesprek wordt de mogelijkheid tot wenmomenten aangeboden. Ondanks hun onzekerheid en onwetendheid gaan heel wat ouders niet in op dit aanbod. Diverse redenen worden hiervoor opgegeven zoals gebrek aan tijd of ze vinden dit niet nodig. Van andere ouders observeer ik dat ze niet begrijpen waar het wennen precies om gaat.

2.3.7.4 *Profielen van de medewerkers*

OKiDO fungeert als tewerkstellingsproject voor doelgroepmedewerkers in opleiding (supra, 2.3.5.1). Deze kinderbegeleiders in opleiding combineren hun opleiding met praktijkverdieping. Op de werkplek worden ze gecoacht door een mentor, collega's en hun verantwoordelijke. Het gaat hier om medewerkers uit kansengroepen, die vaak zelf al een hele weg hebben afgelegd en hierdoor niet altijd begrip kunnen opbrengen voor de situatie van de ouders. Dit is een bijzonder aandachtspunt voor het specifieke type opvang dat OKiDO biedt. Er dient gewaakt te worden over een gezond evenwicht tussen professioneel opgeleid personeel en personeel in opleiding. Dit om de nodige professionaliteit binnen de opvang te kunnen garanderen. Alle medewerkers moeten over voldoende mentale draagkracht beschikken.

- “De profielen van de medewerkers in de kinderopvang zijn vaak laag.”
- “Doelgroepmedewerkers zijn lage profielen.”
- “Je moet mee zijn met de OKiDO-visie.”
- “De medewerkers moeten er mentaal wel staan.”

2.3.7.5 *Samenvatting*

Er worden binnen de organisatie en de opvang heel wat inspanningen geleverd om de ouders actief te betrekken in de opvoeding van hun kinderen. Verder is er een zeer laagdrempelig inschrijvingsbeleid, in nauwe samenwerking met externe partners zoals het OCMW. Er wordt tegemoetgekomen aan de ouders: zowel emotioneel, financieel als praktisch om hen zo goed mogelijk te ondersteunen en hen actief te betrekken bij de opvoeding van hun kinderen en hen te helpen bij hun maatschappelijke integratie.

Hoofdstuk 3 Veranderingsgerichte voorstellen

Binnen OKiDO zijn er heel wat initiatieven om het wennen van de kinderen en ouders te bevorderen. Zo biedt men de mogelijkheid van wennmomenten aan tijdens het intakegesprek en zet men in op ouderparticipatie (supra 2.2.6). De hieronder beschreven veranderingsgerichte voorstellen zijn een aanvulling op het reeds bestaande aanbod.

Het zijn praktische handvatten waarvan de uitvoering zich niet hoeft te beperken tot één OKiDO-locatie of tot de occasionele kinderopvang. Het zijn immers voorstellen die universeel zijn en democratisch: kinderen, ouders en medewerkers uit alle doelgroepen, kansarmen en niet kansarmen, kwetsbare en niet kwetsbare gezinnen hebben baat bij de implementatie van deze voorstellen.

Ik heb ervoor gekozen om in mijn veranderingsvoorstellen bijzondere aandacht te besteden aan ouderparticipatie, betrokkenheid van de medewerkers en het omgaan met de stress en de angsten die kinderen ervaren bij de opstart in de opvang, om de daaraan verbonden risico's te beperken.

Al deze veranderingsgerichte voorstellen zijn voorgelegd aan de verantwoordelijke van OKiDO Kievit en aan de Regiomanager Landelijke Kinderopvang vzw.

In samenspraak met de opvangverantwoordelijke werd één van de voorstellen, gerelateerd aan het afscheidsmoment, onmiddellijk uitgewerkt en geïmplementeerd. Op vraag van de opvangverantwoordelijke gaf ik prioriteit aan het ontwerpen van een stappenplan, wat ik hierna in detail uitleg en waarvan een eerste ontwerp in bijlage 4. Voor de verdere praktische uitwerking, implementering en evaluatie van het stappenplan zijn er opvolggesprekken met de verantwoordelijken gepland. De kinderbegeleiders en ouders zullen hier actief bij betrokken worden, waardoor beide groepen zich betrokken voelen en kunnen groeien in hun eigen kracht.

Voor het verder bespreken, uitwerken, implementeren en evalueren van de andere voorstellen zal bijkomend overleg ingepland worden. De kinderbegeleiders zullen de mogelijkheid krijgen om bij verschillende voorstellen een coördinerende en uitvoerende rol op te nemen.

3.1 Wennen: kinderen en ouders welkom!

3.1.1 *Fysieke en visibele voorstelling van de werking*

Het wennen in de opvang begint bij de eerste ontmoeting tussen de ouders en de kinderopvang (medewerkers). Het is belangrijk dat de ouders zich vanaf het eerste contact welkom voelen.

Tijdens een **rondleiding voorafgaand aan het intakegesprek** maken de ouders en het kind, onder begeleiding van de opvangverantwoordelijke, een eerste keer kennis met de opvang en de aanwezige kinderbegeleiders. Voorstel is om deze rondleiding te laten voorafgaan aan het intakegesprek. Zo kunnen de ouders zich een eerste concreet beeld vormen van de opvanglocatie en worden ze actief betrokken te worden bij het leven in de opvang. Het wennproces is dan gestart.

Het is belangrijk dat de ouders de **medewerkers** in de opvang leren kennen. Aan de ingang kan er een **aanwezigheidsbord** gemaakt worden met de foto's en namen van de verantwoordelijke(n) en de kinderbegeleiders. In functie van de aanwezigheid van de medewerkers kan dit bord aangepast worden.

Een voorstelling van het dagverloop, door middel van een **tijdslijn** biedt een visueel inzicht aan de ouders rond de dagstructuur van de opvang. Deze tijdslijn kan eveneens gebruikt worden voor de kinderen zelf om ze te laten wennen aan de dagstructuur.

Zowel het aanwezigheidsbord als de tijdslijn werkt niet alleen bij de eerste kennismaking ondersteunend. Ook eens het kind naar de opvang komt, ondersteunen deze kinderen en ouders om vertrouwd te worden met de werking en de medewerkers.

3.1.2 *Informatieverstrekking en sensibilisering van ouders*

Tijdens het intakegesprek met de ouders, wordt praktische informatie uitgewisseld rond openingsuren, dagstructuur, spel- en slaapmomenten. Het **actief betrekken van de ouders** zet hen aan om over hun kind en hun manier van opvoeden te vertellen. Relevante informatie voor een goede opvang van het kindje door de kinderbegeleiders, wordt genoteerd op de inschrijvingsfiche. Door de veelheid aan informatie en de anderstaligheid van heel wat ouders, is het belangrijk laagdrempelig te werken. De communicatie is afgestemd op de doelgroep van OKiDO.

Wennen wordt, zoals wettelijk bepaald, vrijblijvend voorgesteld aan de ouders. Gezien het belang van wennen voor het algeheel welbevinden van de kinderen, is het aangewezen om de ouders hierrond te **sensibiliseren** tijdens het intakegesprek en hen aan te moedigen een minimaal aantal wennmomenten in te plannen. Beeldend materiaal, zoals een **informatiebrochure rond wennen** en de voordelen hieraan verbonden, kunnen ondersteunend werken.

Het is belangrijk om wennen op maat aan te bieden: iedere ouder, elk kind en elke context is immers anders. Er moet rekening gehouden worden met de mogelijkheden van de ouders in kwestie.

Aanvullend aan de inlichtingenfiche en de overeenkomst, stel ik voor om de gemaakte afspraken en de praktische informatie voor de ouders samen te vatten op een **welkom-afspraken-kaart**. Hierop kunnen nadien de afgesproken wenmomenten genoteerd worden. Deze afgesproken wenmomenten worden ook op de **wenfiche** voor de kinderopvangmedewerkers genoteerd (zie verder).

Het **intakegesprek** kan daarenboven benut worden om onmiddellijk een **eerste wenmoment** met ouder(s) en kind te hebben in de opvang. Bij het inplannen van de afspraak met de ouders voor het intakegesprek moet er aan de ouders gevraagd worden om voldoende tijd vrij te maken. De ouders en het kind kunnen enige tijd in de opvang blijven voor verdere kennismaking. Dit gebeurt bij de rondleiding en kan na het intakegesprek hernomen worden.

3.2 Ondersteuning en versterking van de kinderbegeleiders

3.2.1 *Stappenplan voor de kinderbegeleiders*

De ouders actief betrekken tijdens het intakegesprek en bij het wennen staat centraal. Om ervoor te zorgen dat alle informatie teruggekoppeld wordt naar de kinderbegeleiders, heb ik een **stappenplan** (bijlage 4) uitgewerkt. De eerste versie is gebaseerd op de informatie die ik heb ontvangen uit de verschillende diepte-interviews met de opvangmedewerkers en aan de hand van mijn observaties tijdens mijn praktijkverdieping. Dit stappenplan is aanvullend aan de bestaande inlichtingenfiche. Het stappenplan bestaat uit een **wenfiche** en een **praktische checklist** voor de opstart in de opvang. Het is de bedoeling dat de wenbegeleider zorgt voor de uitvoering en opvolging hiervan. Dit stappenplan zal geëvalueerd worden bij de kinderopvangmedewerkers en de ouders. Het zal aangepast worden in functie van de ontvangen feedback.

3.2.2 *Empowerment kinderbegeleiders*

Het aanwijzen van een **wenbegeleider**, die aanwezig is bij het intakegesprek, helpt het wenproces voor ouders en kind te vergemakkelijken. De kinderbegeleider-wenbegeleider is verantwoordelijk voor het opvolgen van 'haar' kind en zal tijdens het intakegesprek, de wenmomenten en de opstart in de opvang bijzondere aandacht aan het kind en de ouders geven. Zij zal ook diegene zijn die zorgt dat er telkens een terugkoppeling naar de ouders gebeurt bij de afhaalmomenten zodat de ouders actief betrokken wordt bij de opvang. Indien zij afwezig is, zal zij zorgen dat collega's de nodige informatie over het kind voorhanden hebben en het dagverloop naar de ouders

terugkoppelen. De wenbegeleider dient aangeduid te worden in functie van beschikbaarheid op de opstartdagen van het desbetreffende kindje om continuïteit voor kind, ouders en kinderbegeleider te garanderen. Dit kan vermeld worden op de wenfiche die bijgehouden wordt in de opvang.

De wenbegeleider is eveneens verantwoordelijk voor praktische taken verbonden aan het opstarten in de opvang. Hiervoor heb ik een stappenplan uitgewerkt dat zal uitgetest worden bij OKiDO Kievit (bijlage 4). Het doel van dit stappenplan is te garanderen dat alle nodige voorbereidingen voor de opstart van elk kind zijn genomen om deze opstart voor kind, ouders en kinderbegeleiders in optimale omstandigheden te laten verlopen. De wenbegeleider is verder verantwoordelijk voor het geleidelijk laten verlopen van het wenproces, de integratie van het kind in de groep en zij maakt tijdens breng- en afhaalmomenten de nodige tijd vrij voor de ouders.

Door deze verantwoordelijkheid aan de kinderbegeleiders te geven, zorgt dit voor erkenning, extra motivatie en empowerment. Hierdoor zal er ruimte gecreëerd worden voor initiatief en creativiteit.

Het werken met **vaste kinderbegeleiders per groep**, zorgt ervoor dat de kinderen zich kunnen hechten aan één of meerdere vertrouwensfiguren binnen de opvang. Dat bevordert de reductie van stress en angst. Vaste kinderbegeleiders per groep kennen de kinderen ook beter dan wanneer ze steeds van groep wisselen. Ze kunnen de ontwikkeling van de kinderen ook beter opvolgen en de band met de ouders ook versterken. Binnen OKiDO werken heel wat kinderbegeleiders deeltijds. Er moet voor gezorgd worden dat er in elke groep één kinderbegeleider staat met 'het meeste aantal werkuren' binnen de locatie. De overige kinderbegeleiders moeten verdeeld worden over de twee groepen maar werken bij voorkeur zoveel mogelijk met dezelfde kinderen.

De kinderopvangmedewerkers spelen een belangrijk rol in het wenproces. Ook al zijn ze zich bewust van het belang van wennen, toch gebeurt dit in de praktijk vaak niet (supra 1.4.4.2). Om ervoor te zorgen dat alle kinderm medewerkers op de hoogte zijn van het belang van wennen en van de praktische handvatten die voorhanden zijn om hiermee aan de slag te gaan, is een **vorming rond wennen** op de locatie aangewezen. Door deze vorming op de werklocatie zelf te organiseren, is er een hogere betrokkenheid en kan er gelijk mee aan de slag gegaan worden. Aan de hand van de vorming kan het belang van wennen voor kind, ouders en kinderm medewerkers in kaart gebracht worden. Dit helpt de medewerkers te reflecteren over hun eigen handelen. Ze leren van en met elkaar, kunnen van gedachten wisselen en hun eigen handelen in vraag stellen. Tot slot worden tijdens de vorming de (nieuwe) praktische handvatten aangereikt die ze onmiddellijk kunnen gebruiken in de praktijk. Voor deze vorming kan bijvoorbeeld inspiratie gevonden worden bij

bestaande organisaties die werken met kwetsbare gezinnen in de opvang, zoals kinderopvang Wigwam in Leuven. Zij hebben boeken en een dvd rond deze thematiek uitgebracht (Wigwam,2010). Daarnaast is er de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) die een publicatie rond wennen heeft uitgebracht en online opleidingsmateriaal ter beschikking stelt (Lambrechts, & Verhaert, 2015).

3.3 Afscheid nemen

En dan is het zover, de opvang wordt opgestart. Het afscheid nemen van de ouders is voor de kinderen vaak een emotioneel moment. Om dit leed te verzachten, is het aangewezen om steeds hetzelfde **afscheidsritueel** aan te houden. Het kind kan zo wennen en dit afscheidsritueel doet dienst als een punt van erkenning, een overgangsmoment voor kind en ouders, waarbij ze allen actief betrokken worden. Dit komt het algeheel welbevinden van het kind ten goede.

Het afscheid nemen op een vaste plaats in de opvang maakt hier deel van uit. Bij OKiDO Kievit is er in het kader van mijn eindproef een **familieboom** (foto 1) ontworpen. Deze doet dienst als familiemuur aan de ingang van de opvangruimte. Op de boom zijn foto's bevestigd van alle kindjes met hun ouders. De foto wordt aan de boom genomen en wordt meegegeven als herinnering aan het einde van de opvangperiode.

Foto 1: Familieboom OKiDO Kievit

Aan de familieboom wordt er afscheid genomen van de ouders wanneer ze hun kind naar de opvang brengen. Hieraan kan een uitzwaailiedje gekoppeld worden, om het afscheidsmoment te ondersteunen en duidelijkheid te scheppen naar de kinderen en de ouders.

De foto's zorgen voor een link met thuis voor de kinderen, wat voor vertrouwen zorgt. Deze familieboom kan ook als **troostmuur** fungeren als het kindje het overdag even moeilijk heeft. Hiervoor kunnen er kussens bij de boom gelegd worden.

Specifiek voor de OKiDO locaties kan er overwogen worden om in de verschillende locaties de **breng- en onthaalzone** op dezelfde manier in te richten om zo uniformiteit en herkenbaarheid binnen de verschillende opvanglocaties te garanderen. Het gebeurt immers soms dat kinderen van opvanglocatie veranderen. Verder werken verschillende kinderbegeleiders op verschillende OKiDO-locaties. Door herkenbaarheid te garanderen, wordt er rust en vertrouwen gecreëerd voor kinderen, ouders en kinderbegeleider.

Op breng- en afhaalmomenten is het belangrijk dat er voldoende tijd wordt vrijgemaakt voor de ouders om een vertrouwensband op te bouwen met de kinderbegeleiders. Deze momenten gaan over meer dan uitwisseling van praktische informatie rond voeding en slapen. Het emotioneel welbevinden en de deelname aan spel en activiteiten kan hier besproken worden. De wenbegeleider (supra 3.4) speelt bij het wenproces een belangrijke rol. Wanneer het kind gewend is aan de opvang en de ouders vertrouwen hebben, kan de terugkoppeling op afhaalmomenten ook door andere kinderbegeleiders uit dezelfde groep gebeuren.

De duur van de intensievere opvolging en observatie van het kind tijdens de opstart, hangt van kind tot kind af en wordt bepaald en zo nodig bijgesteld, in samenspraak met de wenbegeleider en de ouders. Het is belangrijk dat elke partij hier gehoord wordt.

3.4 Bijkomende voorstellen op langere termijn

Er zijn nog andere voorstellen die deel kunnen uitmaken van het wenproces en die nog kunnen uitgewerkt worden:

- het installeren van een snoezelruimte of –hoek om kinderen tot rust te laten komen,
- het organiseren van een themaweek of -maand in september rond wennen ter ondersteuning van de kinderbegeleiders (in september starten veel nieuwe kinderen met de opvang of komen heel wat kinderen terug na een lange afwezigheid),
- samen met ouders bijkomende actieve participatievoorstellen ontwikkelen.

Algemene conclusie

Ik ben vertrokken vanuit de probleemstelling dat mogelijkheden om te wennen niet altijd in de praktijk worden omgezet in de occasionele opvang. Zo gaan bijvoorbeeld heel wat ouders niet in op het voorstel van wenmomenten.

In deze eindproef ben ik eerst op zoek gegaan naar een wetenschappelijke onderbouwing van het belang van wennen in de kinderopvang en dit vanuit drie verschillende invalshoeken. Ik heb de theoretische invalshoeken afgetoetst aan de praktijk aan de hand van interviews met de kinderopvangmedewerkers en door observaties tijdens mijn praktijkverdieping.

Mijn doel was om het belang van een wenbeleid te onderbouwen in de praktijk en om tot praktische én haalbare aanbevelingen te komen die inzetbaar zijn in OKiDO en bij uitbreiding in andere kinderopvanglocaties.

Bij mijn onderzoek naar het belang van wennen ben ik vertrokken vanuit het kind. Zowel vanuit ontwikkelingsperspectief als pedagogisch perspectief wordt bevestigd dat de eerste levensjaren cruciaal zijn voor een goede ontwikkeling. Hier worden de bouwstenen gelegd voor het verdere leven. Een goede jonge ontwikkeling zorgt immers voor meer veerkracht.

Het starten in de kinderopvang is een ingrijpende gebeurtenis. Ingrijpende gebeurtenissen brengen angst en stress met zich mee en hebben een invloed op de ontwikkeling. Dit kan voor een, meestal tijdelijke, terugval in de ontwikkeling zorgen. Het is belangrijk daarmee rekening te houden in de opvang. Bij allochtone gezinnen en kwetsbare gezinnen zijn de risico's nog groter. Het zijn net deze gezinnen die OKiDO wil bereiken.

De occasionele opvang, met focus op kwetsbare gezinnen, speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van de kinderen. Door kennis over de verschillende ontwikkelingsfasen van een kind en de problematiek rond kwetsbare gezinnen kan er aan preventie gedaan worden en geïntervenieerd worden wanneer nodig. Het is belangrijk zeer vroeg in te zetten op ontwikkelingsbegeleiding en opvoedingsondersteuning, in het bijzonder bij allochtone en kansarme gezinnen.

Tijdens mijn onderzoek ben ik tot inzicht gekomen dat het starten in de opvang ook voor de ouders een ingrijpende gebeurtenis is en dat ook zij actief moeten betrokken worden bij het wennen. Zij zijn immers de primaire opvoeders. Het belang van ouderparticipatie is vanuit de verschillende invalshoeken steeds naar voren gekomen.

Ook voor de medewerkers in de kinderopvang is er een belangrijke rol weggelegd bij het wennen en bij de ouderparticipatie. Uit de diepte-interviews en observaties heb ik geleerd dat de

kinderopvangmedewerkers zich wel degelijk bewust zijn van het belang van wennen. In de praktijk gebeurt het, om diverse redenen, niet altijd. Dit bevestigt mijn oorspronkelijke probleemstelling. Verder zien zij wennen ook hoofdzakelijk als iets wat met het kind moet gebeuren. Ouders worden hier (te) weinig bij betrokken.

Vanuit de sociale functie van de kinderopvang, heb ik het belang van ouderparticipatie verder theoretisch onderbouwd. Wennen kan niet losgekoppeld worden van ouderparticipatie. Ouderparticipatie is belangrijk voor het kind, de ouders en de begeleiders. Indien er hier een goede samenwerking is tussen de verschillende actoren, verloopt de overgang van thuis naar opvang ook vlotter. Een vlotte samenwerking zal ook de basis vormen voor een kwalitatieve kinderopvang. Kwaliteitsvolle kinderopvang kan zo voor een verbindende werking zorgen.

Bij mijn veranderingsvoorstellen heb ik gekozen om te vertrekken vanuit het aanzetten tot empowerment van ouders en kinderbegeleiders:

- Een vast afscheidsritueel aan de familieboom, is een ankerpunt voor kind en ouders en zorgt voor vertrouwen, verbondenheid en actieve betrokkenheid van de ouders. Dit initiatief wordt zowel door ouders als kinderbegeleiders als positief ervaren.
- Het stappenplan zorgt voor een visuele overdracht van informatie tussen opvangverantwoordelijke en kinderbegeleiders.
- Het aanstellen van een wenbegeleider en deze actief laten participeren tijdens het intakegesprek en bij de wenmomenten, zorgt voor meer zin tot verantwoordelijkheid bij de betreffende kinderbegeleider en het schept vertrouwen bij ouders en kind. Bovendien zijn alle praktische voorbereidingen getroffen voor de opstart in de opvang waardoor ouders en kind zich welkom voelen.

De andere voorstellen zullen nog verder besproken worden binnen OKiDO.

Alle voorstellen zijn implementeerbaar in alle kinderdagverblijven, mits het creëren van bewustwording rond het belang van wennen binnen de organisaties en bij de opvangverantwoordelijken. De organisaties moeten bereid zijn om hiermee aan de slag te gaan en moeten hun eigen werken en functioneren hierrond in vraag durven stellen. Om hiertoe te komen is er nood aan een professional binnen de organisatie die het thema wennen opneemt, uitdraagt en opvolgt. Wennen is immers geen 'eenmalig' aandachtspunt, maar maakt deel uit van het pedagogische raamwerk van de kinderopvang. Dat raamwerk en het wenbeleid in het bijzonder is één van de vergunningsvoorwaarden voor alle organisatoren van kinderopvang (supra 2.2) en is een cruciaal onderdeel om het welbevinden van het kind in de opvang te faciliteren.

Literatuurlijst

- Albers, E.M. (2010). *The challenges of child care of very young infants*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Antwerpen. (2014). *Lokaal overleg kinderopvang (LOK)*. Geraadpleegd op 29 maart 2017, via <https://www.antwerpen.be/nl/info/52d5052839d8a6ec798b4c13/#!>
- Bakker, I., Bakker, K., van Dijke, A., & Terpstra, L. (1998). *O&O in perspectief*. Utrecht: NIZW.
- Belgische Federale Overheidsdiensten. (2017). *Beroepsgeheim*. Geraadpleegd op 2 maart 2017, via <http://www.belgium.be/nl/justitie/privacy/beroepsgeheim/>
- Bogaerts, S. (2015). *Gezins sociologie: Bachelor in de Gezinswetenschappen 2^e opleidingsfase*. Brussel: Odisee.
- Bourmanne, R. (2010). *Verbeteren door zelfevaluatie*. Brussel: Politeia nv.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. Vol I: Attachment. New York: Basic Books.
- Brants, D. (z.d.). *De sociale functie van de kinderopvang: een uitdaging tot meer kwaliteit*. Geraadpleegd op 2 april 2017, via <http://docplayer.nl/4087547-De-sociale-functie-van-de-kinderopvang-een-uitdaging-tot-meer-kwaliteit.html>
- Cijfers en rapporten*. (z.d.). Geraadpleegd op 2 november 2016, via <http://www.kindengezin.be/cijfers-en-rapporten/cijfers/kansarmoede/gemeentelijk-niveau/#Evolutie-kansarmoede-inde>
- Cooper, G., Hoffman, K., Marvin, R. & Powell, B. (1999 & 2000). The Circle of Security project: Attachment-based intervention with caregiver-pre-school child dyads. *Attachment & Human Development*, 4(1), pp. 107-124.
- Daniëls, K., & Geenen, G. (2013). *Helpende Handen in de kinderopvang: Gehechtheid bij kwetsbare kinderen, ouders en kindbegeleiders*. Leuven: Buurthuis 't Lampeke.
- Delfos, M.F. (2014). *Ik ben aan ze gehecht: over gehechtheid als een boei in nood*. (2de druk). Amsterdam: SWP.
- Erikson, E.H. (1993). *Childhood and society* (3de druk). New York- Londen: W.W. Norton & Company
- Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen. (2008). *Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen: Psychotherapieonderzoek Ugent*. Geraadpleegd op 24 januari 2017, via <http://www.psychotherapie.ugent.be/#>
- Formesyn, N., et al. (2017). *Kansarm maar niet kansloos: Een grondrechtenbenadering van kinderarmoedebestrijding*. Leuven-Den Haag: Acco.
- Geenen, G., & Corveleyn, J. (2010). *Helpende handen: Gehechtheid bij kwetsbare ouders en kinderen*. (4de druk). Tielt: Lannoo.
- Goossens, N. (2016). *De occasionele kinderopvang in Antwerpen: Occasionele Kinderopvang is DroomOpvang: OKiDO Kievit*. (Paper). Brussel: Odisee.

Goossens, N. (2016). *Opdracht Gezinspedagogiek: Gezinnen in soorten*. (Paper). Brussel: Odisee.

Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen. (z.d.). *Medewerkers en onderzoekers*. Geraadpleegd op 24 januari 2017, via <http://www.hig.be/nl/content/medewerkers-en-onderzoekers>

Kind en Gezin. (z.d.). *Attesten inkomenstarief 2017*. Geraadpleegd op 4 juni 2016, via <http://www.kindengezin.be/kinderopvang/sector-babys-en-peuters/attesten-inkomenstarief/#Attesten-inkomenstarief-2>

Kind en Gezin. (2009). *De sociale functie van kinderopvang: Visietekst Platform Vernieuwing kinderopvang 2009*. Geraadpleegd op 29 maart 2017 via <http://www.kindengezin.be/img/Platform-vernieuwing-sociale-functie.doc>

Kind en Gezin. (2015). *Het kind in Vlaanderen*. (Brochure). Brussel: Kind en Gezin

Kind en Gezin. (2015). *Jaarverslag 2014*. Geraadpleegd op 29 juni 2016, via <http://www.kindengezin.be/img/JV2014.pdf>

Kind en Gezin. (2014). *Een pedagogisch raamwerk voor de kinderopvang van baby's en peuters*. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via <http://www.kindengezin.be/img/pedagogische-raamwerk.pdf>

Kind en Gezin. (z.d.). *Lokaal Loket Kinderopvang*. Geraadpleegd op 26 oktober 2016, via <http://www.kindengezin.be/kinderopvang/lokaal/lokaal-loket-kinderopvang/>

Kind en Gezin. (z.d.). *Referentiekader*. Geraadpleegd op 2 november 2016, via <http://www.kindengezin.be/kinderopvang/sector-babys-en-peuters/vergunningvoorwaarden/referentiekader/default.jsp>

Kind en Gezin. (z.d.). *Visie en beleid*. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via <http://www.kindengezin.be/kinderopvang/cijfers-en-beleid/visie-en-beleid/>

Kind en Gezin. (2015). *Veranderingen in regelgeving kinderopvang principieel goedgekeurd*. Geraadpleegd op 2 november 2016, via <http://www.kindengezin.be/nieuws-en-actualiteit/2015/20150616-veranderingen-in-regelgeving-kinderopvang-door-het-voortgangsplan.jsp>

Kind en Gezin. (2015). *Vergunningvoorwaarden: groepsopvang*. Geraadpleegd op 2 november 2016, via <http://www.kindengezin.be/img/vergunningvoorwaarden-groepsopvang.pdf>

Kind en Gezin. (2016). *Waar staat de kinderopvang 2 jaar na invoering van het decreet?* Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via <http://www.kindengezin.be/nieuws-en-actualiteit/2016/20160511-waar-staat-de-kinderopvang-2-jaar-na-invoering-van-het-decreet.jsp>

Kind en Gezin. (2011). *Wennen en extra toezicht in de opvang om wiegendood te voorkomen*. Geraadpleegd op 22 maart 2017, via <http://www.kindengezin.be/nieuws-en-actualiteit/2011/20111026-wennen-en-extra-toezicht-in-de-opvang-om-wiegendood-te-voorkomen.jsp>

Kind en Gezin. (z.d.). *ZiKo en ZiKo-Vo*. Geraadpleegd op 4 maart 2017, via <http://www.kindengezin.be/kinderopvang/sector-babys-en-peuters/pedagogische-aanpak/ziko-ziko-vo/>

- Kinderopvang in Antwerpen: OKiDO*. (z.d.). Geraadpleegd op 16 oktober 2016, via <http://www.kinderopvang.digipolisweb.be/node/89527>
- Lambrechts, I. & Verhaert, S. (2015). *Cahier kinderopvang: Wennen*. Brussel: Politeia nv.
- Landelijke Kinderopvang. (z.d.). *De sociale functie van kinderopvang: Visie, achtergrond en werkwijzen van Landelijke Kinderopvang*. Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang.
- Landelijke Kinderopvang. (z.d.). *Omgaan met ouders in de kinderopvang* (Richtlijnen). Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang.
- Landelijke Kinderopvang. (2015). *Jaarverslag 2014*. (Jaarverslag). Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang.
- Landelijke Kinderopvang. (2016). *Pedagogische beleid*. Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang vzw.
- Landelijke Kinderopvang. (2015). *Missie, visie, doelstellingen en strategie*. Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang vzw.
- Landelijke Kinderopvang. (2014). *Wennen in de opvang*. Wijgmaal: Landelijke Kinderopvang vzw.
- Luyten, D. (2016). *Bemoeien met gezinnen: Inleiding tot het gezinsbeleid in Vlaanderen*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Meurs, P. (2014). *Ontwikkelingspsychologie: Bachelor in de Gezinswetenschappen*. Brussel: Odisee.
- Nys, K. (2008). *Ouders in perspectief: Theoretische onderbouwing en evaluatie van vraag- en perspectiefgericht opvoedingsondersteunend groepswork met maatschappelijke kwetsbare gezinnen*. (Proefschrift). Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Oei, T.I. (2011). *Forensisch psychiatrische snippers*. Nijmegen: WLP.
- Pak, M. & Vandekerckhove, A. (2016) *Opvang en onderwijs voor alle jonge kinderen! Beleidsaanbevelingen uit het Forum*. (Publicatie). Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Peeters, J. (2012). *De neerwaartse spiraal doorbroken: de professionaliteitsdiscussie in de kinderopvang*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Peeters, J. (2008). *Een internationaal perspectief op professionaliteit in de kinderopvang in Vlaanderen*. Gent: Universiteit Gent. Faculteit Psychologische en Pedagogische Wetenschappen.
- Recht-Op vzw. (2000). *Dossier Kinderopvang: "Mag ik mijn kinderen meebrengen?"*. Antwerpen: Recht-Op vzw.
- Regie Kinderopvang. (2015). *Ondersteuning kinderopvangsector*. Geraadpleegd op 26 oktober 2016, via <https://www.antwerpen.be/nl/info/5576ad61b1a8a75e7f8b4596/regie-kinderopvang#!>
- Stekelbees vzw. (2007). *Wij gaan voor ouderparticipatie*. Wijgmaal: Stekelbees vzw.
- Stekelbees vzw. (2015). *Huishoudelijk reglement Kinderdagverblijf Stekelbees*. Wijgmaal: Stekelbees vzw.
- Stekelbees vzw. (2016). *OKiDO Stekelbees Merksem*. (Perstekst). Wijgmaal: Stekelbees vzw.

- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2016). *Publieke diensten en armoede: een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*. Geraadpleegd op 15 april 2017, via <http://www.armoedebestrijding.be/tweejaarlijksverslag8.htm>
- Tavecchio, L. W. C., & van IJzendoorn, M. H. (1984). *Niet alle banden binden even vast. De gehechtheidstheorie van John Bowlby*. *Psychologie*, 3(11), p. 18-25.
- The Margaret S. Mahler Child Development Foundation. (2014). *Margaret Mahler*. Geraadpleegd op 20 december 2016, via <http://margaretmahler.org/index.php?nav=bio>
- Van Crombrugge, H. (2006). *Denken over opvoeding: Inleiding in de pedagogiek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Van Crombrugge, H. (2009). *Ouders in soorten*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Vandenbroeck, M. (2012). *Pedagogisch Management in de kinderopvang*. (5de druk). Amsterdam: SWP
- Van der Straeten, L. (2016). *Maatschappelijke dienstverlening: Bachelor in de Gezinswetenschappen*. Brussel: Odisee.
- Vandewaerde, I. (23 november 2016). Persoonlijke communicatie, via interview.
- Vanobbergen, B. (2016). *Spelen in zwarte sneeuw*. Tiel: Lannoo Campus.
- Van Rosmalen, L., Van der Veer, R., Van der Horst, F. (2015). *Ainsworth's strange situation procedure: the origin of an instrument*. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, vol. 51 (3), pp. 261-282.
- VBJK, PBD Stad Gent. (2006). *Ouderparticipatie ook voor vaders! Hoe kan je vaders betrekken bij kinderopvang?* Gent: Flora vzw
- Vlaamse Overheid. (2012). *Decreet houdende de organisatie van kinderopvang van baby's en peuters (1)*. Geraadpleegd op 29 juni 2016, via <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/api2.pl?lg=nl&pd=2012-06-15&numac=2012035637>
- Vlaamse Overheid. (2014). *Besluit van de Vlaamse Regering houdende de vergunningsvoorwaarden en het kwaliteitsbeleid voor gezinsopvang en groepsopvang van baby's en peuters (als: Vergunningsbesluit van 22 november 2013)*. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013112233&table_name=wet
- Vlaamse Overheid. (2014). *Besluit van de Vlaamse Regering houdende de subsidies en de eraan gekoppelde voorwaarden voor de realisatie van specifieke dienstverlening door gezinsopvang en groepsopvang van baby's en peuters*. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=nl&caller=summary&pub_date=14-01-13&numac=2013036186
- Vlaamse Onderwijsraad. (2011). *Advies opvang en onderwijs voor jonge kinderen (OOJK)*. Geraadpleegd op 2 april 2017, via <http://www.vlor.be/advies/advies-over-opvang-en-onderwijs-voor-jonge-kinderen-oojk>

Vlaams Parlement (2016). *Beleidsbrief: Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2016-2017*. Geraadpleegd op 29 maart 2017, via <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2016-2017/g941-1.pdf>

Vlaams Parlement (2012). *Ontwerp van decreet houdende de organisatie van kinderopvang van baby's en peuters: tekst aangenomen door de plenaire vergadering*. Geraadpleegd op 23 oktober 2016, via <http://www.jovandeurzen.be/sites/jvandeurzen/files/decreet%20kinderopvang.pdf>

Vlaamse Regering (2014). *Welzijn, Volksgezondheid en Gezin: Beleidsnota 2014-2019*. Geraadpleegd op 26 oktober 2016, via http://www.jovandeurzen.be/sites/jvandeurzen/files/Beleidsnota_2014_2019_Welzijn_Volksgezondheid_Gezin%20%281%29.pdf

Vliegen, N. (2007). *De prille interactie. Het ontstaan van de gehechtheidsrelatie*. Leuven-Apeldoorn: Garant.

Werk en opleiding. (z.d.) Geraadpleegd op 28 februari 2016, via <http://ocmw.antwerpen.be/ik-zoek-hulp/werk-en-opleiding>

Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen. (2016). Geraadpleegd op 29 juni 2016, via <http://wetten.overheid.nl/BWBR0017017/2016-01-01>

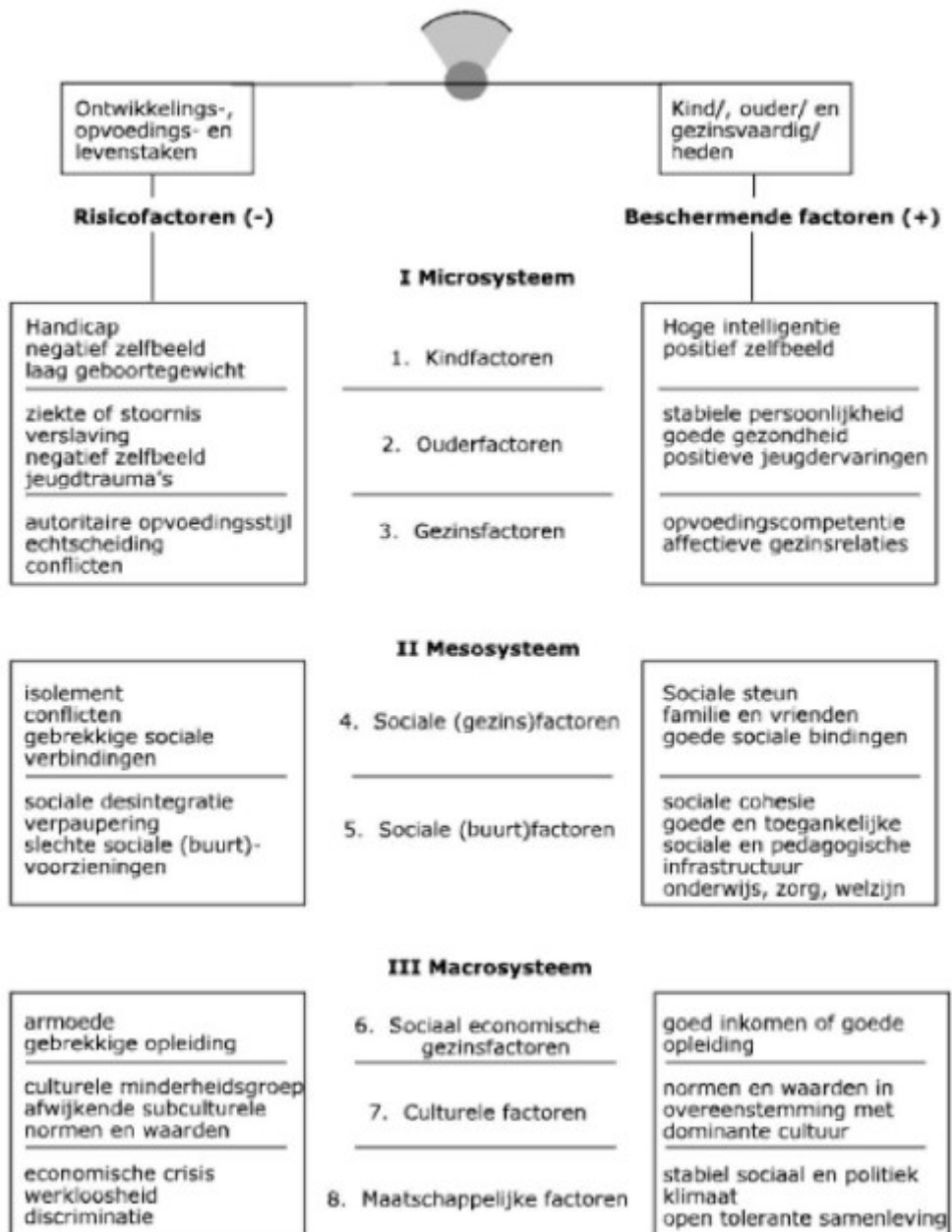
Wigwam. (2010). *Kinderopvang en ontmoeting: Het verhaal van Wigwam, een open huis voor het hele gezin*. Hasselt: Clavis.

Bijlagen

Bijlage 1. Pedagogische visie Landelijke Kinderopvang – OKiDO: “kikkerbekje”

Bijlage 2. Balansmodel Bakker et al. (1998)

Bijlage 3. European Quality Framework voor OOK

European Quality Framework voor OOK

TOEGANKELIJKHEID

1. Toegankelijk en betaalbaar voor iedereen
2. Participatie, sociale cohesie en diversiteit

PERSONEEL EN WERKOMSTANDIGHEDEN

3. Opleiding en permanent leren
4. Ondersteunende werkomstandigheden

CURRICULUM

5. Holistische ontwikkeling van het kind
6. Samenwerking en reflectie

MONITORING EN EVALUATIE

7. Informatie in functie van kwaliteitsverbetering
8. In het belang van het kind

BELEID EN FINANCIERING

9. Verantwoordelijkheid en samenwerking
10. Recht op toegang

Bijlage 4. Stappenplan

Stap per stap

Naam kindje: Geboortedatum:/...../20.....

Wenbegeleider: Start opvang:/...../20.....

WENFICHE

Wenmoment	Datum	Uur: van... tot ...	Aanwezig: - kind met ouder(s): K+O - kind alleen: K	Observaties/opmerkingen
1				☹ ☹ ☹ ☹ ☹
2				☹ ☹ ☹ ☹ ☹
3				☹ ☹ ☹ ☹ ☹

CHECKLIST voor OPSTART: Startdatum:/...../20.....

☐	Inschrijvingsfiche volledig	☐	Verjaardag genoteerd in agenda en op verjaardagskalender
☐	Alle attesten ontvangen	☐	Bakje en kapstok aan ingang met naam
☐	Kindje op aanwezigheidslijst	☐	Bakje in verzorgingsruimte met naam
☐	Start aangekondigd in agenda	☐	Foto gemaakt voor familieboom
☐	Start mondeling gebriefd aan aanwezige collega's	☐	Foto aan familieboom opgehangen
☐	Evaluatiemoment met ouders genoteerd in agenda	☐	Tuttenbordje: naam toegevoegd (indien van toepassing)